

KULT ŚW. JÓZEFA OBLUBIENCA NMP
U KARMELITÓW BOSYCH W KRAKOWIE

*Exemplarz archiwalny
Nie wydaje się*

ARCHIWUM
WYDAWNICTWA
KARMELITÓW BOSYCH
31-222 Kraków, ul. Głogera 5

o. Benignus Józef Wanat OCD

**Kult Świętego
Józefa Oblu-
bieńca NMP
u Karmelitów
Bosych w Kra-
kowie**

Informator historyczny

1981

Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych
31-510 Kraków, Rakowicka 18

REDAKTOR KSIĄZKI:

O. Sebastian Ruszczycki OCD

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA:

Barbara Szczerbińska

ILUSTRACJE BARWNE WYKONALI:

*G. Salvatico, M. Machejek OCD,
Stanisław Michta i A. Wierzbicki*

STRESZCZENIA OBCOJĘZYCZNE:

Anna Sochowa

Jerzy Sokotowski

IMPRIMI POTEST

O. Eugeniusz Jan Morawski OCD

provinciał

Warszawa, dnia 15 X 1980 r.

Nr 337/81

IMPRIMATUR

Kraków, dnia 28 II 1981 r.

+

wik. gen. Julian Groblicki

(L.S.)

Ks. Stefan Marszowski

w-kanclerz

1. Br. Łukasz od św. Karola OCD: Łaskami słynący obraz św. Józefa patrona Krakowa, w kościele Karmelitów Bosych przy ul. Rakowickiej

All uroczystość św. Józefa, Opatka Rodziny Świętej, łączą się
dniecho z dnia Wznowienia Ojca Familiiu Bożych, którzy w święto
świętym w łaskami slynacym obraciz, wznawiają kult Patrona
Krakowa. Trzejmieniu Obrony Chrystusa polecam mieszkaniec
umilowanego Miasta. Wszystkim szczerem Oklucienca Bogarodzicy
z circa użyciam Apostolskiego Błogosławieństwa.
Watykan, dnia 19 marca 1981 r.

Jan Paweł II

2. Apostolskie błogosławieństwo z autografem Ojca Świętego
Jana Pawła II. Fot. A. Wierzbicki

NIEZAPOMNIANEJ PAMIĘCI
ARCYPASTERZOWI KRAKOWSKIEMU
POWOŁANEMU
Z GRODU WAWELSKIEGO
NA STERNIKA PIOTROWEJ ŁODZI
JANOWI PAWŁOWI II
W HÓLDZIE

AUTOR

uroczystość św. Józefa rzemieślnika, dnia 1 maja 1980 r. w kościele Karmelitów Bosych w Krakowie, przy ul. Rakowickiej 18, dokonano podniosłego aktu intronizacji łaskami słynącego obrazu św. Józefa — patrona Krakowa. Jego mieszkańcy znowu ujrzeli dostojne oblicze swego umiłowanego Patrona po 180 latach ukrycia. Obraz jest wspaniałym pomnikiem nie tylko sztuki, ale również głębokich relacji królewskiego grodu ze swoim Patronem na przestrzeni 300 lat. Jest znakiem zaufania, a równocześnie — potężnej opieki i obecności św. Józefa wśród nas.

W najtrudniejszym okresie historii, w czasie ekonomicznej ruiny miasta — spowodowanej przez wojnę północną (1702—1709), wewnętrzną anarchią w kraju, bratobójcze walki, zarazy i głód — praojcowie nasi, szukając ratunku, z największym zaufaniem w dniu 12 czerwca 1714 r. na generalnym zgromadzeniu w Ratuszu, w tajnym głosowaniu, wybrali św. Józefa głównym patronem Krakowa¹.

Oficjalny wybór św. Józefa na patrona, zatwierdzony przez Stolicę Apostolską, zobowiązywał strony do wzajemnej relacji i świadczeń. Miasto urzędowo zobowiązało się, „aby na wieczne czasy cześć i chwała Józefowi świętemu przez miasto i konfraternię przy kościele Wielbnych Ojców Karmelitów Bosych pt. św. Michała nie ustawała”². Św. Józef nie zawiódł pokładanych nadziei.

¹ WAP w Krakowie. Rkps 1232. Senatus consulta ... s. 201.

² WAP w Krakowie. Rkps 1366. Colloquiarium ... s. 534.

Zaświadcza o tym P. H. Pruszczyk. Opisując kościół Karmelitów, tak pisze: „Jest także w tym kościele obraz wielce wspaniały i cudowny Józefa św., do którego wszyscy w różnych dolegliwościach uciekający się, ratunek odbierają”³.

Kraków nie zawiódł się na nim, ponieważ on jest mężem zaufania. Bóg pierwszy jemu zaufał. Powierzył św. Józefowi największy skarb, Niepokalaną Dziewicę Maryję, która miała dać światu Jego własnego Syna. Wiążąc swoje życie z życiem Maryi przez małżeństwo, św. Józef wkroczył w wielką tajemnicę Słowa Wcielonego i Jego Kościoła. Z warsztatu Józefa wyszedł Ten, który zbudował wszechświat, Ten, który dzień po dniu kształtuje nowy świat, Jezus Chrystus⁴.

Tę prawdę dostrzegali ojcowie miasta, kiedy ogłaszali go swoim Patronem. Karmelici Bosi, nawiązując do swych dawnych tradycji, wznawiają kult św. Józefa patrona Krakowa. Jako spadkobiercy wielkiej spuścizny duchowej miasta, podejmują na nowo publiczną obługę składania św. Józefowi czci „na wieczne czasy”.

Prezentowane studium jest dokumentacją intronizowanego obrazu św. Józefa patrona Krakowa w panoramie kultu św. Józefa w całym Zakonie Karmelitańskim, a szczególnie w jego centralnym sanktuarium przy kościele Św. Michała. Nie ulega wątpliwości, że było ono w XVII i XVIII w. największym sanktuarium św. Patriarchy na ziemiach polskich. Studium to jest podstawą do oficjalnego wznowienia kultu Patrona Krakowa w dniu 19 marca 1981 r., aktem ponownego oddania się

³ Kleynoty stołecznego miasta Krakowa ... Kraków 1745 s. 17.

⁴ Bernard Martelet OCR: Józef z Nazaretu mąż ufności. W: Józef z Nazaretu. Praca zbiorowa. T. I. Kraków 1979 s. 25.

mieszkańców Krakowa pod opiekę św. Józefa przez J. Em. Ks. Kard. Franciszka Macharskiego, Metropolite Krakowskiego. Akt ten poprzedzony zostanie uroczystą nowenną w dniach 10—18 marca br. Liturgii Eucharystycznej przewodniczyć będą biskupi i duchowieństwo Krakowa. Do uroczystości duchowo przyłącza się nasz umiłowany Rodak, Ojciec Święty Jan Paweł II, przysyłając wszystkim czcicielom św. Józefa Apostolskie błogosławieństwo.

Oddając tę skromną pracę czcicielom św. Józefa, pragnę na tym miejscu serdecznie podziękować wszystkim, którzy w jakikolwiek sposób przyczynili się do powstania i wydania tej książeczki, napisanej *ex voto* i potrzeby serca. Szczególne zaś podziękowanie składam O. Dr. Machejkowi i O. Giorolamo Salvatico OCD za wykonanie kolorowych przeźroczy i reprodukcji obrazów br. Łukasza od św. Karola. O. Mgr. Oktawianowi Stokłosisie dziękuję za informacje z archiwum karmelitów w Caprarola i Montevirginio. Serdeczne wyrazy wdzięczności kieruję dla Pani Prof. Dr. Janiny Bieniarzówny i dla Ks. Dra Franciszka Brachy CM za udostępnienie swoich zbiorów, dotyczących rady miasta i patronatu św. Józefa.

Wznowienie kultu św. Józefa Patrona Miasta Krakowa nawiązuje do bogatych tradycji duchowych dawnej stolicy Polski. Spontaniczny i jednogłośnie wybrany Opiekuna św. Rodziny na Patrona Krakowa przez jego mieszkańców, w dobie największego zniszczenia miasta, budzi nadzieję szczególnej opieki Świętego na obecne czasy zagrożenia pokoju i ekonomicznego kryzysu. Oprócz niezawodnej opieki ukazuje On dzisiejszemu człowiekowi najwyższe wartości duchowe — życie w przyjaźni z Bogiem i Bogarodzicą Dziewicą Maryją na co dzień oraz ideał wierności małżeńskiej, sprawiedliwości i miłości.

Ważniejsze skróty

- Acta Cap. Gen. — Acta Capitulum Generalium Ordinis Fratrum B. V. Mariae de Monte Carmelo; wyd. G. Wessels 2 t., Roma 1912—1934.
- Anal. Ord. Carm. — Analecta Ordinis Carmelitarum, I — Roma 1909.
- Anal. OCD — Analecta Ordinis Carmelitarum Discalceatorum, I — Roma 1926.
- APC — Bibl. Ossol. Rkps 1877/II. Acta primi capituli generalis Fratrum Carmelitarum Discalc. 1605—1729.
- BHS — Biuletyn Historii Sztuki.
- Bibl. carm. — Cosma de Villiers: Bibliotheca carmelitana. T. I—II. Aurelianis 1752; wyd. II, Romae 1927.
- BMC — Biblioteca Mistica Carmelitana. T. 16. Obras del P. Jerónimo Gracián de la Madre de Dios, editadas y anotadas por el P. Silverio de santa Teresa OCD. Burgos 1933.
- Bull. carm. — Bullarium carmelitanum. T. I—IV. Roma 1715—1768.
- Doc. primig. — Monumenta Historica Carmeli Teresiani. Documenta primigenia. T. I—III. Romae 1973—1977.
- Estr — Estreicher Karol: Bibliografia polska. Kraków 1870.
- FLC — Paschalis Kallenberg OCarm.; Fontes liturgiae carmelitanae. Textus et Studia Historica Carmelitana. Vol. V. Romae 1962.
- LAE — Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej. AMK 5 Liber acceptarum et expensarum Archiconfraternitatis S.P.N. Joseph in conv. SS. Michaelis et Joseph Carm. Disc.

MHC

— Monumenta Historica Carmelitana. Ed.
P. Benedictus Zimmerman. Lirinae 1907.

OCarm.

— Ordinis Carmeitarum.

OCD

— Ordinis Carmelitarum Discalceatorum.

Spec. carm.

— Daniel a V. Maria: Speculum carmeli-
tanum. 2 vol. Antverpiae 1680.

Wes.

— Biblioteka SS. Karmelitanek Bosych na
Wesołej w Krakowie, ul. Kopernika 44.

I. Kult św. Józefa Obl. NMP. w Zakonie Karmelitańskim

I. Cześć św. Józefa w zakonie przed reformą św. Teresy z Avila

Wuroczym zakątku pasma Gór Karmelu w Palestynie, w pobliżu Morza Śródziemnego, znajdują się ruiny starego klasztoru¹. Tutaj była kolebka Zakonu Karmelitańskiego. Na przestrzeni wieków liczni anachoreci zamieszkiwali grotty pasma górskiego, naśladowując styl życia św. Eliasza. Uważali go za swego patrona i duchowego ojca. W XII w. św. Brokard, krzyżowiec z Francji, zorganizował ich we wspólnotę zakonną o charakterze monastycznym. Pułstelnicy szczególną cześć oddawali Matce Bożej, której wybudowali świątynię na Górze Karmel. Ona była ich Patronką, Matką i Królową. Wyrazem wielkiej miłości dla swej Matki był żywy kult Jej rodziców śś. Anny i Joachima oraz św. Józefa Obl. NMP, żywiciela św. Rodziny². Wielki czciciel Matki Bożej Arnold Bostiusz w 1479 r. pisał, że zakon od niepamiętnych czasów ze

¹ Elias Friedman: The latin hermits of Mount Carmel. Roma 1979 s. 157.

² Spec. carm. II, 303; Por. Gabriel ab Annuntiatione OCD: De Carmelitarum in ss. Parentes B. Mariae V. cultu et devotione. Anal. OCD 7 (1932) s. 104—151.

szczególnym pietyzmem obchodził te święta. Św. Józefa nazywa „mężem dziewiczym i nienaruszonym, zastępcą odwiecznego Boga, żywicielem i najtroskliwszym ekonomem i mniemanym ojcem, umiłowanym oblubieńcem Maryi, najwierniejszym opiekunem i świadkiem Jej dziewictwa; za wzorem swej oblubienicy — najgorliwszym o zbawienie dusz i doskonałym w każdej cnocie”³. Określenia te świadczą o głębokim zrozumieniu przez zakon właściwego miejsca i roli św. Józefa w tajemnicy Jezusa, Maryi i Kościoła. Stąd wypływa to głębokie uzasadnienie teologiczne kultu św. Józefa w Zakonie Karmelitańskim. Istnienie tych duchowych relacji Karmelu ze św. Józefem potwierdza w 1498 r. opat benedyktyński Jan Trithemius w swym dziełku *De miraculis in Urticeto iuxta Heibrunnam Witzburgensis dioecesis opidum, ad invocationem Beatissimae V. Mariae factis, libri tres*⁴. Pisze on, że wszyscy karmelici najbardziej czczą Matkę Bożą, a ze względu na Nią cześć oddają św. Annie, Joachimowi i Józefowi. Corocznie obchodzą ich święta z największą pobożnością i miłością. Do rzadkości należy klasztor, aby nie było w nim ołtarzy pod wezwaniem tych świętych⁵. Motywy i racje teologiczne kultu św. Józefa w Karmelu dobrze określiła w swej autobiografii św. Teresa od Jezusa, doktor Kościoła: „Proszę tylko dla miłości Boga każdego, kto by mi nie wierzył, niech spróbuje, a z własnego doświadczenia przekona się, jak dobra i pożyteczna to rzecz, polecać się temu chwalebnemu Patriarsze i go czić. Szczególnie du-

³ Spec. carm. II, 428.

⁴ Opera pia et spiritualia (Moguntiae 1605). Por. P. Bartolomé M. Xiberta OCarm.: Flores Josefinas en la liturgia carmelitana antiqua. „Estudios Josefinos” — Valladolid nr 34—35: 1963—1964 s. 304.

⁵ Daniel a s. Maria: Vinea Carmeli. Antuerpiae 1662 s. 221—222.

sze oddane modlitwie wewnętrznej, powinny go ustawicznie wzywać z ufnością i miłością; nie rozumiem jak można pomyśleć o Królowej Aniołów, i o tych latach, które przeżyła z Dzieciątkiem Jezus, a nie dziękować zarazem św. Józefowi za poświęcenie, z jakim wówczas ich oboje otaczał swą opieką”⁶.

Nabożeństwo do św. Józefa, rozpowszechnione na Wschodzie od IV w., rozwijało się najpierw w ośrodkach monastycznych. Praktykowały go klasztory św. Saby w Palestynie. Jego zaś święto obchodzili najwcześniej Koptowie w dniu 20 lipca. Ich wielką zasługą było asymilowanie kultu św. Józefa z liturgii bizantyńskiej⁷. Podczas I wyprawy krzyżowej w zdobytej Jerozolimie utworzono Królestwo Jerozolimskie. Władcą jego z tytułem „stróża grobu Chrystusowego” został Gotfryd de Bouillon († 1100). W Jerozolimie osadzono patriarchę łacińskiego. Świątynię Grobu Chrystusowego obsadzono kanonikami regularnymi św. Augustyna, którzy sprawowali tam liturgię galloromańską, zw. Grobu Chrystusowego. Tę liturgię wraz z regułą zakonną przejęli od Alberta, patriarchy jerozolimskiego Kościoła, pustelnicy Góry Karmel w l. 1209—1214⁸. W 1 poł. XIII w. Zakon Najśw. Maryi Panny z Góry Karmel zmuszony został wyemigrować do Europy. Rozwinięty w Palestynie kult św. Józefa przeniósł do Europy. Słusznie dowodzi Papebrock w *Acta Sanctorum*, że karmelici najwięcej przy-

⁶ Życie św. Teresy od Jezusa napisane przez nią samą. Dzieła t. I. Kraków 1962 s. 106.

⁷ Daniel Papebrock: De s. Josepho Sponso Deiparae Virginis. W: *Acta Sanctorum — Martii, T. III. Parisii et Romae* 1865 s. 8.

⁸ Augustinus M. Forcadel OCarm.: *Ritus carmelitarum antiquae observantiae. „Ephem. Liturgicae”, fasc. 1: 1950 s. 5—52; Onorio Spikker OCarm.: Carmelitani — Rito Liturgico. W: Dizzionario degli istituti di perfezione. T. II. Roma 1975 s. 508—511.*

czynili się do rozwoju kultu św. Józefa na Zachodzie. Któż więcej — pyta autor — mógł przyczynić się do czci św. Józefa na Zachodzie, jeśli nie ci, którzy już w Palestynie oddawali mu cześć? ⁹ Papież Benedykt XIV potwierdził to przekonanie stwierdzając, że „według zgodnego zdania uczonych, Zakon Karmelitański przyniósł ze Wschodu na Zachód chwalebny obyczaj oddawania czci św. Józefowi jak najuroczystszyemu nabożeństwem” ¹⁰.

Najstarsze źródła liturgii karmelitańskiej nie wspominają, kiedy zaprowadzono w zakonie święto św. Józefa. Stwierdzają tylko jego istnienie od niepamiętnych czasów. I tak Kapituła Generalna w Nimes w 1498 r. ustaliła, że święto św. Joachima ma być obchodzone 16 września w rycie podwójnym (*duplex*), tak jak jest obchodzone święto św. Józefa ¹¹. W brewiarzu karmelitańskim wydanym w Brukseli w 1480 r. św. Józef posiada całe własne oficjum z hymnami, antyfonami i lekcjami ¹². Oparte jest ono na tekstach Pisma św. i opiewa 12 dostojęstw czyli przywilejów św. Józefa. Uroczystość św. Józefa występuje w wielu liturgicznych rękopisach zakonu. W *Diurnale Carmeliticum* klasztoru w Abeusberg z lat 1411—1440 występuje ono w dniu 2 maja pod tyt. św. Józefa żywiciela Pańskiego ¹³. W martyrologium karmelitańskim z 1360 r. (*Paris, Bibliothèque de l'Université, ms 791*), sporządzonym przez Jana Trisse dla konwentu w Nimes, zapisano święto św. Józefa na dzień 18 marca ¹⁴. W brewiarzu z 1 poł. XV w. (*Parma, Biblioteca Palatina, ms Palatini 187*) występuje rubryka: „*In natali*

⁹ Daniel Papebrock: op. cit. s. 8.

¹⁰ De servorum Dei beatificatione. Lib. IV. p. II, cap. 20, n. 17.

¹¹ Acta Cap. Gen. I. 310—312; FLC s. 56.

¹² Spec. carm. II, 305—308; FLC, 310—315.

¹³ FLC, 163, 312.

¹⁴ Tamże 226; Por. Spec. carm. II, XI.

s. *Joseph (...) cuius festum celebratur XIII martii*"¹⁵. Ale już od poł. XV w. we wszystkich rodzajach ksiąg liturgicznych występuje to święto w dniu 19 marca. W *missale* z 2 poł. XV w. przechowywanym w Paryżu (*Bibliothèque Arsenal, sygn. ms 611*) występuje msza wotywna do św. Józefa¹⁶. *Brewiarz* z 1516 r. ma wezwanie św. Józefa w litanii do Wszystkich Świętych.

Przekazy ikonograficzne w iluminowanych mszalach karmelitańskich i malarstwo sztalugowe świadczą o żywym kulcie św. Józefa w Karmelu. W mszale z Tuluzy z 1321 r. w inicjale litery *P* (*uer natus est*) przedstawiono Matkę Bożą i św. Józefa, adorujących Dzieciątka w żłóbku¹⁷. Ta scena powtarza się we wszystkich mszalach XV w. Inna miniatura ilustruje udział św. Józefa w scenie ofiarowania w świątyni jerozolimskiej. Z malarstwa sztalugowego na pierwszym miejscu wymienić należy obrazy z ołtarza św. Patriarchy z Nazaretu. Sztuka sakralna jest na usługach teologii. Odzwierciedla jej dorobek i kierunki. Sztuka średniowieczna i renesansowa przedstawia św. Józefa w kontekście tajemnicy Wcielenia i Dzieciństwa Chrystusa. Postać św. Józefa schodzi na dalszy plan. Św. Józef przedstawiony jest jako staruszek, pogrążony w kontemplacji misterium Wcielonego Boga, lub towarzyszący Matce Bożej do świątyni jerozolimskiej czy też w drodze do Egiptu (Giotto, Masaccio, Chirlandajo, Gentile de Fabriano)¹⁸. Z rzeźby na wzmiankę zasługuje postawienie marmurowej statuy śś.

¹⁵ FLC, 172.

¹⁶ Tamże, 147.

¹⁷ Tamże, 120.

¹⁸ Miguel Angel Garcíá Guinea: *La representación de San José a través de la pintura italiana. „Estudios Josefinos”*, nr 1: 1947 s. 65—85; Tenże: *El sentimiento paternal de S. José en las representaciones artísticas. „Estudios Josefinos”*, nr 12: 1952 s. 109—128.

Józefa i Joachima w klasztorze karmelitów w Lyonie przez przeora Wawrzyńca Burell w 1496 r.¹⁹. Wreszcie literatura piękna jest dowodem wielkiego zaufania karmelitów do św. Józefa. Istnieje cały szereg wierszy, pieśni, inwokacji i poezji na jego cześć. O. Bartłomiej Xiberta OCarm. przytacza za o. Józefem Marią Fornari łaciński wiersz o św. Józefie z Karmelu w Navara, napisany przez nieznanego zakonnika o godz. 11 w nocy 19 marca 1448 r. Wyraża on wdzięczność św. Józefowi za uwolnienie od śmierci obłożonych przez nieprzyjaciół ludzi, w nie znanych nam bliżej okolicznościach²⁰. Wyrazem miłości całego zakonu do św. Józefa jest poemat wybitnego poety, humanisty, bł. Jana Chrzyciela Sza-gnołi z Mantui (1447—1516), odnowiciela życia karmeli-tańskiego w Kongr. mantuańskiej. W zbiorze poezji *Fa-storum libri XII* w wierszu na dzień 19 marca przedsta-wia wielką godność św. Józefa z tytułu jego udziału w tajemnicy Wcielenia i Zbawienia przez fakt zaślubie-nia z NMP. Autor podkreśla dziewiczość, świętość i nie-skazitelność życia św. Patriarchy. Uzasadnia jego cześć od niepamiętnych czasów. Wiersz kończy inwokacja od-dania się pod jego niezawodną opiekę:

*„Nos quoque sub tanto nunc glorificatus alumno,
Respice, et optatam memor impartire salutem
Italicae toti; nostrisque penatibus esto”*²¹.

¹⁹ MHC, s. 512.

²⁰ Flores Josefinas en la liturgia Carmelitana antiqua. „Estudios Josefinos”, nr 34—35: 1964 s. 306.

²¹ Tamże s. 318—319; Spec. carm. II, 307.

2. Kult św. Józefa w reformie św. Teresy od Jezusa

d czasów wojen krzyżowych i emigracji karmelitów z Palestyny do Europy zaczął się rozszerzać kult św. Józefa w zachodnim Kościele. Do rozwoju tego kultu obok karmelitów — przyczynili się franciszkanie, benedyktyni, cystersi, kanonicy regularni i dominikanie. Wielkimi czcicielami św. Józefa byli: Rupert z Deutz († 1133) opat benedyktynów, Hugo od św. Wiktora († ok. 1142), św. Bernard z Clairvaux († 1153), Piotr Lombard († 1164), św. Albert Wielki († 1260), św. Tomasz z Akwinu († 1274), Duns Scot († 1308), św. Bonawentura († 1274), Durandus († 1333), kard. Piotr d'Ailly († 1425), św. Bernardyn Sieneński († 1444), kanclerz uniwersytetu paryskiego Jan Gerson († 1429), Izidor de Isolani (autor *Summy o św. Józefie*), a szczególnie św. Teresa z Avila (1515—1582). Ta wielka mistrzyni życia wewnętrznego i doktor Kościoła najwięcej przyczyniła się do rozwoju kultu św. Józefa w XVI w. Kierując się zachętą i wytycznymi Soboru Trydenckiego, jako wyraz odnowy życia religijnego podjęła reformę Karmelu. Obdarzona charyzmatem Ducha Św. stała się fundatorką karmelitanek bosych i inspiratorką odnowy karmelitów. Przywróciła pierwotną regułę św. Alberta, patriarchy jerozolimskiego. Całe swe życie i dzieło reformy powierzyła z całkowitym zaufaniem św. Józefowi. Ta duchowa zażyłość ze Świętym rozpoczęła się już w pierwszych latach życia zakonnego. Teresa w rok po złożeniu ślubów (1538) ciężko zachorowała. Po-

dejmowane kuracje okazały się bezskuteczne. Po czterech latach ciężkiej choroby odzyskała zdrowie za pośrednictwem św. Józefa. W swej autobiografii tak o tym wydarzeniu pisze: „Widząc się zniedołężniałą w tak młodym wieku, opuszczoną przez ziemskich lekarzy, postanowiłam uciec się do lekarzy niebieskich, aby oni mnie uzdrowili, bo gorąco pragnęłam zdrowia. (...) Obralam sobie za orędownika i patrona chwalebego św. Józefa, usilnie polecając się Jemu. I poznałam jasno, że jak w tej potrzebie, tak i w innych pilniejszych jeszcze, w których chodziło o cześć moją i o zatracenie duszy, Ojciec ten mój i Patron wybawił mnie i więcej mi dobrego uczynił, niż sama prosić umiałam”²². Teresa odzyskała zdrowie przez wstawienie św. Józefa w kwieciu 1542 r.: „On w swej łaskawości to sprawił, że podniosłam się z łoża boleści i znowu chodzić mogłam”²³.

Od tego momentu cześć, ufność i miłość do św. Józefa coraz więcej wzrastały w życiu Teresy. Święty nigdy nie zawiódł pokładanych w nim nadziei. Wraz z rozwojem życia wewnętrznego i dążeniem do świętości zacieśniał się coraz więcej związek duchowy ze św. Patriarchą. Do tego zaufania przyczyniła się wizja, jaką Teresa miała na modlitwie w dniu Wniebowstąpienia (1561) w kościele Dominikanów — w Avila. Oto co pisze Święta o tym objawieniu: „Wydało mi się, że widzę jak mnie ubierają w szatę dziwnie białą i jasną; z początku nie wiedziałam kto mnie ubiera, potem dopiero ujrzałam przy swoim boku, z prawej strony Najśw. Pannę, a z lewej — mego Opiekuna św. Józefa. Oni to we dwoje tak mnie ubierali. Jednocześnie było mi dane do zrozumienia, że już jestem oczyszczona z grzechów moich. A gdy już byłam ubrana, niewypowiedziane czując w so-

²² Życie s. 104.

²³ Tamże, s. 106—107.

bie uwielbienie i rozkosz, Najśw. Panna wzięła mnie za ręce i rzekła mi, że bardzo jest zadowolona z mojego nabożeństwa do chwalebego Jej Oblubieńca, że mam być pewna, iż zamierzony przeze mnie klasztor przyjdzie do skutku. Będzie w nim gorliwa służba Panu i im obojgu”²⁴.

Teresa starała się odwdziżyć swemu Opiekunowi. Jego święta liturgiczne obchodziła z największą uroczystością²⁵. W XVI w. był zwyczaj w hiszpańskich klasztorach, że poszczególne zakonnice domu urządzały i organizowały uroczystości ku czci swoich umiłowanych świętych. Na własny koszt (rodziny) dekorowały świątynie, przygotowywały kosztowne szaty liturgiczne, zapraszały wybitnego kaznodzieję, chór, orkiestrę.

W klasztorze Wcielenia w Awila ten zwyczaj był zachowany. Teresa co roku urządzała z całą okazałością uroczystość św. Józefa. Nazywała go swoim Panem, Opiekunem, Patronem, Orędownikiem. Miała objawienie, w którym Chrystus po Komunii św. zobowiązał ją do rychłego założenia reformowanego klasztoru, „który ma być pod wezw. św. Józefa: (...) on będzie nas strzegł u jednych drzwi, a Najśw. Panna u drugich. On zaś, Chrystus Pan, będzie mieszkał w pośrodku nas”²⁶.

Teresa, ufna w pomoc i opiekę św. Patriarchy, przeprowadziła dzieło reformy zakonu. Spośród 17 klasztorów przez siebie założonych, 11 domów poświęciła czci św. Józefa w następujących miejscowościach: Avila (1562), Medina del Campo (1567), Malagón (1568), Toledo (1569), Salamanca (1570), Segovia (1574), Veas (1575), Sevilla (1575), Palencia (1580), Granada (1582) i Burgos

²⁴ Tamże s. 393—394.

²⁵ Tamże s. 105.

²⁶ Tamże s. 378.

(19 III 1582)²⁷. Na wszystkie fundacje wozila ze sobą obraz św. Józefa. We wszystkich klasztorach zaprowadziła szczególny kult Świętego. W każdym z nich musiał znajdować się ołtarz św. Patriarchy. Przy głównych bramach klasztoru ustawiała statuy św. Józefa i Matki Bożej. Mieli oni bronić głównych wejść do klasztoru. W liście pisanym 5 II 1571 r. do Alfonsa Ramirez przynagła, aby Jakub Ortiz „nie ociągał się tak długo z postawieniem figury Pana mojego św. Józefa nad bramą kościoła” w Toledo²⁸. Teresa zobowiązuje swoje siostry: „Miejcie nabożeństwo do św. Józefa, bo on wiele może”²⁹. Wszystkich zachęca i przekonuje: „Nie pamiętam, bym kiedykolwiek aż do tej chwili prosiła go o jaką rzecz, której by mi nie wyświadczył. Jest to rzecz zdumiewająca, jak wielkie rzeczy Bóg mi uczynił za przyczyną tego chwalebego Świętego, z ilu niebezpieczeństw na ciele i na duszy mię wybawił. Innym świętym, rzec można, dał Bóg łaskę wspomagania nas w tej lub owej potrzebie, temu zaś chwalebnemu Świętemu, jak o tym wiem z własnego doświadczenia, dał władzę wspomagania nas we wszystkim. (...) Przekonali się o tym i inni, którym poradziłam, aby się jemu polecili i coraz więcej jest już takich, którzy go czczą i wzywają, doznając na sobie tej prawdy. (...) Pragnęłabym wszystkich pociągnąć do pobożnej czci tego chwalebego Świętego”³⁰.

Karmelitanki wiernie zachowały przykład i naukę swej Matki. We wszystkich klasztorach utrzymuje się

²⁷ Teresa od Jezusa: Księga fundacji. Dzieła. T. II, Kraków 1962, s. 339—648. Por. P. Fortunato de Jesús Sacramento OCD: San José en la Carmen Descalzo Español su primier siglo. „Estudios Josefinos”, nr 34—35: 1963—1964 s. 359.

²⁸ Dzieła. T. II, s. 794.

²⁹ Tamże s. 569.

³⁰ Życie s. 104—106.

nabożeństwo do św. Józefa aż do tej chwili. Za przykładem Teresy poszli również karmelici reformowani. W 1581 r. — jeszcze za jej życia — ogłosili św. Józefa patronem i fundatorem reformy. Zaś Kapituła Prowincjalna w Almodóvar w 1583 r. ustanowiła św. Józefa wraz z Matką Bożą patronami prowincji, polecając bardzo uroczysto obchodzić ich święta ³¹.

O. Hieronim Gracián od Matki Bożej, współpracownik św. Teresy w dziele reformy zakonu, w swej książce *Josephina* pisze, że wszyscy karmelici boski z takim nabożeństwem jak św. Teresa uważają św. Józefa za fundatora reformy ³². W *Manuale Oficijum Pańskiego* karmelitów boskich, wydanym w Madrycie w 1591 r., są ustalone modlitwy na procesję w uroczystość św. Józefa „*nostrae Congregationis Patroni ac Protectoris*” ³³. Również Kongregacja włoska karmelitów boskich w swoich konstytucjach uznała go za szczególnego protektora całej Kongregacji ³⁴. Konstytucje z 1604 r. polecały wspomnienie o św. Józefie w każdej mszy sobotniej o Matce z Góry Karmel. W samą zaś uroczystość św. Patriarchy śpiewano I i II nieszpory, laudes a capitulo, tercję i mszę św.

Liturgiczny kult św. Józefa, zapoczątkowany przez karmelitów, wszedł później do liturgii Powszechnego Kościoła ³⁵. Dotyczy to szczególnie świąt Opieki św. Józefa i Zaślubin z NMP.

³¹ Doc. prim., III, 28. Por. P. Matias del Niño Jesús OCD: Primer documento oficial del Patronato de san José. „Estudios Josefinos”, nr 34—35: 1963—1964 s. 410.

³² Zob. BMC T. 16 s. 476.

³³ P. Matias del Niño Jesús OCD: jw. s. 413.

³⁴ APKB w Czernej. AP 7. Acta primi capituli... Constitutiones k. 39.

³⁵ Sykstus IV (1471—1484) włączył święto św. Józefa do brewiarza rzymskiego w zwyczajnym rycie (*simplex*). Zaś

Inicjatorem i wielkim zwolennikiem święta Opieki był hiszpański karmelita o. Jan od Poczęcia (1626—1700), późniejszy generał Kongr. hiszpańskiej. Jako prowincjał prowincji św. Józefa (w Katalonii) wyjechał w 1679 r. u przełożonych generalnych zatwierdzenie tego święta z własnym oficjum. Redakcją oficjum zajęła się o. Jan od św. Józefa (1642—1718). Po przeprowadzeniu korekty, Kongregacja św. Obrzędów 6 IV 1680 r. pozwoliła karmelitom bosym Kongr. hiszpańskiej i włoskiej obchodzić święto Opieki św. Józefa w trzecią niedzielę po Wielkanocy z własnym oficjum, w rycie duplex 2 cl. W tym samym roku (12 VI) Definitorium Generalne zarządziło, że we wszystkich klasztorach w to święto należy śpiewać w białych płaszczach I i II nieszpory, inwitorium i hymn na jutrznię, laudes a capitulo, tercję i mszę św.³⁶ Dnia 2 II 1742 r. pap. Benedykt XIV udzielił odpustu zupełnego w tym dniu dla Kongr. hiszpańskiej, zaś Klemens XIII rozciągnął go na cały zakon 22 XI 1742 r. Od 1759 r. święto otrzymało oktawę. Dnia 10 IX 1847 r. pap. Pius IX rozciągnął uroczystość Opieki św. Józefa na cały Kościół wraz z własnym oficjum³⁷.

Grzegorz XV dnia 8 maja 1621 r. podniósł je do rangi święta obowiązującego w całym Kościele. Kapituła Prowincjalna karmelitów bosych w Polsce wystosowała prośbę (1628) do Synodu Piotrkowskiego o wprowadzenie tego święta do kalendarza polskiego. Zob. AAP 1. Inventarium Archiwii k. 7.

³⁶ P. Isidorus de San José OCD: El Josefismo de la reforma teresiana. „Estudios Josefinos” jw. s. 456—457.

³⁷ Św. Pius X dnia 28 X 1913 r. przeniósł uroczystość Opieki św. Józefa wraz z oktawą z niedzieli na środę po II niedzieli po Wielkanocy. 1 V 1955 r. Pius XII ustanowił uroczystość św. Józefa Rzemieślnika, obchodzoną 1 maja. Św. Kongregacja Obrzędów 24 IV 1956 r. opublikowała oficjum własne nowego święta, przy czym zniósła dotychczasowe ze środy po II niedzieli po Wielkanocy.

Drugim świętem powstałym w Karmelu jest uroczystość Zaślubin NMP ze św. Józefem. Kongregacja włoska karmelitów bosych obchodziła ją od 1678 r. z własną mszą i oficjum. W 1729 r. pap. Benedykt XIII rozciągnął to święto na cały Zakon Karmelitański z oficjum ułożonym przez Jana Gersona.

Oprócz kultu liturgicznego, wyrazem wielkiego zaufania do św. Józefa było częste nadawanie tego imienia zakonnikom oraz konsekracja świątyń pod tym wezwaniem. W XVII w. obliczano 150—200 klasztorów pod wezwaniem św. Józefa. Obecnie zakon posiada ich 262 oraz 38 pod wezw. św. Rodziny. Z tego na karmelitan-ki bose przypada 208 klasztorów św. Józefa i 32 św. Rodziny³⁸.

W XX w. wśród teologów ustawicznie wzrasta zainteresowanie józefologią. Zaistniała pilna potrzeba podbudowy doktrynalnoteologicznej, dla określenia miejsca i roli św. Józefa w tajemnicy Chrystusa, Maryi i Kościoła. W tym celu hiszpańscy karmelici boski w Valladolid założyli instytut naukowy poświęcony józefologii. Od 1947 r. prace instytutu publikowane są w półroczniku „*Estudios Josefinos*”. Tam też powstała *Sociedad Española Josefina* (1951), która wnet przekształciła się w *Sociedad Ibero-Americana de Josefologia* (1953).

³⁸ *Conspectus Ordinis Carmelitarum Discalceatorum. Romae 1979.*

3. Kult św. Józefa u karmelitów bosych w Polsce

iała duchowość karmelitańska przepojona jest głęboką czcią do Matki Bożej i do Jej dziewiczego Oblubieńca św. Józefa. Taką formację przynieśli do Polski hiszpańscy i włoscy karmelicy w 1605 r. Oni to, zaznajamiając polskie społeczeństwo z pismami św. Teresy, rozwijali równocześnie kult św. Józefa. W każdym założonym klasztorze obowiązkowo znajdował się ołtarz lub kaplica poświęcona czci św. Józefa. Już w pierwszym klasztorze pt. Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie o. Maciej od św. Franciszka (Dydak Hurtados de Mendoza) w dniu 2 VII 1609 r. poświęcił kaplicę temu świętemu do wewnętrznego użytku zakonników. W 2 poł. XVII w. w murywanym kościele wzniesiono św. Józefowi okazałą kaplicę z marmurowym ołtarzem, nakładem Jana Opalińskiego, podczaszego królewskiego³⁹.

Prowincja polska pt. Duchą Św. posiada następujące kościoły i klasztory pod wezw. św. Józefa: Kraków — kościół ŚŚ. Michała Archanioła i Józefa (1617), Poznań (1618), Warszawa — Krakowskie Przedmieście (1639), Lublin (1807), Wadowice (1892), Warszawa-Mokotów (1945), Łódź (1945), Wrocław (1946), Zawoja (1948).

Karmelitanki Bose: Kraków — ŚŚ. Marcina i Józefa (1612), Lublin (1624), Warszawa — Duchą Św. i Św.

³⁹ ANPK 2. Liber foundationis conventus cracoviensis k. 6 v., 13 r.

Józefa (1649), Kraków-Łobzów (1875), Przemysł — Błogosławionej Maryi Dziewicy z Góry Karmel i Św. Józefa (1884), Zakopane — Niepokalanego Serca Maryi i Św. Józefa (1944), Kalisz — Imienia Maryi i Św. Józefa (1946).

Prowincja litewska pt. Św. Kazimierza: karmelici bosci — Poszumień (1760), karmelitanki bosc — Wilno (1638).

Poszczególne kościoły, kaplice i ołtarze św. Józefa, w miarę zachowanych źródeł, zostały już opisane w pracy: „Zakon Karmelitów Bosych w Polsce”⁴⁰ oraz artykule o Czesława Gila OCD: „Z dziejów kultu św. Józefa w prowincji polskiej karmelitów bosych”⁴¹.

Spśród wszystkich klasztorów karmelitów bosych w przedrozbiorowej Polsce szczególnym kultem św. Józefa słynęły trzy kościoły: w Krakowie na Podzamczu, w Poznaniu i Wiśniczu. Świątynie te posiadały łaskami słynące obrazy św. Józefa, otaczane przez wiernych wielką czcią, ozdabiane srebrnymi szatami, a ołtarze — licznymi wotami. Kronika poznańska opisuje liczne łaski otrzymane przez pośrednictwo tego możnego Patrona⁴². Również kronikarz klasztoru w Wiśniczu zanotował, że w uroczystość św. Józefa 19 marca 1659 r. przystąpiło do sakramentów ok. 3000 osób⁴³. Jest to świadectwo mówiące o wielkiej popularności Świętego wśród prostego ludu okolic Wiśnicza.

Dynamiczny rozwój kultu św. Józefa w 2 poł. XVII w. ma swe uzasadnienie w zaprowadzeniu bractw

⁴⁰ O. Benignus Józef Wanat OCD: Zakon Karmelitów Bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605—1975. Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych; Kraków 1979.

⁴¹ Józef z Nazaretu. I, II. Kraków 1980 s. 229—266.

⁴² AKP 1. Historia conventualis s. 139, 159, 155, 177.

⁴³ O. Benignus Józef Wanat: jw. s. 355.

tegoż świętego przy wszystkich niemal klasztorach karmelitów bosych w Polsce. Początki Bractwa św. Józefa sięgają XIV w. Najstarsze stowarzyszenie żeńskie pod patronatem św. Józefa powstało w Awinionie. W 1485 r. przy kościele Karmelitów w Kolonii powstała sodalicja św. Józefa. W XVI w. powstało w Rzymie arcybractwo stolarzy i związek artystów cechowych pod patronatem tegoż świętego⁴⁴. Pod wpływem lektury dzieł św. Terezy od Jezusa, Izabela, córka Filipa II, króla hiszpańskiego, wraz ze swym mężem Albertem, arcyksięciem austriackim, postarali się u Stolicy Apostolskiej o założenie bractwa św. Józefa w Gandawie i u karmelitów bosych w Antwerpii. Za ich przykładem cesarz Ferdynand III ufundował bractwo przy kościele Karmelitów Bosych w Pradze w 1657 r.⁴⁵.

Pierwsze bractwa św. Józefa na terenie Polski zaprowadzili karmelici bosy przy swoich klasztorach. Świadczą o tym wyraźnie pierwsze modlitewniki dla bractwa warszawskiego⁴⁶, a szczególnie krakowski modlitewnik pt. „Skarbu niedawno odkrytego dostatki to jest Bractwo S. Józefa przez Oyców Karmelitów Bosych, nowo do Polskiej wprowadzonego”⁴⁷. Pierwsze

⁴⁴ Tarcisio Stramare: Giuseppe Sponso di Maria. W: Bibliotheca sanctorum, vol. VI kol. 1279—1287; Giovanni Milone CSI: Origine e primi sviluppi dell'Arciconfraternita di san Giuseppe del Falegnani in Roma. „Estudios Josefinos”, nr 61—62: 1977 s. 691—749.

⁴⁵ Skarbu niedawno odkrytego dostatki to jest Bractwo S. Józefa przez Oyców Karmelitów Bosych, nowo do Polskiej wprowadzonego (...). W Krakowie, w Drukarni Woyciecha Siekielowica J.K.M. Typogr. R.P. 1669. (Estr nie zna).

⁴⁶ Ascesis spiritualis pro Confraternitate S. Joseph (...) Anno Domini 1669. Varsoviae, Typis Elertianis (Estr XII, 247).

⁴⁷ Skarbu niedawno odkrytego dostatki, jw., wstęp.

bractwo erygowano przy klasztorze Matki Bożej Szkaplerznej w Lublinie, dnia 6 VI 1666 r.⁴⁸.

Dnia 18 marca 1669 r. na mocy brewe pap. Klemensa IX zaprowadzono bractwo św. Józefa przy kościele ŚŚ. Michała i Józefa w Krakowie. 1 VI tegoż roku powstało bractwo w Warszawie, 11 VIII w Poznaniu, w Przemyślu, we Lwowie oraz w Wilnie przy Ostrej Bramie. W tym ostatnim introdukcja bractwa odbyła się z kościoła Św. Kazimierza. Kazanie wygłosił o. Cyprian od Matki Bożej⁴⁹. Jeszcze w tym samym roku uzyskały zezwolenie pap. Klemensa IX na założenie bractwa klasztoru w Głębokiem i Wiśniczu (brewe z 22 V) oraz w Kamieńcu Podolskim (brewe z 29 XI). Erekcje i introdukcje bractw do tych klasztorów odbyły się w 1670 r. W XVIII w. erygowano bractwa św. Józefa w Wiśniowcu, Berdyczowie (brewe Benedykta XIV z 3 VI 1752 r., *admissa* bpa Kajetana Sołtyka z 20 IV 1753 r.)⁵⁰, w Zagórzcu, Miadziolu (brewe Klemensa XIV z 1767 r.)⁵¹, Zakrzewie, Kupinie (brewe Benedykta XIV z 1752 r.)⁵², Miłatynie i Kownie⁵³.

Bractwo jest zrzeszeniem wiernych, kanonicznie erygowanym, pozostającym pod zwierzchnictwem ordynariusza. Celem bractwa św. Józefa jest rozszerzenie jego kultu przez własne nabożeństwa, ćwiczenia duchowne, a szczególnie przez naśladowanie jego cnót i dzieła miłości.

⁴⁸ Hist. conv. s. 156.

⁴⁹ AKO 1. Cronica conventus vilnensis, s. 166.

⁵⁰ AKB 2. Opis kościoła k. 23.

⁵¹ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 560.

⁵² Tamże s. 539.

⁵³ AGAD w Warszawie. Dokumenty pergaminowe, sygn. nr 6286. Klemens XIII w dniu 12 V 1767 r. nadaje ołtarzowi bractwa św. Józefa w kościele Karmelitów Bosych w Kownie łaskę ołtarza uprzywilejowanego za zmarłych.

Do erekcji bractwa wymagało się zezwolenia papieskiego, zawierającego normy prawne, odpusty i przywileje dla jego członków. Uzyskane brewe przedkładało się ordynariuszowi miejsca, który stwierdzał autentyczność dokumentu, przyjmował go (*admissa*) i wyrażał zgodę na erekcję. W ustalonym dniu odbywało się wprowadzenie bractwa w uroczystej procesji (najczęściej z innego kościoła), przy udziale duchowieństwa, bractw, stowarzyszeń, cechów i licznych wiernych. Zazwyczaj w procesji niesiono statwę lub obraz św. Józefa.

Struktura organizacyjną bractwa opierała się na normach konstytucji Klemensa VIII *Quaecumque* z 7 grudnia 1604 r.⁵⁴

Posiadało ono swój statut i zarząd. Promotorem lub dyrektorem bractwa był przełożony domu albo zamianowany przez niego kapłan. Delegowany promotor podlegał całkowicie przełożonemu klasztoru we wszystkich sprawach, zarówno duchownych jak i materialnych, dotyczących bractwa⁵⁵. Obowiązkiem promotora było kierowanie konfraternią, przewodniczenie zebraniom, głoszenie duchownych konferencji i homilii w czasie mszy brackich oraz słuchanie spowiedzi. Posiadał jeden klucz od kasy brackiej⁵⁶. Co roku na sesji nadzwyczajnej, w uroczystość św. Józefa lub Zaślubin NMP, odbywały się wybory zarządu bractwa. Składał się on z następujących urzędników:

- a) Przełożony zwany prefektem, który czuwał nad zachowaniem ustaw, posiadał bracką pieczęć.
- b) Zastępca przełożonego zwany wiceprefektem.
- c) Sześciu lub ośmiu radnych zwanych konsul-torami.

⁵⁴ Bull. carm. III (1718) s. 326—330.

⁵⁵ Bibl. Narod. Zakł. im. Ossolińskich we Wrocławiu, Rkps. 1877/I. Acta primi capituli s. 225.

⁵⁶ Skarbu niedawno odkrytego dostatki, jw. s. A 7.

d) Skarbnik. Obowiązkiem jego było przyjmowanie ofiar i składek, prowadzenie listy ofiarodawców oraz księgi dochodów i rozchodów. Posiadał drugi klucz do kasy.

e) Sekretarz lub pisarz prowadził księgę spraw i protokołów zebrań.

Oprócz powyższych były niższe urzędy i stałe obowiązki jak: zakrystian — opiekujący się ołtarzem i kaplicą bractwa; czuwał on nad naczyniami i szatami liturgicznymi; chorąży — nosił chorągiew na procesjach i pogrzebach zmarłych członków bractwa; marszałkowie — pilnowali porządku w czasie nabożeństw i procesji; wizytatorowie chorych — opiekowali się chorymi, sprowadzali im lekarza, kapłana z posługą duszpasterską.

Bractwo posiadało trzy urzędowe księgi:

a) członków bractwa, do której wpisywano nazwiska, imiona oraz datę przyjęcia;

b) elekcji i akt bractwa oraz protokoły zebrań;

c) dochodów i wydatków, kontrolowaną i podpisywaną co trzy miesiące przez zarząd klasztoru oraz przez wizytatorów prowincjalnych i generalnych.

Kapituła Prowincjalna zebrana w klasztorze śś. Michała i Józefa w Krakowie w 1691 r. zarządziła, aby bracka kasa była zamykana na dwa różne zamki i klucze, z których jeden ma posiadać przełożony domu, a drugi skarbnik bractwa. Jeden bez drugiego nie może otwierać kasy. Również polecono wszystkim bractwom, aby na kongregacje wyborcze sporządzano inwentarze rzeczy i pieniędzy⁵⁷.

Ustawy bractwa zobowiązywały członków do następujących powinności:

⁵⁷ APC, s. 226.

a) Osobiste nabożeństwo do św. Józefa oraz rozszerzanie tego nabożeństwa w otoczeniu.

b) Posiadanie w mieszkaniu lub przy sobie wizerunku św. Józefa, polecenie św. Józefowi wszystkich czynności dnia rano i wieczorem.

c) Udział w uroczystościach i nabożeństwach brackich w takie święta jak: św. Józefa (19 III), Zaślubiny NMP (23 I), Opieki św. Józefa (III niedz. po Wielkanocy), Matki Bożej Szkaplerznej (16 VII) i św. Teresy od Jezusa (15 X). Ponadto ustawy zalecały, aby członkowie bractw ze szczególnym nabożeństwem obchodzili wszystkie święta Matki Bożej, Oblubienicy św. Józefa oraz tzw. święta kwartalne, przypominające tajemnice z życia św. Józefa, zgodnie z przywilejem udzielonym przez pap. Klemensa IX. Są nimi:

— Oczekiwanie narodzenia Chrystusa (ostatnia niedz. Adwentu),

— Ucieczka do Egiptu (niedz. zapustna),

— Znalezienie Dzieciątka Jezus (I niedz. po Wielkanocy),

— Zaśnięcie św. Józefa (niedz. po św. Bartłomieju).

d) W kaplicy brackiej mają być odprawiane 4 msze żałobne w roku za zmarłych członków konfraternii.

e) Członków bractwa obowiązywał udział w każdej środę we mszy wotywniej o św. Józefie.

Przyjęcia członków do bractwa dokonywał o. promotor. Wymagała była spowiedź i Komunia św. w dniu przyjęcia. Imiona i nazwiska wpisywano do księgi członków. Kandydaci przed ołtarzem św. Józefa odmawiali akt oddania się temu świętemu, a przyjmujący kapłan — przepisane modlitwy. Do konfraternii mogli należeć przykładni katolicy, kobiety i mężczyźni. W każdym dniu mieli obowiązek odmawiać 7 razy Ojcze nasz, Zdrowaś Maryjo i Chwała Ojcu na pamiątkę siedmiu radości i boleści św. Józefa.

Bractwo to na przestrzeni 200 lat było jedną z udanych form duszpasterstwa, mającego na celu pogłębienie życia religijnego i wewnętrznego. Przyczyniło się ono w znacznej mierze do ożywienia religijności w ojczyźnie. Dynamiczny jego rozwój rozpoczął się w 2 poł. XVII w. i utrzymywał się przez cały XVIII w. aż do okresu kasat klasztorów. W XVIII w. w niektórych klasztorach bractwa św. Józefa połączyły się z bractwem Matki Bożej Szkaplerznej, posiadając wspólny zarząd, kasę, zapisy funduszowe i wspólne nabożeństwa.

Kapituły prowincjalne od końca XVII aż do poł. XVIII w. przypominały starą ordynację, żeby promotorami bractwa św. Józefa byli aktualni przełożeni klasztorów. Z największą troską polecano i przypominano im obowiązek rozwijania kultu św. Józefa przez uroczyste organizowanie jego świąt, szczególnie Opieki św. Józefa i Zaślubin NMP⁵⁸. Kapituły polecały również przeorom, aby co roku osobiście przewodniczyli w kongregacji wyborczej zarządu konfraternii. Pozwalano jednak z ważnych powodów zlecać obowiązek promotora roztropnym i odpowiedzialnym kapłanom, ale posiadali oni władzę ograniczoną, podlegając we wszystkim miejscowym przełożonym⁵⁹.

W XIX w. wraz z likwidacją klasztorów przestały istnieć również bractwa św. Józefa. Jedyne klasztor, ocalały w Czernej, pierwotnie nie posiadał bractwa z racji swego przeznaczenia na erem. Dopiero w marcu 1906 r. założono w tym klasztorze konfraternię. Jej statut za-

⁵⁸ Z akt Kapituły Prowincjalnej w Przemyślu 1691 r., w Warszawie 1718 r., w Przemyślu 1724, 1727, 1730 r., w Berdyczowie 1760 r., w Przemyślu 1766 i 1769 r., we Lwowie 1775 r. Zob. APC s. 171; AKC 20 k. 32, 37, 38, 43, 44, 45, 55; AP 10. Acta provinciae S. Spiritus s. 9, 33, 50, 78.

⁵⁹ Tamże.

twierdził kard. Jan Puzyna 31 marca 1906 r.⁶⁰ Dnia 24 kwietnia tegoż roku Arcybractwo św. Józefa przy kościele św. Rocha w Rzymie kanonicznie erygowało i agregowało bractwo św. Józefa przy kościele Karmelitów Bosych w Czernej, udzielając mu wszystkich łask duchowych, przywilejów i odpustów dla jego członków⁶¹. Św. Pius X w dniu 22 maja 1906 r. obdarzył odpustem zupełnym (pod zwykłymi warunkami) członków tegoż bractwa: w dniu przyjęcia, w godzinę śmierci, 23 stycznia oraz cztery razy w roku w dniach wyznaczonych przez ordynariusza⁶². Zasłużonym promotorem tego bractwa był o. Jan Chrzyciel od Najśw. Serca Jezusa (Bouchaud), magister nowicjatu. Do księgi przyjęć na członków bractwa wpisało się całe zgromadzenie oo. karmelitów bosych, ss. karmelitanek bosych w Przemyślu, oo. kamedułów z Bielan w Krakowie, 45 zelatorek i zelatorów z różnych miejscowości Śląska i okolic Czernej. Działalność jego była dynamiczna, szczególnie do 1920 r. W tym czasie w jego szeregi zapisało się około 8872 członków przeważnie ze Śląska. W latach 1920—1959 przyjęto do bractwa około 650 osób⁶³.

Dnia 18 IV 1911 r. erygowano bractwo św. Józefa przy klasztorze wadowickim. Na mocy brewe pap. Piusa X z dnia 22 lipca 1912 r. otrzymało ono tytuł arcybractwa z prawem agregowania wszystkich bractw zakładanych na terenach byłego państwa polskiego, oraz przy klasztorach polskich na Syberii i w Ameryce⁶⁴. Kościół i klasztor pod wezwaniem św. Józefa wnet stał się centralnym sanktuarium św. Patriarchy w odnowio-

⁶⁰ APKB w Czernej. Rkps 322.

⁶¹ Tamże dypl. 126.

⁶² Tamże dypl. 17.

⁶³ Księga przyjęć do Bractwa św. Józefa w Czernej.

⁶⁴ Dokument oryg. brewe w Archiwum klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Wadowicach.

nej prowincji karmelitów bosych. W uroczystość św. Józefa 19 III 1926 r. o. Antoni od Dzieciątka Jezus (Andrzej Foszczyński), przeor klasztoru w Krakowie przy ul. Rakowickiej wznowił arcybractwo św. Józefa, istniejące dawniej przy kościele ŚŚ. Michała i Józefa. Organizacyjnie podzielono go teraz na 21 kół, w tym 3 koła stanowili mężczyźni a 18 kobiety. Każde koło miało swego zelatora. W 1927 r. założono bractwo w Lublinie, a w 1938 r. we Lwowie, agregowane do Wadowic. W Lublinie oprócz nabożeństw prowadzono akcje charytatywne i dobroczynne. Bractwo miało swoją biblioteczkę, liczącą w 1949 r. 516 tytułów, z której korzystało 86 stałych czytelników⁶⁵. Od 1949 r. bractwa w swej organizacyjnej strukturze przestały istnieć.

Kult liturgiczny i paraliturgiczny św. Józefa w polskiej prowincji kształtowany był wytycznymi władz kościelnych, zakonnych i inwencją promotorów poszczególnych konfraternii. Zgodnie z zarządzeniami centralnych władz zakonu w Rzymie z dnia 15 VI 1686 r. we wszystkich domach klasztornych śpiewano w białych płaszczach I i II nieszpory, inwitorium z hymnem na jutrznię, laudesy *a capitulo*, tercję oraz mszę św. w uroczystość św. Józefa (19 III) i w święto Opieki (III niedz. po Wielkanocy)⁶⁶. Klasztor eremicki w Czernej zwolniony był ze śpiewu godzin liturgicznych w uroczystość św. Józefa. Eremici w tym dniu śpiewali tylko *coram Sanctissimo* tercję i mszę św. Po mszy zgromadzenie udawało się z chóru do kościoła i uczestniczyło w błogosławieństwie i schowaniu Najśw. Sakramentu⁶⁷. Natomiast pustelnicy na równi z innymi klasztorami bardzo uroczyś-

⁶⁵ AKL. Księga zapisywania protokołów zebrań Bractwa św. Józefa w Lublinie w l. 1931—1949.

⁶⁶ AKC 12. *Observationes privatae consuetudinum ...* s. 47.

⁶⁷ AKC 13. *Notata quaedam consuetudinum*, s. 5, 73.

cie sprawowali liturgię Opieki św. Józefa. Śpiewano w białych płaszczach I i II nieszpory, w czasie których hebdomadariusz przewodniczył w kapie z asystą i akolitami. Było także okadzenie ołtarza. Tercję i mszę śpiewano *coram Sanctissimo*⁶⁸. Po południu eremici mieli nadzwyczajną kolację duchowną z rekreacją. W 1718 r. Kapituła Prowincjalna w Warszawie wznowiła dawniejszą ordynację, że w uroczystość św. Józefa należy śpiewać we wszystkich klasztorach całą jutrznię i laudes *a capitulo*. Podobnie w święto Zaślubin NMP należy śpiewać tercję, mszę i II nieszpory⁶⁹. Ordynacje te potwierdzono również w 1730 r. Definitorium Prowincjalne we Lwowie dnia 7 X 1732 r. poleciło dostosować się do indultu pap. Benedykta XIII i załączyć wspomnienie o św. Józefie do laudesów i nieszpórów święta Zaślubin NMP⁷⁰.

W kościołach karmelitańskich już w 1 poł. XVII w. znane były godzinki do św. Józefa⁷¹. Śpiewano je w uroczystości odpustowe przed prymarią lub sumą. Centralne nabożeństwa celebrowano zawsze z asystą i udziałem kapeli. Dnia 9 V 1637 r. Definitorium Prowincjalne w Przemyślu ustaliło, że zespoły instrumentalno-wokalne (kapele) mogą występować w kościołach prowincji Ducha Św. w następujące uroczystości: Matki Bożej Szkaplerznej, św. Józefa, w niedzielę w Oktawie Bożego Ciała, w dniu odpustu (patrona) kościoła, w ostatnią niedzielę zapustów i w następne dwa dni w czasie 40-godzinnego nabożeństwa⁷².

⁶⁸ Tamże s. 19.

⁶⁹ AKC 20. Ordinationes tam generales quam provinciales k. 32.

⁷⁰ Tamże k. 60.

⁷¹ Najstarsze godzinki do św. Józefa wydali prawdopodobnie karmelici boski: „Officium Josepha S. Patriarchy y Oblubienca Nayswiętszey Panny”. Kraków 1624.

⁷² APC k. 142.

Uchwałą powyższą przypomniano znów Definitorium Prowincjalne w Lublinie 1655 r.⁷³ oraz Definitorium Generalne w Placencji 1 maja 1725 r.⁷⁴

Z chwilą erekcji bractw rozpoczęto w każdą środę tygodnia odprawianie mszy wotywniej o św. Józefie. Odprawiano ją o godz. 7 przed ołtarzem św. Patriarchy. Uczestniczyli w niej członkowie konfraternii. W 1679 r. Kapituła Prowincjalna zebrana w Krakowie w klasztorze śś. Michała i Józefa zatwierdziła wcześniejszą ordynację, aby we wszystkich klasztorach prowincji odprawiano w każdą środę tygodnia wotywę o św. Józefie w intencji wzrostu powołań do nowicjatu. Podobnie w każdą sobotę odprawiano mszę wotywną o Matce Bożej, prosząc o rozwój i pogłębienie życia duchowego prowincji. Za te msze nie wolno było przyjmować stypendium. Ordynacje te przypomniano i powtarzano przez cały XVIII w.⁷⁵

Na mocy indultu Kongregacji Obrzędów z dnia 11 VIII 1770 r. w każdą środę (z wyjątkiem świąt I i II klasy) odprawiano uroczystą wotywę o św. Józefie z wystwieniem Najświętszego Sakramentu, ze śpiewem „Chwała” i „Wierzę”⁷⁶. Według relacji o Józefa Zwolińskiego, przeora klasztoru w Berdyczowie, na tej mszy występowali muzycy ze śpiewami przy akompaniamencie kapeli⁷⁷.

W tym dniu we wszystkich kościołach karmelitów bosych w Polsce można było zyskać odpust zupełny pod zwykłymi warunkami, na mocy przywileju Klemen-

⁷³ Bibl. PAN w Krakowie. Rkps 896 k. 3.

⁷⁴ APC k. 53.

⁷⁵ Tamże k. 171; AP 10. Acta provinciae S. Spiritus s. 9—10; AKC 20. Ordinationes ... k. 32, 38, 56.

⁷⁶ Compendium breve thesauri sacrorum rituum (...) Berdiczoviae 1777, s. 131.

⁷⁷ Tamże.

sa XIV z 22 XII 1769 r.⁷⁸ Już Urban VIII indultem z dnia 10 V 1624 r. obdarzył odpustem zupełnym uroczystość św. Józefa, a święto Opieki — Klemens XIII indultem z dnia 27 XI 1762-r.⁷⁹

Definitorium Prowincjalne w dniu 13 X 1943 r., nawiązując do dawnej praktyki prowincji przedrozbiorowej Polski, poleciło wszystkim klasztorom przywrócić tę tradycję i odprawiać we środy msze wotywno o św. Józefie, jako wotum wdzięczności za otrzymane łaski⁸⁰. Do tej pory przepis ten jest zachowywany.

Poza mszą i oficjum, w klasztorach karmelitów i karmelitanek bosych urządzano różne nabożeństwa ku czci św. Józefa w postaci nowenny, oktawy, godzin, litanii, koronki, septenny i modlitw w różnych potrzebach życia oraz procesji. Niektóre nabożeństwa i modlitwy były ogólnie polecane. Tak np. Definitorium Prowincjalne we Lwowie, w myśl decyzji pap. Benedykta XIII, poleciło 1 V 1728 r. wszystkim podprozeorom klasztorów, aby do litanii do Wszystkich Świętych po wezwaniu: „Św. Janie Chrzcicielu”, włączyli: „Św. Józefie, módl się za nami”⁸¹.

Dla większego ożywienia czci św. Józefa i św. Teresy wśród wiernych, Definitorium Generalne (zebrane 1 V 1725 r. w Placencji) powzięło uchwałę, aby corocznie we wszystkich kościołach zakonu odprawiać nowennę przed tymi uroczystościami, według zwyczaju ojczywego i sposobu ustalonego przez rady prowincjalne⁸². Rozporządzenie to przypomniał prowincji i egzekwował o. Filip od św. Mikołaja, generał zakonu, w powizytacyj-

⁷⁸ Tamże s. 320—321.

⁷⁹ Tamże s. 315—320.

⁸⁰ Kuria prowincjalna OO. Karmelitów Bosych w Warszawie, Acta Definitorii Provincialis. T. I, s. 466.

⁸¹ AKC 20. Ordinationes ... k. 45.

⁸² Tamże k. 54.

nych zarządzeniach w dniu 14 X 1729 r. Zaproponował on, aby przynajmniej w czasie wieczornego rozmyślenia, codziennie było wystawienie Najśw. Sakramentu ze śpiewami hymnów i pieśni ku czci tych świętych⁸³. Owocem tego rozporządzenia było opracowanie i wydanie podręcznika do odprawiania tych nowenn. W jednym tomiku wydano w Lublinie w 1734 r. nowennę do św. Teresy i św. Józefa: „Nowenna z cudzych krayów do Polski przyniesiona albo sposób dziewięć dniowego nabożeństwa do mniemanego oycy y opiekuna Pana Jezusa S. Jozefa”. Nowennę odprawiano przez 9 kolejnych dni poprzedzających uroczystość św. Józefa. Zazwyczaj odprawiano ją około godz. 17 z wystawieniem Najśw. Sakramentu, z litanią do św. Patrona, pieśniami, modlitwami, po których dołączano 9 razy Ojcze nasz, Zdrowaś Maryjo i Chwała Ojcu. Zamiast kazania można było czytać na każdy dzień rozważania. W odrodzonej prowincji praktykuje się nowennę przed uroczystością św. Józefa (19 III) we wszystkich klasztorach przez 9 śród z kazaniem w czasie liturgii eucharystycznej.

W dniu 3 II 1689 r. Definitorium Prowincjalne w Wiśniczu poleciło wszystkim klasztorom prowincji codziennie odmawiać po rannym i wieczornym rozmyśleniu antyfonę ku czci św. Józefa: *Joseph filii David...* z werselem i modlitwą w intencjach tegoż Definitorium⁸⁴. Widocznie zaniedbano wprowadzenia tej modlitwy, gdyż 25 X tegoż roku zarząd prowincji z bólem stwierdził, że polecenie nie zostało spełnione. Wobec tego ponownie polecono wszystkim przełożonym, aby w domowych wspólnotach odmawiano tę modlitwę⁸⁵.

Poza eucharystycznymi procesjami w uroczystości

⁸³ Tamże k. 46; APC k. 240.

⁸⁴ APC k. 210.

⁸⁵ Tamże k. 211.

odpustowe, we wszystkich klasztorach odbywały się w Boże Narodzenie procesje ze św. Józefem, z Matką Bożą i Dzieciątkiem Jezus. Wspomina o tym zwyczaju o. Innocenty od św. Mikołaja (Mateusz Niemczynowski), wieoletni eremita w Czernej († 1718)⁸⁶.

Od 2 poł. XVII w. w kościołach karmelitańskich ustalone były nabożeństwa ku czci św. Józefa, w formie septenny przez 7 kolejnych śród przed jego świętami. Nabożeństwo to zazwyczaj odprawiano po mszy wotywniej z wystawieniem Najśw. Sakramentu. Polegało ono na rozważaniu 7 tajemnic radości i 7 boleści św. Józefa, oraz odmówieniu 7 razy Ojcze nasz, tyleż Zdrowań Maryjo i Chwała Ojcu. W tym dniu zalecano spowiedź, Komunię św., ofiarowanie dobrych uczynków, jałmużnę oraz troskę o pogłębienie życia wewnętrznego. Septenny można było też praktykować w wymiarze 7 dni, miesięcy czy lat. W ostatnią środę odmawiało się modlitwę „ofiarowanie septenny” na zakończenie nabożeństwa.

Karmelici zalecali też do prywatnego odmawiania „Officium albo Godzinki o Józefie świętym”, „wianek liliowy” czyli koronkę, litanie, hymny, pieśni i modlitwy w każdej potrzebie.

Najstarsze wydanie Godzinek ukazało się w Krakowie w 1624 r. Wznowiono je w 1637 i 1645 r. Od poł. XVII w. występują już we wszystkich modlitewnikach do św. Józefa. W XVIII w. występują różne warianty godzinek, np. o zaślubinach, na uroczystość Opieki, na tajemnicę oczekiwania Narodzenia Pana Jezusa, na pamiątkę ucieczki do Egiptu, na pamiątkę skonania św. Józefa, godzinki podczas septenny.

Różaniec ku czci św. Józefa występował w różnych formach w XVIII w. Najstarszy sposób odmawiania różańca podaje modlitewnik bractwa warszawskiego opra-

⁸⁶ AKC 13. Notata quaedam consuetudinum s. 37.

cowany przez o. Cezarego od Zbawiciela, podprzeora klasztoru. Modlitewnik ten zatytułowany: *Ascesis spiritualis pro Confraternitate S. Joseph* ukazał się w Warszawie w 1669 r. (s. 102—130). Różaniec składał się z dwóch części. Każda miała 7 dziesiątków. Część I poświęcona była 7 boleściom, a część II — 7 radościom św. Józefa. Rozpoczynał się modlitwą wstępną. Następnie 3 razy Ojcze nasz, Zdrować Maryjo i Wierzę. Potem 1 raz Ojcze nasz i 10 razy pozdrowienie św. Józefa, ułożone na wzór pozdrowienia anielskiego. Na zakończenie *Te Deum* i modlitwa do św. Józefa. Ponieważ ten różaniec w swej konstrukcji wzorowany był na maryjnym różańcu, dominikanie w obawie przed konkurencją oskarżyli karmelitów w Kongregacji Obrzędów o brak ortodoksyjności w tej formie modlitwy. Na krótki czas modlitewnik znalazł się na indeksie książek zakazanych. Wnet jednak przyszło z Rzymu wyjaśnienie, że różaniec św. Józefa może służyć do prywatnego odmawiania⁸⁷.

W karmelitańskich modlitewnikach z XVII—XVIII w. pojawiło się kilka wariantów litanii do św. Józefa. „Septennał siedmiorakiego nabożeństwa” wydany w Krakowie 1729 r. podaje „Litanię do św. Józefa z oycow Kościoła”, „Litanię do św. Józefa z Pisma św.”, oraz „Litanię o krewnych Jezusa, Maryi i Józefa św.” Litanię odmawiano w każdą środę po mszy wotywnej oraz w czasie nowenny i septenny. Od 1943 r. odmawia się ją we wszystkich klasztorach prowincji codziennie na zakończenie modlitwy myślniej po południu.

Źródłem do poznania rozwoju kultu św. Józefa oraz do analizy form nabożeństw są modlitewniki, wydawane przez karmelitów bosych dla bractwa. Częstośliwość ich wydań jest wskaźnikiem wielkiego zapotrze-

⁸⁷ Czesław Gil OCD: Z dziejów kultu św. Józefa..., jw. s. 258.

bowania oraz rozkwitu bractw św. Józefa w społeczeństwie. Autorami modlitewników najczęściej byli promotorzy bractw. Ich kolportażem zajmowało się bractwo. Świadczy o tym ogłoszenie na końcu modlitewnika „Septennał” z 1729 r.: „Tey Xsiążki dostanie u brackiego Bractwa Jozefa świętego”. Większość nakładu wędrowała do bractw w poszczególnych klasztorach karmelitańskich. Najwięcej modlitewników ukazało się w Krakowie. Omówione one zostaną szerzej w rozdz. IV. Tutaj zaznacza się modlitewniki wydane w pozostałych klasztorach.

1. *Ascesis spiritualis pro Confraternitate S. Joseph, Sponsi Beatae Virginis Mariae (...)* Anno Dni 1669, Varsoviae, Typis Elertianis, 12° ss. XVII nlb., 153 (Estr XII, 247).

2. *Skarb Bractwa S. Jozefa przez Oycow Karmelitów Bosych zebrany.* Poznań 1690. 16°. (Estr XXVIII, 127).

3. *Septenna sacra, to jest na siedm szród o siedmiu radosciach, y bolesciach nabożeństwo do mniemanego Oycy Słowa Przedwiecznego, Syna Bozego Chrystusa Jezusa (...)* W Wilnie, w Druk. Akad. Soc. Jesu, R. P. 1726. 8°, kart nlb. 12, ss. 166, 2 k. nlb. (Estr XII, 223).

4. *Nowenna z cudzych kraiow do Polski przyniesiona albo sposob dziewięć dniowego nabozenstwa do mniemanego Oycy y Opiekuna Pana Jezusa S. Jozefa.* A zatytn najwyszszego Ekonoma Kosciola Chrystusowego, y nayhoynieyszego skarbow niebieskich podskarbiowego y dyspensatora (...). Lublin, w Druk. Coll. Soc. Jesu 1734. 12°, kart nlb. 39. (Estr nie zna).

5. *Septenna sacra to jest na siedm szród o siedmiu radosciach y bolesciach nabozenstwo do mniemanego Oycy Słowa Przedwiecznego (...).* W Warszawie, w Druk.

J.K.M. Coll. Soc. Jesu R.P. 1741, die 22 sept. 8°, kart nlb. 5, 219, 5 nlb. (Estr XII, 223).

6. Septenna sacra to jest siedmiorakie nabozenstwo, które przeswietna Jozefa S. Konfraternia w kościołach WW. OO. Karmelitow Bosych siedem razy w roku odprawuje (...) W Wilnie w druk. J.K.M. Akad. Soc. Jesu 1743. 12°, ss. 10 nlb., 244, 4 nlb. (Estr nie zna).

7. Septennał siedmiorakiego nabozenstwa ktore Prześwietna Jozefa S. Konfraternia w kościołach WW. OO. Karmelitów Bossych siedem razy w rok odprawuje, złożony (...) Roku ktorego Bóg Wcielony pod Oycowską Jozefa S. Protekcyą natury ludzkiej przyjął Konfraternię 1747 z dozwozeniem Starszych przedrukowany. We Lwowie, w Druk. Coll. Soc. Jesu. 12° ss. 12 nlb., 302, 4 nlb. (Estr nie zna).

8. Septennał z siedmiorakiego nabozenstwa (...) 175/4 z dozwozeniem Starszych Przedrukowany we Lwowie w Drukarni SS. Trójcy. 12° ss. 2 nlb., 295, 4 nlb. (Estr nie zna).

9. Septenna czyli siedmiorakie nabozenstwo (...) w Lublinie, w Druk. J.K.M. Coll. Soc. Jesu R.P. 1761. 12° ss. 8 nlb., 226, 4 nlb. (Estr XII. 223).

10. Septenna czyli siedmiorakie nabozenstwo (...) trzeci raz wydana. W Berdyczowie, w Drukarni Karmelu Fortecy N. P. Maryi za przywilejem J.K.Mci (po 1761 r.). 12° ss. 296. (Estr nie zna).

11. Nowenna z cudzych kraioy dawno do Polski przeniesiona, albo sposób dziewięciodniowego nabozeństwa do mniemanego Oyca y Opiekuna Pana Jezusa S. Jozefa (...) Roku Panskiego 1770 w Berdyczowie, w druk. Karmelu Fortecy N. Maryi Panny. 12° ss. 1 nlb., 69. (Estr nie zna).

12. Nowenna (...) w Berdyczowie 1770 Druk. Karmelu Fortecy Najśw. Maryi Panny. 8°, k. 35 nlb., sygn. A²⁻⁸ B—E⁸⁻⁴ (Estr inne wyd. XXIII, 188).

13. Manuale devotum Confraternitatis S. Josephi in Regno Poloniae iam multis in locis erectae. Posnaniae in officina A. Reguli Młodniewicz A. D. 1778. 12° (Estr XXII, 131).

W XX w. w odrodzonej prowincji karmelitów bosych założone lub wznowione bractwa św. Józefa i Matki Bożej Szkaplerznej potrzebowały swego pisma dla pogłębienia wiedzy religijnej i programowania form kultu tychże bractw. Inicjatorem takiej propozycji był o. Jan Chrzciel Bouchaud, Francuz, bardzo zasłużony dla odrodzenia życia karmelitańskiego w Polsce w latach 1880—1913. Między innymi on zajął się założeniem bractwa św. Józefa w Czernej i był jego promotorem. W 1925 r. pisał z Francji, że arcybractwo św. Józefa powinno mieć swoje pismo⁸⁸. W 1927 r. zarząd prowincji zgodnie z uchwałą Kapituły Prowincjalnej powołał do istnienia wydawnictwo miesięcznika „Głos Karmelu”⁸⁹. Na łamach tego miesięcznika pojawiały się artykuły o św. Józefie. W latach 1946—1952 karmelici boscy wydawali w Krakowie miesięcznik „Pod Opieką św. Józefa”⁹⁰, którego celem było szerzenie kultu św. Józefa wśród katolickich rodzin.

⁸⁸ Czesław Gil OCD: dz. cyt. s. 259.

⁸⁹ O. Benignus Józef Wanat OCD: dz. cyt. s. 115, 136.

⁹⁰ Tamże s. 117, 137.

II. Z dziejów karmelitańskiego sanktuarium św. Józefa w Krakowie

I. Budowa klasztoru śś. Michała i Józefa

Karmelici bosi przybyli na stały pobyt do Krakowa w 1605 r. Osiedlili się na przedmieściu Wesola. W pobliżu kościoła Św. Mikołaja założyli swój pierwszy klasztor pod wezw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Przez cały okres swego istnienia przeznaczony on był na zakonną formację jako dom nowicjacki. Pierwszym mistrzem nowicjatu był Hiszpan — o. Jan od Najśw. Sakramentu, uformowany w sławnym z gorliwości nowicjacie w Pastranie. On to w l. 1605—1611 formował pierwsze roczniki młodzieży zakonnej według charyzmatu i ducha św. Teresy od Jezusa i św. Jana od Krzyża. Wpajał w dusze młodzieży zakonnej pobożność i nabożeństwo do Matki Bożej i św. Józefa charakterystyczne u tych świętych.

Klasztor Niepokalanego Poczęcia w Krakowie znajdował się poza murami miasta. Wystawiony był zatem na niebezpieczeństwo inwazji nieprzyjaciół i zniszczenie. Jego położenie w pobliżu rzek Wisły i Prądnika okazało się szkodliwe, ze względu na wilgoć, dla zdrowia

zakonników. Dla uniknięcia tych niewygód karmelici starali się o fundację w śródmieściu. Oprócz wymienionych powodów, przyczyną decydującą o powstaniu drugiego klasztoru była potrzeba utworzenia Kolegium Teologicznego dla kleryków. W śródmieściu trudno było już o miejsce pod nową fundację z powodu wielkiego zagęszczenia kościołów i kamienic. Jedyнным odpowiednim na ten cel okazało się miejsce pod zamkiem wawelskim, tuż za ogrodem oo. franciszkanów przy ul. Poselskiej. I tutaj stały na przeszkodzie duże trudności, gdyż wznosiły się tam trzy budynki różnych właścicieli: „Malowany dwór” Andrzeja Tęczyńskiego, kasztelana wiślickiego; hospicjum oo. benedyktynów z Tyńca oraz publiczna łaźnia miejska. Dzięki zabiegom ludzi wpływowych, a zwłaszcza Katarzyny z Leszczyńskich Andrzejowej Tęczyńskiej, mąż tej ostatniej, kasztelan wiślicki i wojewoda bełski, zapisał „Malowany dwór” karmelitom w Lublinie przed Sądami Trybunalskimi we środę po św. Jakubie apostołe (28 lipca) 1610 s.¹ Trudniej było użyć hospicjum benedyktynów z powodu ich sprzeciwu. Zgodzili się dopiero na zamianę z innym o wiele lepszym domem, nabytym dla karmelitów za kilka tysięcy złotych przez Mikołaja Zebrzydowskiego, wojewodę krakowskiego, którego córka była u sióstr karmelitanek bo-

¹ O. Maciej od św. Franciszka (Hurtados de Mendoza), przeor klasztoru nowicjackiego w Krakowie, dnia 27 sierpnia 1610 r. oblatował w aktach grodzkich krakowskich zapis Andrzeja Tęczyńskiego w Trybunale lubelskim, zgodnie z konstytucją Królestwa. Na swą prośbę otrzymał urzędową kopię z akt grodzkich krakowskich spisana w formie uroczystej na pergaminie i uwierzytelnioną podpisem i pieczęcią woskową przez Mikołaja Zebrzydowskiego, wojewodę krakowskiego i starostę śniatyńskiego. Obecnie istnieją dwie urzędowe kopie tego aktu: jedna znajduje się w Bibliotece PAN w Krakowie (dypl. 192), druga — w Archiwum Prowincji (dypl. 8).

nych². Zamiany domów dokonano 2 kwietnia 1612 r.³ W końcu, po usilnych staraniach, magistrat krakowski ofiarował łaźnię publiczną pod nowy obiekt sakralny. Piotr Tylicki, biskup krakowski, nie tylko udzielił pozwolenia na nową fundację, ale przyczynił się do tego, że karmelici bosy otrzymali od kanoników kapituły katedralnej część ich ogrodów, którą wcielono w obręb klauzury. Po załatwieniu formalności prawnych w Urzędzie Grodzkim odnośnie do przekazania Zakonowi na własność powyższych obiektów, nową fundację zatwierdzono i przyjęto na Kapitule Generalnej w maju 1611 r. w Rzymie. O. Jan od Jezusa Maryi, generał Zakonu, udzielił pozwolenia na erekcję nowego klasztoru w Krakowie⁴. Kamień węgielny pod nową fundację poświęcił w 1611 r. Hieronim Ręczajski, kanonik i archidiacon krakowski⁵.

Nowa fundacja powstała głównie ze śladek i ofiar zebranych przez o. Andrzeja Brzechwę⁶, jak świadczył o tym później napis na marmurowej tablicy nad głównym portalem kościoła: *D.O.M. Templum hoc, sub titulo SS. Michaelis Archang. et Joseph Sponsi Virg., fidelium eleemosinis erectum, per J. M. et R. D. Jacob Zadzik Ep. Crac. consecratum, a R. D. Luca Dąbski Can. Crac. hoc ornameto portae decoratum A. D. 1637, die 1 Septembr*⁷. Dobrodziejami, którzy szczególnie przyczynili się do wy-

² AMK 1. Liber foundationis conventus cracov. SS. Michaelis et Joseph Carmelit. Discalc. k. 3.

³ Archiwum Metropolitalne w Krakowie. Acta officium. T. 6 vol. 117 fol. 63.

⁴ AMK 1. Liber foundationis... k. 3.

⁵ Tamże.

⁶ Stanisław Załęski: OO. Jezuici przy kościele Św. Piotra i Pawła w Krakowie. Nowy Sącz 1896 s. 20.

⁷ Jan Chelmecki: Wspomnienie o kościele Św. Michała niegdyś OO. Karmelitów Bosych w Krakowie. Kraków 1860 s. 14.

stawienia kościoła, byli kanonicy krakowscy Łukasz Dąbski i Stanisław Rozrażewski oraz Stanisław Lubomirski, wojewoda krakowski⁸, a także w dużej mierze Konstancja Burzyńska (Bużeńska, Bużewska), starościna dobczycka, w zakonie s. Beata Konstancja od św. Józefa. Ona to, w czasie budowy kościoła i klasztoru, przez półtora roku utrzymywała na swój koszt kilku ojców. Głównie też z jej fundacji pochodziły naczynia kościelne i szaty liturgiczne zakrystii⁹. Przy zakładaniu klasztoru św. Michała nie obeszło się także bez trudności ze strony zakonów żebrzących, posiadających bullę Klemensa VIII (z dnia 22 czerwca 1603 r.), zabraniającą wznoszenia nowych kościołów zakonów żebrzących w bezpośrednim sąsiedztwie¹⁰. Celem uniknięcia nieporozumień, o. Jan od Jezusa Maryi generał Zakonu, uzyskał od Pawła V w dniu 28 lutego 1612 r. dyspensę od bulli Klemensa VIII oraz pozwolenie na erekcję nowego klasztoru oo. karmelitów bosych w Krakowie¹¹. Pierwszą mszę św. pontyfikalną w nowym kościele odprawił Marcin Szyszkowski, bp krakowski. Równocześnie dokonał w tym dniu poświęcenia kościoła. Introdukcja do nowego domu zakonnego odbyła się 25 października 1617 r. Klasztor Niepo-

⁸ P. H. Pruszc: Klejnoty stołecznego miasta Krakowa... Kraków 1745 s. 16—18.

⁹ „Do tegoż kościoła nowego, posyłała po materie kosztowne do Włoch przez X. Nuceryna, wiele pieniędzy dając na aparaty kapłańskie. A zatem robiono perłowe krzyże do nich, wiele innych rzeczy do zakrystyi y srebra poczęści co jest u Ojców, to od niej i we wszystko barzo zakrystyą zarażowała...” Bibl. Karmelitanek Bosych w Krakowie na Wesołej rps 253. „Księgi, w których są krótko opisane żywoty y cnoty zmarłych zakonniczek...” s. 33.

¹⁰ Wymagana odległość wynosiła *trecentas cannarum*. Canna — pręt 1,91 = 3,14 m.

¹¹ Privilégia Fratrum Discalceatorum B. Mariae Virginis de Monte Carmelo. Romae 1617 s. 106—107.

kananego Poczęcia wspaniałomyślnie podzielił się z nowo powstałym biblioteką, zakrystią, a nawet dochodami, ponieważ oba te domy z początku miały jedną wspólną kasę, z której pokrywano wydatki obu konwentów¹². Pierwszym przeorem klasztoru św. Michała i Józefa został o. Kazimierz od św. Anny (Piotr Tarnowski), wybrany na Kapitule Prowincjalnej w 1619 r. Uroczystej konsekracji i dedykacji kościoła dokonał Jakub Zadzik, bp krakowski, dnia 26 października 1636 r.

2. Opis kościoła i klasztoru

ARCHITEKTURA KOŚCIOŁA

Kościół ŚŚ. Michała i Józefa usytuowany był w miejscu dzisiejszego Sądu Karnego, a klasztor w miejscu obecnego Muzeum Archeologicznego. Kościół od północy przylegał do ul. Poselskiej (dawniej Św. Józefa), od zachodu do fortyfikacji miasta, od południa teren klasztoru graniczył z ogrodami kanoników katedralnych, od wschodu z ul. Senacką (dawniej Św. Michała). Zespół zabudowań karmelitów wznosił się na miejscu trzech budynków: łaźni miejskiej, „Malowanego Dworu” Tęczyńskich i hospicjum benedyktynów. Część tych budowli przystosowano do potrzeb klasztoru.

¹² AP 1. Fasciculus annorum provinciae Spiritus Sancti Carmelitarum Discalceatorum in Regno Poloniae s. 70.

Podstawą opisu zespołu zabudowań klasztornych i kościoła są:

1. dokładne pomiary z rzutem przyziemia klasztoru i kościoła z 1797 r.¹³,
2. kołłątajowski plan Krakowa¹⁴,
3. pomiary krypt grobowych Radwańskiego z 1841 r.¹⁵,
4. skromna ikonografia¹⁶.

Kościół był murowany, wczesnobarokowy, na rzucie krzyża łacińskiego, fasadą zwrócony na wschód — do ul. Grodzkiej. Wymiary zewnętrzne: szer. 18,80, dł. 44 m (wraz z chórem zakonnym). Korpus trzynawowy z transeptem. Nawy boczne zredukowane do kaplic połączonej ze sobą wąskimi przejściami. Nawa centralna dwuprzęsłowa szer. 10, dł. (od fasady do transeptu) 15 m. Ściany podzielone zdwojonymi pilastrami, odległymi od siebie 1,5 m, wyprowadzonymi z filarów. Między pilastrami prawdopodobnie znajdowały się nisze, jak w kościele Karmelitów pod wezw. Niepokalanego Poczęcia na Wesołej. Sklepienie kolebkowe z gurtami, okna w lunetach. Po bokach nawy mieściły się kaplice boczne, po dwie z każdej strony, połączone ze sobą przejściami. Kaplice miały jednakowe rozmiary: 3,5 × 2,5 m. Otwierały

¹³ WAP w Krakowie, oddział na Wawelu. Dział kartografii. Plan kościoła i klasztoru Św. Michała w Krakowie.

¹⁴ Stanisław Tomkowicz: Kołłątajowski plan Krakowa z roku 1785. „Rocznik Krakowski” 1907 s. 149—175.

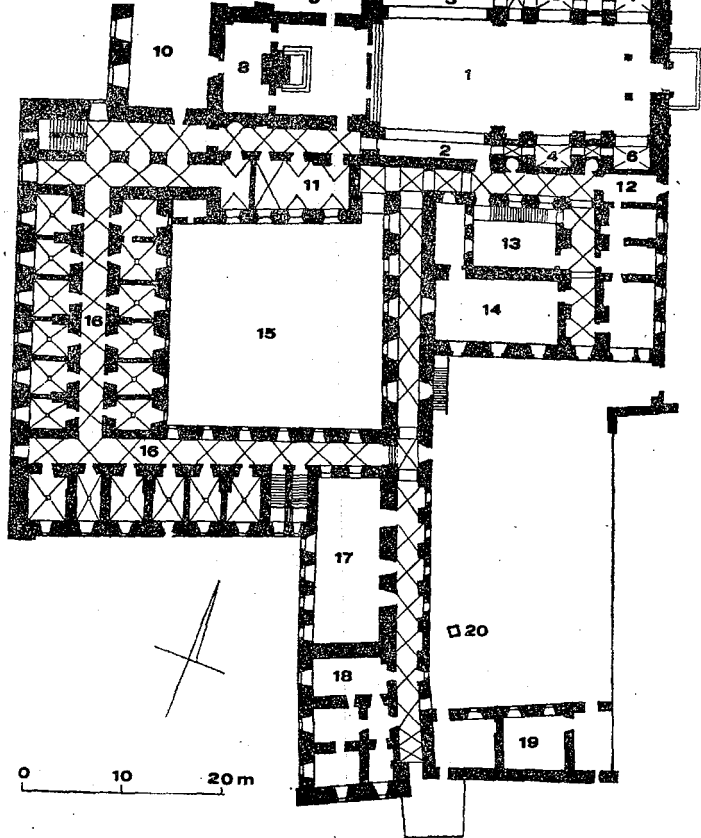
¹⁵ Pomiary wykonane w Urzędzie Budownictwa Wolnego miasta Krakowa. WAP w Krakowie.

¹⁶ Widok kościoła od strony zachodniej na kołłątajowskim planie Krakowa. Tabl. III. „Rocznik Krakowski” 1907 s. 155; Widok kościoła w książce pt. „Kościoły krakowskie wydane w stalorytach z treściowym onych opisem” z 1855 r.; Akwarele Jerzego Głogowskiego z 1809 r. z widokami dawnych warowni krakowskich; Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Album ikonografii zebranej przez Bielenina.

się od nawy łukami archiwolt, wspartych na filarach o szer. 3 m. Od strony południowej, w przejściach filarowych między kaplicami, były pomieszczenia szer. 1, dł. 2 m. W samych zaś filarach znajdowały się dwie okrągłe klatki schodowe o średnicy 1,40 m, z wejściami od korytarza klasztornego. Jedna prowadziła na chór kościelny i strych, a druga na ambonę. Od strony północnej kaplice posiadały okna. Pomieszczenia śródfilarowe były nieco obszerniejsze, o wymiarach 1,50 × 1,80 m, również z okienkami na ul. Poselską. Nawa poprzeczna miała szer. 10, dł. 16 m. Ramiona transeptu płytkie, po 3 m głębokie wraz z łukami przesłowymi. W podziemiach transeptu znajdowały się dwie krypty grobowe, w których pogrzebano 95 zakonników i wielu dobrodziejów. Ściany krypt wyłożono kamieniem łamanym, a bezkowe sklepienia z ciosu. Krypty te były prawdopodobnie pozostałością piwnic „Malowanego Dworu”¹⁷.

Prezbiterium (szer. 8,5, dł. 9 m) usytuowano o trzy stopnie wyżej od nawy. Zamknięte ścianą prostą, oddzielone było od nawy marmurową balustradą z dwoma przejściami. Posadzka w kościele marmurowa. W przedłużeniu prezbiterium za wielkim ołtarzem — chór zakonny (o wymiarach 8,5 × 4,5 m), po bokach zaś atnoncje: od strony ul. Poselskiej skład rzeczy kościelnych, od klasztoru — korytarz do zakrystii z wejściem do kościoła w przedłużeniu lewego ramienia transeptu. Zakrytą usytuowano przy korytarzu z południowej strony prezbiterium (z oknami na dziedziniec klasztorny). Do kościoła prowadziło jeszcze drugie przejście od klasztoru, w południowo-wschodnim narożniku ramienia

¹⁷ Jerzy Langman: Nie istniejący kościół Świętych Michała i Józefa niegdyś Karmelitów Bosych w Krakowie. APKB w Czernej rkps 166 k. 134.

Kraków. Rzut przyziemia klasztoru i kościoła ŚŚ. Michała i Józefa wg pomiarów z 1797 r.

- 1) Kościół — prezbiterium, 2) Ołtarz św. Józefa patrona Krakowa,
- 3) ołtarz św. Teresy, 4) ołtarz Matki Bożej, 5) ołtarz św. Anny,
- 6) ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego, 7) ołtarz Chrystusa Miłosiernego,
- 8) chór zakonny, 9) magazyn kościelny, 10) preparatorium, 11) zakrystia, 12) furta, 13) mały dziedziniec z klatką schodową do krypt grobowych, 14) oratorium dla bractwa, 15) podwórze klasztorne,
- 16) klasztor, 17) refektarz, 18) kuchnia, 19) zabudowania gosp., 20 studnia.

transeptu. Tędy przenoszono trumny ze zwłokami do krypt grobowych.

Fasada bezwieżowa, dwukondygnacyjna, trzyprzęsłowa, o szer. 19,5 m zmodyfikowanego typu II Gesù. Według planu z 1797 r., rzut przyziemia fasady był bogato rozczłonkowany pilastrami. Przesło środkowe dzieliły zdwojone pilastry wertykalne, w narożach bocznych przesęły występowały pojedyncze pilastry. Na osi nawy, w przesle środkowym, stał portal marmurowy, flankowany dwiema kolumnami, dźwigającymi tympanon. Nad portalem umieszczono tablicę erekcyjną z 1637 r. Tekst inskrypcji odpisał Chełmecki¹⁸. W polach bocznych przesęły prawdopodobnie znajdowały się nisze z rzeźbami. Dolną kondygnację wieńczył gzyms, a po bokach spływy z obeliskami, względnie z wazonami. Całość wieńczył trójkątny tympanon z krzyżem na szczycie.

WYPOSAŻENIE WNĘTRZA KOŚCIOŁA

Według inwentarzy kościoła z 1832¹⁹ i 1856²⁰ r. wystrój wnętrza przedstawiał się następująco:

*Wielki ołtarz*²¹. W prostokątnym prezbiterium, zwanym także *capella maior*, na frontowej elewacji usytuowano główny ołtarz, wykonany w 1636 r. z czarnego marmuru w Dębniku. Mensę na trzech stopniach flan-

¹⁸ J. Chełmecki: jw. s. 14.

¹⁹ Archiwum Państw. miasta Krakowa i Woj. Krak. I. W. 17. Inwentarz kosztowności w kościele Św. Michała 1832 r.

²⁰ Tamże rkps 3326. Inwentarz znajdujących się kosztowności i innych rzeczy w kościele Św. Michała (1856 r.).

²¹ Ołtarz ten znajduje się w kościele OO. Franciszkanów w Krakowie.

kują dwie kolumny na wysokich cokołach, z korynckimi kapitelami, dźwigającymi regularne belkowanie z przerwany tympanonem i nasadnikiem w zwieńczeniu. Kolumny na tle pilastrów ze stylizowaną dekoracją roślinną liści, owoców winogrona oraz kwiatów. Zewnętrzne pilastry nastawy, fryz i dolna rama retabulum inkrustowane płytami o kształtach różnorodnych figur geometrycznych, wykonanych z paczółtowskiego rózu. W profilowanej, arkadowej ramie retabulum umieszczono obraz św. Michała Archanioła. Wykonał go prawdopodobnie Tomasz Dolabella, który na zamówienie konwentu św. Michała w Krakowie malował również obraz św. Eliasza do eremickiego kościoła Karmelitów Bosych w Czernej. W klasztorze w Krakowie znajduje się obecnie obraz św. Michała pochodzący, według tradycji, z klasztoru św. Michała. Przedstawia on Archanioła depczącego i strącającego do piekła szatana. Obraz formatu prostokąta (135 × 99 cm) malowany na płótnie, techniką olejną, nawiązuje do malarskiego warsztatu Dolabelli. W nasadniku wieńczącym ołtarz pierwotnie był umieszczony św. Józef, współpatron kościoła. Po wybudowaniu dla niego osobnego ołtarza, w jego miejsce powieszono obraz św. Marii Magdaleny. Pośrodku mensy umieszczono tabernakulum w kształcie świątynki, wewnątrz wyłożone pozłacaną blachą, z wizerunkiem Ukrzyżowanego na srebrnych drzwiczkach. Na cokołach kolumn ustawiono relikwiarze. Ołtarz wraz z kościołem konsekrował pod wezw. śś. Michała i Józefa bp krakowski Jakub Zadzik, w dniu 26 października 1636 r.²² Ołtarz wykonany został w artystycznej pracowni Bartłomieja Stopano i Szymona Spadi (Lepiasz, Spatek), kamieniarzy w Dębniku. W czasie od 1630 do 1641 r. karmelici krakowscy św. Michała byli prawnymi właścicielami i ad-

²² O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 202.

ministratorami kamieniołomu w Dębniku oraz całego majątku klasztoru w Czernej, aż do ukończenia budowy eremu²³.

Po bokach ołtarza znajdowały się dwa marmurowe portale do chóru zakonnego, zwieńczone kartuszami z herbem Zakonu. W bocznych elewacjach prezbiterium dwie marmurowe nisze, ozdobione muszelkami. Obok na ścianach dwa potężne marmurowe nagrobki z portretami biskupów Piotra i Andrzeja Gembickich, dobrodziejów klasztoru, harmonizujące stylistycznie z wielkim ołtarzem. Nieco dalej przy balustradzie stały w XVIII w. drewniane ołtarze św. Tekli i św. Jana od Krzyża.

Boczne ołtarze. W ramionach transeptu na centralnych ścianach ustawione były marmurowe ołtarze, oddzielone od nawy półokrągłymi balustradami. Z lewej strony ołtarz św. Józefa, z prawej — św. Teresy od Jezusa.²⁴ Ołtarz św. Teresy postawiono w kościele ŚŚ. Michała i Józefa około 1700 r.²⁵

Niewielka mensa o prostym atepedium, usytuowana na dwóch stopniach podium z podwójnymi cokołami kolumn oraz profilowaną w ramki predellą, stanowi podbudowę potężnej nastawy ołtarza. Jego środkowa część ujęta w architekturę dwu par kolumn, wspartych na podwójnych cokołach z inkrustowanymi płytami różowego marmuru w ramkach, dźwiga regularne belkowanie z nasadnikiem w zwieńczeniu, pośrodku przerwanego przyczółka. Kolumny w proporcji 1/3 wysokości

²³ AKC 39. Jura et inscriptiones Carm. Disc. conv. S. Eliae k. 27—30.

²⁴ Ołtarz św. Józefa znajduje się obecnie w kościele parafialnym w Jaworznie, a św. Teresy w kościele Św. Katarzyny w Krakowie.

²⁵ Władysław Tatarkiewicz: Czarny marmur w Krakowie. Kraków 1953 s. 67.

oprofilowane z pierścieniami i jońskimi głowicami z jasnego marmuru. Pierwsza para kolumn flankująca arkadowe retabulum, wysunięta ku przodowi na tle podwójnych pilastrów, wspiera półkoliste, oprofilowane części przerwane przyczółka. Druga para kolumn cofnięta w tył ku ścianie — bez pilastrów. W potężnym retabulum umieszczono kopię pierwotnego obrazu św. Teresy z drewnianego ołtarza, namalowanego w Rzymie przez br. Łukasza od św. Karola. Oryginalny obraz był formatu stojącego prostokąta o wymiarach analogicznych do św. Józefa (280 × 170 cm). W wieńczącym nasadniku był mniejszy obraz św. Jana od Krzyża. Ołtarz przyozdabiały 4 złożone rzeźby aniołów. Ołtarz o wymiarach 5,80 m szer., 11 m wys. wykonany został w kamieniarskich pracowniach (Michała Pomana i Jakuba Bielawskiego) w Dębniku. Oddzielony był od nawy transeptu półkolistą tralkową balustradą z marmuru, z cokolikami inkrustowanymi różem i zwieńczonymi kulami.

Z lewej strony transeptu, naprzeciw ołtarza św. Teresy, w 2 poł. XVIII w. postawiono z czarnego marmuru analogiczny ołtarz ku czci św. Józefa, patrona miasta Krakowa. Jego plan kompozycyjny i wymiary skopiowane zostały z ołtarza św. Teresy. Postawiono go w miejsce pierwotnego snycerskiej roboty, wykonanego na zamówienie o. Ireneusza Nuceryna w 1669 r. Nie udało się ustalić dokładnej daty wykonania w Dębniku tego nowego ołtarza św. Józefa. Należy ją zdeterminować na lata 1770—1780. Wskazuje na to księga wydatków Arcybractwa św. Józefa. We wrześniu 1777 r. bowiem za przełożenia o. Kazimierza od św. Awertana zawarto kontrakt z nieznanym rzeźbiarzem o wykonanie jakichś rzeźb do ołtarza św. Józefa. Artysta na wstępie otrzymał

72 floreny zadatku²⁶. W styczniu 1778 r. wypłacono „*sculptori pro opere ad imaginem S. P. Joseph*” 162 zł²⁷. Wypłacona suma wskazuje na wykonanie cennych i poważnych dzieł. W tym samym czasie wypłacono 118 zł malarzowi, z którym zawarto umowę o wyzłoczenie wykonanych rzeźb²⁸. Domyślić się można, że chodzi o rzeźby aniołów lub świętych do nowego ołtarza św. Józefa, analogicznych do rzeźb w ołtarzu św. Teresy. W latach 1779—1780 wypłacono malarzowi Orlickiemu (prawdopodobnie Łukaszowi Orłowskiemu) 162 zł za nie określoną bliżej pracę do ołtarza św. Józefa²⁹. Pracą tą może być jedynie kopia łaskami słynącego obrazu, przeznaczona do nowego ołtarza w arkadowym retabulum. W następnych latach Arcybractwo zamawiało u konwisarzy nowe kandelabry, przystosowane do tego ołtarza³⁰. Wszystko to było wyposażeniem nowego ołtarza, wzniesionego z funduszów zebranych przez klasztornego aptekarza o. Witalisa od Trójcy Św. (Jana Rutkiewicza 1707—1773), wielkiego czciciela św. Józefa³¹.

Na ścianach bocznych transeptu znajdowały się luźne obrazy oraz marmurowe nagrobki z owalnymi portretami Józefa i Teresy Michałowskich.

Po lewej stronie nawy na filarze, snycerskiej roboty ambona, złocona i ozdobiona rzeźbami. Wychodziło się na nią — podobnie jak na chór kościelny — z klasztornego korytarza. Naprzeciw ambony nagrobek Bogusława Łubieńskiego († 1739), brata Kazimierza, bpa krakowskiego (obecnie znajduje się w kościele Bernardy-

²⁶ LAE k. 91.

²⁷ LAE k. 93.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże k. 95, 98.

³⁰ Tamże k. 99—102.

³¹ AMK 2. Liber translatorum de vita ad mortem k.

nów w Krakowie). Barokowa kompozycja składa się z bogatego wspornika wygiętego w tył, o bokach ściętych i wklęsłych, dźwigającego gzyms o wolich oczach. Oprofilowany środek płaszczyzny wspornika zajmuje tablica z panegiryczną inskrypcją³². W środku gzymsu wykuty herb Pomian. Po bokach zwisające dekoracje z materii, a w zakończeniu konsoli trupia czaszka. Górna część pomnika stanowi obelisk wsparty na gzymsie, nakryty tkaniną, na której panoplia: tarcza, miecze, włócznia, kołczan, hełm-szyszak. Na cokole obelisku umieszczono portret Łubieńskiego w kształcie elipsy, malowany na blasze. Sfałdowana tkanina spada z obelisku na wazony w narożach gzymsu. Nagrobek wykonany z wielobarwnego marmuru, wyróżnia się plastycznością modelunku³³.

W bocznych kaplicach nawy (środkowej) dwa jednakowe, późnobarokowe ołtarze Matki Bożej i św. Anny, wykonane z czarnego marmuru dębnickiego w 1754 r. (Obecnie umieszczone są w kościele Franciszkanów w Krakowie). Odznaczają się malowniczością bryły, lekkością konstrukcji. Niewielka mensa, w górnej części szersza, w podstawie węższa z antepedium wciętym i wykrojonym, wraz z cokołami kolumn i pilastrów stanowi podbudowę nastawy, ujętej w architekturę spiralnych kolumn, w 1/3 wysokości profilowanych, na tle wiązek kanelurowanych pilastrów, dźwigających regularne belkowanie. Profilowane łuki przerwanego przyczółka z wygiętą linią zakończone wolutami. Na nich umieszczono wazony z płomieniami. W zwieńczeniu, pośrodku przerwanego tympanonu, nasadnik z obrazem na blasze. W szczycie monogram patronki ołtarza wpisa-

³² Jan Chełmecki ks.: dz. cyt. s. 24.

³³ Obecnie w kościele OO. Bernardynów w Krakowie. Zob. Władysław Tatarkiewicz: jw. s. 60.

ny w koło obłoków, z których emanują promienie w kształcie krzyża. Nad prostokątnym, profilowanym retabulum horyzontalny kartusz. Poniżej w predelli dekoracja na wzór kartusza ujętego w ramki z podłużną płyciną, wypełnioną różowym marmurem. Główice kolumn i pilastrów kompozytowe, precyzyjnie wykute z białego kamienia. Bazy, płaszczyzny cokołów i między bocznymi pilastrami oraz płaszczyzną antepedium są wykonane z różowego marmuru. W ołtarzu Matki Bożej prostokątny obraz przyozdabiała srebrna szata z ornamentem kwiatów³⁴. W zwieńczeniach ołtarzy małe obrazy, malowane na blasze, śś. Kazimierza i Jana Kantego. Przy obydwu kaplicach marmurowe tablice fundacyjne z barokowymi dedykacjami z 1754 r.³⁵

W narożnych dwóch kaplicach przy fasadzie były dwa ołtarze z drewna, architektoniczne, złożone, z rzeźbami aniołów. W kaplicy Chrystusa Ukrzyżowanego, w ołtarzu, był umieszczony wielki srebrny krzyż z rzeźbionym w drzewie korpusem Chrystusa, w srebrnej, połączanej koronie³⁶. Pod rzeźbionym krucyfiksem — obraz Niepokalanego Poczęcia NMP, malowany na płótnie w srebrnej, połączanej szacie, oszacowanej na 30 zł (w 1797 r.)³⁷. Po bokach ołtarza znajdowały się jeszcze dwa inne obrazy. Kaplica oddzielona od nawy tralkową balustradą z marmuru, ozdobiona kulami na inkrustowanych różem filarkach. Z prawej strony nawy analogiczny ołtarz w kaplicy Chrystusa Miłosiernego. Na ścianie marmurowy nagrobek (196×166 cm) Gabriela Aleksandra Dębińskiego († 1663)³⁸.

Ławki w nawie ustawiono w dwóch rzędach.

³⁴ AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum... (1797) k. 1.

³⁵ J. Chełmecki: dz. cyt. s. 33—34.

³⁶ Obecnie w kościele OO. Kapucynów.

³⁷ AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum... k. 1.

³⁸ J. Chełmecki: dz. cyt. s. 28—29.

W 1832 r. było ich jeszcze 12 par, z przejściami do bocznych kaplic. Na elewacjach wnętrza zwisało 12 rzeźbionych tarcz z zacheuszkami. Nad portalem wejściowym, na dwóch filarach drewniany chór muzyczny dla kapeli. Przy bramie wejściowej marmurowa kropielnica. Czteroskrzydłowe drzwi wejściowe obite blachą. Drugie, wewnętrzne drzwi (z małego przedsionka), z żelaznej kraty. W kościele liczne epitafia. Między innymi nagrobki: Ewy Dębińskiej († 1654), Elżbiety Konarskiej († 1657), Stanisława Szydłowskiego († 1632), Wojciecha Chodorowicza, fundatora kaplicy († 1628), Jakuba Famutiusza († 1641), ks. kan. Stanisława Rozdrażewskiego, kustosa katedralnego († 1691), Gabriela i Jakuba Sierakowskich, ks. Sebastiana Nuceryna Orzeszka, szczególnego dobrodzieja klasztoru († 1635), Andrzeja Hebowskiego († 1729)³⁹.

W przedłużeniu prezbiterium był chór zakonny. Pomieszczenie (5×9 m) nakryte sklepieniem klasztornym. Ściany wyłożone barokową, prostą boazerią z łąwą do siedzenia. Na prezbiterialnej elewacji drewniany ołtarz z 1669—1676 r., złożony, z nastawą ujętą w architekturę dwóch par kolumn z właściwym belkowaniem i zwieńczeniem. W retabulum rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego⁴⁰. Poniżej krzyża obraz Zdjęcia Chrystusa z krzyża, malowany na miedzianej blasze z 1797 r. Ołtarz z fundacji ks. kan. Stanisława Rozdrażewskiego. Świadczył o tym marmurowy portal wejściowy do kaplicy chórowej od strony klasztoru. Nad nim tablica fundacyjna w obramowaniu z dębnickiego marmuru z napisem: *Capella haec in honorem S. Crucis ex singulari pietate et devotione erga passionem Christi a perillustri et reverendissimo Domino Stanislao Rozdrazewski,*

³⁹ Tamże s. 18—33.

⁴⁰ Obecnie w klasztorze franciszkanów w Krakowie.

comite in Rozdrazew custode Crac., erecta suaque apparatu exornata, perenni fundatione dotata anno Domini Millesimo Sexagesimo Septingentesimo Sexto. W zwieńczeniu portalu przerwany tympanon, pośrodku którego kartusz z herbem Śreniawa i mitrą książęcą⁴¹. W kościele, chórze i zakrystii znajdowało się 9 obrazów malowanych na płótnie oraz 15 portretów zasłużonych i sławnych mężczyzn i kobiet, na mosiężnych i cynowych blachach⁴².

ARCHITEKTURA KLASZTORU

Klasztor barokowy, murowany z kamienia i cegły, trzykondygnacyjny, podpiwniczony, przylegał do południowej i zachodniej części kościoła. Zewnętrzna i wstępna część klasztoru usytuowana obok fasady świątyni. Portal wejściowy prowadził do furty i pokoi gościnnych. Ta część domu koncentrowała się wokół małego dziedzińca wewnętrznego (o wymiarach 6×8 m). Z hallu wejściowego wchodziło się do narożnika korytarza biegnącego wzdłuż kościoła do właściwego klasztoru oraz na poprzeczny korytarzyk w kierunku południowym, obok pokoi gościnnych. Z korytarzy okna wychodziły na dziedzińczyk wewnętrzny. Od strony południowej na parterze znajdowała się duża dł. 12, szer. 6 m (z przyległym pokoikiem 6×3 m). Było to oratorium na zebrania bractw kościelnych. Tutaj w latach 1631—1643 mieściło się *Oratorium Pietatis* Akademii Krakowskiej, a następnie Arcybractwo św. Józefa. Pomieszczenie na-

⁴¹ W czasie przebudowy kościoła na biura sądowe (1872—1874) portal umieszczono na zewnętrznej elewacji w dziedzińcu klasztornym.

⁴² AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum... k. 1—2.

kryte sklepieniem kolebkowym z oknami w lunetach. Był w nim marmurowy ołtarz, prawdopodobnie z fundacji Franciszka Józefa Tarły, który obecnie znajduje się w kościele Franciszkanów w Krakowie, jako ołtarz dedykowany św. Józefowi z Kupertynu. O. Alojzy Karwacki wspomina w inwentarzu kościoła Franciszkanów w Krakowie, „że został on nabyty ze zniszonego kościoła pokarmelickiego”⁴³. Inwentarze zaś kościoła Św. Michała nie wspominają o jego lokalizacji w świątyni. Wyplływa stąd wniosek, że znajdował się w oratorium brackim lub zakrystii. Potrzeby duszpasterskie przemawiają za jego usytuowaniem w brackiej kaplicy. Mensa na dwóch stopniach podium, wsparta na bocznych pilastrach z antepedium wyłożonym płytą z jasnego marmuru. Zamiast kolumn, na cokołach oprofilowanych filary na tle pilastrów, ustawione pod kątem, z jońskimi głowicami, podtrzymującymi regularne belkowanie z półokrągłym przerwaniem przyczółkiem. W zwieńczeniu nasadnik z prostokątną ramką przewidzianą na mały obraz, z wolutami po bokach i tympanonem w szczycie. Retabulum z profilowaną, arkadową ramą. Na fryzie horyzontalny kartusz. Płaszczyzny cokołów, bazy i kapitele z jasnego marmuru. Do oratorium przylegała mała zakrystia bracka.

Z małego podwórza klasztornego klatka schodowa prowadziła do grobowych krypt kościoła. Ks. Jan Chełmecki naliczył ich 9⁴⁴. Pod wielkim ołtarzem i prezbiterium grzebano zwłoki zakonników, zmarłych w tym klasztorze (ok. 95). W tej samej krypcie pogrzebano 15 innych osób. Między innymi ks. Stanisława Rozdrażew-

⁴³ Archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie. Sygn. E-I-22. O. Alojzy Karwacki: Materiały do historii OO. Franciszkanów w Polsce. T. XXII s. 468.

⁴⁴ Wspomnienie o kościele Św. Michała s. 42.

skiego, kustosa katedry oraz duchownego z insygniami biskupimi i skrótami na trumnie: A.D. 1739. F.S.O.S.W.K. Przepuszczając należy, że tutaj też pochowano ks. Sebatiana Nuceryna. Krypta pod ołtarzem św. Józefa przeznaczona była dla członków Arcybractwa św. Józefa⁴⁵, a inne — dla fundatorów kaplic i dobrodziejów klasztoru. Trumny ze zwłokami, po odprawieniu nabożeństwa żałobnego, przenoszono najkrótszą drogą z transeptu przez korytarz na dziedziniec.

Właściwy klasztor usytuowany był wokół kwadratowego dziedzińca (20×21 m). Od strony wschodniej i południowej obiegają dziedziniec korytarze nakryte sklepieniami krzyżowymi i kolebkowymi z oknami w lunetach. Wschodni korytarz ciągnął się aż do zewnętrznej ściany południowego skrzydła. We wnętrzu I i II kondygnacji piwnic tego skrzydła znajdują się relikty murów obronnych wczesnośredniowiecznego podgrodzia, tzw. okołu. Mur obronny wykorzystany został jako nośna ściana łaźni miejskiej⁴⁶. W wysuniętym skrzydle południowo-wschodnim na parterze był usytuowany obszerny refektarz, ze sklepieniem kolebkowym z lunetami, o wymiarach 16×6 m. Do niego przylegały od południa: kuchnia, umywalnia, spiżarnia i mały refektarzyk dla służby. W skrzydle południowym obok refektarza była dwubiegowa klatka schodowa oraz cele zakonne (4,20×3,20 m), nakryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami, a korytarze krzyżowymi. W zachodnim skrzydle — o trzech kondygnacjach — po obydwu stronach środkowego korytarza znajdowało się 36 cel zakonnych o wymiarach 3,50×3,20 m, po 12 w każdej kondygnacji.

⁴⁵ Akta wizytacji kościołów krakowskich s. 619.

⁴⁶ Krzysztof Nawoik: Kraków — budynki powięzienne św. Michała (badania terenowe). Warszawa 1957. Maszynopis PP. Pracowni Konserwacji Zabytków. Dział dokumentacji naukowej.

Cele i korytarze nakryte sklepieniami krzyżowymi w 2 poł. XVII w. W północnym narożniku skrzydła zachodniego — dzwonnica, przystosowana do tego celu z baszty murarskiej, podarowanej karmelitom przez króla Jana Kazimierza, przywilejem datowanym we Lwowie, dnia 16 sierpnia 1660 r.⁴⁷ Przywilej wzbudził uzasadniony sprzeciw ze strony miasta. Odmawiano zakonnikom w urzędach grodzkich ingrosacji i intromisji. Klasztor wniósł oskarżenie i pozew przeciw urzędnikom krakowskim do Najwyższego Sądu Królewskiego. Interwencja króla (przez dekret wydany w Kielcach 14 II 1661 i w Warszawie 13 VIII 1664 r.) wpłynęła na ostateczne oddanie klasztorowi wieży cechu murarzy⁴⁸, pod warunkiem zabezpieczenia przez karmelitów tej części miasta.

Z południowej strony kościoła, równoległe do prezbiterium, była zakrystia (12×5 m), nakryta sklepieniem kolebkowym z oknami w lunetach na podwórze klasztorne. Oprócz szaf na szaty i naczynia liturgiczne miała ona marmurowy ołtarz, który obecnie znajduje się w kaplicy Matki Bożej Bolesnej u franciszkanów. O. Alojzy Karwacki świadczy o jego pochodzeniu karmelitańskim⁴⁹. W preparatorium przed chórem zakonnym, prawdopodobnie stały przy ścianach rzeźbione szafy, pięknie wymalowane i częściowo złożone⁵⁰. Przechowywano w nich szaty liturgiczne zakrystii.

Budynek z elewacjami wieloosiowymi, oszkarpowanymi narożnikami, z gzymsami między kondygnacjami. W zwieńczeniu obiega elewację konsolkowy gzyms

⁴⁷ Kopia przywileju w Arch. Państw. Miasta Krakowa i Wojew. Krakowskiego. Sygn. rkps 3325. Akta klasztoru Karmelitów Bosych przy kościele Św. Michała.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie. Sygn. E-I-22. Materiały do historii OO. Franciszkanów, jw. s. 480.

⁵⁰ AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum k. 2.

okapowy z ornamentem esownicowym na fryzie wykonanym techniką sgraffitową. Dachy dwuspadowe, kryte dachówką.

Od strony południowo-zachodniej przylegał do klasztoru warzywny ogród i sad. Od wschodu otaczało klasztor podwórze z bramą wjazdową od ul. Św. Michała (obecnie Senacka): W podwórzu od południa stały: studnia, pomieszczenia gospodarcze, wozownia i stajnia dla koni.

W pobliżu kościoła, obok baszty Legackiej, karmelici posiadali czynszową kamienicę, zamykającą ul. Pośelską, z bramą przechodnią na ul. Kocią ⁵¹. Ikonografia panoramy miasta przy planie kołłątajowskim przedstawia tę kamienicę jako budynek o dwóch kondygnacjach z czterospadowym dachem ⁵². Na jego frontowej ścianie znajdował się fresk św. Józefa ⁵³.

⁵¹ Stanisław Tomkowicz: Ulice i place Krakowa w ciągu dziejów. Kraków 1926 s. 146.

⁵² S. Tomkowicz: Kołłątajowski plan Krakowa. Tablica III. „Rocznik Krakowski” 1907 s. 155.

⁵³ Mieczysław Tobiasz: Dokumentacja historyczna zespołu budynków powięziennych pod wezw. św. Michała w Krakowie. Kraków 1955 s. 13. Maszynopis w Wydziale Architektury Politechniki Krakowskiej. Por. Anna Strzelecka: Z przeszłości powięziennych budynków św. Michała w Krakowie. W: BHS nr 2: 1956 s. 281—286.

3. Działalność klasztoru

prócz zwyczajnej działalności duszpasterskiej karmelitów przez głoszenie Słowa Bożego, nabożeństwa i sprawowanie sakramentów, klasztor św. Michała podejmował kierownictwo duchowe ss. karmelitanek bosych, prowadzenie publicznej apteki, utrzymywanie własnego kolegium teologicznego oraz duszpasterstwo sanktuaryjne kultu św. Józefa.

KIEROWNICTWO DUCHOWE

Zgodnie z pragnieniem św. Teresy od Jezusa karmelicy z klasztoru św. Michała byli spowiednikami i kierownikami duchowymi ss. karmelitanek bosych śś. Marcina i Józefa przy ul. Grodzkiej. Poza spowiedzią głosili konferencje ascetyczne, kazania, odprawiali nabożeństwa, prowadzili rekolekcje oraz towarzyszyli karmelitankom w podróżach i ucieczkach przed zarazami, jak również inwazjami nieprzyjaciół na miasto. W dziale rękopisów biblioteki karmelitanek bosych przy ul. Kopernika przechowuje się dotychczas znaczna ilość rękopisów ascetycznych, jak np. „Sposób czynienia exercitia duchowne”, o Hieronima od św. Jacka, „Sposób postanowienia żywota zakonnego porządnie”, 20 konferencji tegoż ojca z l. 1617—1630, 9 kazań okolicznościowych o. Jana Marii od św. Józefa z l. 1624—1625⁵⁴, licz-

⁵⁴ Wes. Sygn. 68/II.

ne przekłady mistycznych dzieł św. Teresy od Jezusa i Jana od Krzyża⁵⁵ — oraz wiele modlitewników.

Kronika i księga elekcji klasztoru św. Marcina wymieniają imiennie 40 spowiedników z l. 1618—1777⁵⁶.

DUSZPASTERSTWO AKADEMICKIE

Dnia 16 maja 1631 r., w czasie Kapituły Prowincjalnej w Lublinie, ks. Bartłomiej Grzybowski, doktor teologii i kanonik kościoła Św. Anny, przedłożył ojcom kapituły prośbę Adama Opatowiusza, rektora Akademii Krakowskiej, aby karmelici bosy przyjęli do uczestnictwa w swych zasługach duchowych Akademię Krakowską, prowadząc ćwiczenia duchowe dla akademików w kościele Św. Michała. Prośbę uwzględniono. Dnia 13 lipca 1631 r. odbyła się uroczysta introdukcja Oratorium akademickiego z klasztoru oo. dominikanów do klasztoru św. Michała i Józefa. O. Stefan od św. Teresy (Kucharzski), prowincjał Zakonu, mianował o. Jakuba od Trójcy Przenajświętszej ojcem duchownym dla akademików. Dzięki temu ostatniemu nastąpiła reorganizacja *Oratorium Pietatis*. Dokonano wyboru nowych oficjalistów. Ustalono regulamin ćwiczeń duchownych, jak świadczy o tym roczniki Oratorium⁵⁷. O zapobiegliwości i pracy karmelitów nad formacją życia moralnego i duchowego

⁵⁵ Wes. Dział rękopisów, sygn. 1—15.

⁵⁶ Wes. Sygn. Rkps 264. Xiegi w których się piszą elekcye y insze acta kapitulne.

⁵⁷ Bibl. Jagiell. rkps 219. *Annales Pietatis Academici apud Patres Carmelitas Discalceatos conventus SS. Michaelis et Joseph. Cracoviae erecti. A. D. 1631, die 13 Julii.* Por. ks. Kazimierz Gumol: *Oratorium Pobożności Akademii Krakowskiej u OO. Karmelitów Bosych w latach 1631—1643.* „Rocznik Teologiczny Śląska Op.” R. 2: 1970 s. 131—147.

akademików świadczą dziełka wydane dla studentów⁵⁸, a które są podręcznikami życia wewnętrznego.

Praktyki religijne określał szczegółowo statut. Członkowie Oratorium zbierali się w swojej kaplicy na msze św. we wszystkie święta, w zimie o godz. 7.30, w lecie o 6.30. Studenci klas niższych przychodzili pół godziny wcześniej na wspólne czytanie duchowne. W czasie nabożeństw duszpasterz akademicki wygłaszał duchowną konferencję. Do spowiedzi przystępowali co 8 lub co 14 dni. Komunię św. mogli przyjmować raz w miesiącu i we wszystkie większe święta. W procesji eucharystycznej Bożego Ciała brał udział cały Uniwersytet. Członkowie prowadzili działalność charytatywną wśród ubogich i chorych studentów⁵⁹.

Karmelici boski przy kościele Św. Michała pełnili opiekę duchową nad akademikami aż do 1643 r., kiedy to przeniesiono *Oratorium Pietatis* do kaplicy akademickiej przy gimnazjum Nowodworskiego⁶⁰.

KOLEGIUM FILOZOFICZNO-TEOLOGICZNE

Obok pracy apostołskiej klasztor śś. Michała i Józefa rozwijał wydatną działalność dydaktyczno-pedago-

⁵⁸ *Exercitia spiritualia studiosorum Oratorii Pietatis academici, apud PP. Carmelitas Discalceatos Cracoviae erecti... Cracoviae 1632.* Drugie wydanie ukazało się kilka lat później: *Spiritualia exercitia Oratorii Pietatis academici apud PP. Carmelitas Discal. Cracoviae erecti eorundem cura ex piis libellis potissimum ex opusc. A.R.P.F. Joannis a Jesu Maria eiusd. Ordinis Generalis collecta iterum typis mandata. Cracoviae in Officina Andreae Petricovii. A. D. 1638 (Estr XVIII s. 409).*

⁵⁹ *Annales, jw. s. 6—12.* Zob. O. Czesław Gil OCD: *Karmelici Boski w Polsce (1605—1655).* Kraków 1977 s. 183—186 (nadbítka z „*Naszej Przeszłości*”, t. XLVIII, 1977).

⁶⁰ Klemens Bąkowski: *Dzieje wszechnicy krakowskiej od 1400—1900 r. s. 54, 57.*

giczną przez prowadzenie i utrzymywanie własnego seminarium duchownego. Formacja duchowa, moralna i intelektualna kleryków była podstawowym zadaniem tego konwentu. Prawdopodobnie już w 1618 r. pierwsi klerycy rozpoczęli kurs filozofii. W 1627 r. studenci teologii urządzili publiczną dysputę na cześć wizytującego generała zakonu o. Macieja od św. Franciszka (Hurtados de Mendoza)⁶¹. Wykładowców zwanych lektorami nazywano Definitorium Prowincjalne⁶². Nominacje na to stanowisko otrzymywali zakonnicy odznaczający się wzorowym życiem oraz naukowymi kwalifikacjami. Wielu z nich zdobywało stopnie naukowe na Akademii Krakowskiej lub na zagranicznych uczelniach. Konstytucje zakonne przewidywały jednego lektora do filozofii i dwu do teologii⁶³. Rok akademicki w seminarium rozpoczął się 14 września i kończył 24 czerwca. Studia trwały 7 lat. Przez trzy lata wykładano filozofię według Summy filozoficznej profesorów Kolegium św. Cyryla Karmelitów Bosych w Alkali: *Collegium Complutense philosophicum, hoc est, artium cursus...* Summę tę poleciło wyklądać Definitorium Generalne w 1632 r⁶⁴. Studium teologii odbywało się przez czytanie i komentowanie Summy teologicznej św. Tomasza i trwało przez 3 lata. W czwartym roku teologii studiowano teologię moralną i Pismo św⁶⁵.

W teologii systematycznej lektorzy trzymali się kierunku tomistycznego, z wyjątkiem sentencji o Niepokalanym Poczęciu NMP. W nauczaniu obowiązywała na-

⁶¹ Estr. XIV, 332.

⁶² AP 7. Acta Capituli Generalis k. 59.

⁶³ Documenta spiritualia excerpta ex primis constitutionibus Congr. Italiae Carmelitarum Discalceatorum. Romae 1932 s. 19.

⁶⁴ APC s. 120. Zob. Bibl. carm. I s. 349.

⁶⁵ Constitutiones p. II, c. 15 k. 59. Por. AKC 20 k. 52.

dal scholastyka. Wskutek nowinkarstwa spowodowanego przez reformację Lutra, duży nacisk kładziono na apologetykę. W tym celu organizowano często dysputy prywatne oraz corocznie publiczne pod kierunkiem profesorów. Dysputy publiczne były starannie przygotowywane, reklamowane przez wydrukowanie tez. Zapraszano na nie przedstawicieli władz duchownych i świeckich. Często były dedykowane dobrodziejom klasztoru i stanowiły oprawę większych uroczystości. I tak np. studenci kolegium zorganizowali dysputę z okazji: konsekracji kościoła w 1636 r. (dedykowaną bpowi Jakubowi Zadzikowi), przybycia wizytatorów generalnych w 1660 i 1666 r.⁶⁶, Kapituły Prowincjalnej zebranej w tym klasztorze w 1667 r.⁶⁷, roku jubileuszowego 1650⁶⁸. Dedykowali dysputy dobrodziejom klasztoru: bpowi Piotrowi Gembickiemu w 1647 r.⁶⁹, Janowi Zamoyskiemu w 1649 r.⁷⁰, Stanisławowi Lubomirskiemu, fundatorowi klasztoru w Wiśniczu⁷¹, bpowi Mikołajowi Oborskiemu⁷² i innym. Zagadnienia i tezy dysput starannie wydawano drukiem. Wizytator generalny, o. Filip od św. Mikołaja, w akcie powizytacyjnym z dnia 4 X 1729 r. polecił, aby publiczne dysputy urządzone były corocznie we wszystkich domach studiów. Koszta przygotowania dysput ma pokrywać konwent. Ofiary zaś składane przez gości należą do klasztoru, a nie są do dyspozycji lektorów⁷³.

Oprócz dysput w kolegiach teologicznych, w każ-

⁶⁶ Estr XII, 216, 252; XVI, 24.

⁶⁷ Estr XVI, 62.

⁶⁸ Estr XII, 216.

⁶⁹ Estr XXXI, 194.

⁷⁰ Estr XXV, 85.

⁷¹ Estr XII, 251.

⁷² Estr XXXI, 194.

⁷³ AKC 20. Ordinationes tam generales quam provinciales k. 47.

dym tygodniu urządzano spotkania teologiczne, na których rozważano, dyskutowano nad zagadnieniami z teologii moralnej oraz rozwiązywano kazusy. Spotkania te były obowiązkowe dla wszystkich studentów teologii oraz kapłanów. Definitorium Prowincjalne w Lublinie dnia 30 X 1721 r. ustaliło karę postu o chlebie i piwie przez 1 dzień dla tych, którzy samowolnie opuszczają te spotkania ⁷⁴.

Święcenia mniejsze i większe otrzymywali klerycy w czasie przepisanych przez prawo kanoniczne. Święcenia kapłańskie uzyskiwali po trzecim roku teologii. Po święceniach obowiązywał ich jeszcze 1 rok teologii moralnej i Pisma św. Po ukończeniu 4 lat teologii i złożeniu egzaminów *de universa theologia*, otrzymywali jurysdykcję do spowiadania oraz głos czynny i bierny w konwentalnej kapitule ⁷⁵.

Od połowy XVIII w. zaznaczył się upadek poziomu naukowego w kolegiach. Z powodu niewystarczającej znajomości teologii moralnej u wielu młodych zakonników, Kapituła Prowincjalna w Berdyczowie w 1760 r. podjęła decyzję redukcji filozofii scholastycznej do dwóch lat. Na trzecim roku kursu filozoficznego poleciła wykłady dogmatyki oraz teologii moralnej z praktyką kazusów w każdym tygodniu. Zobowiązano przeorów, aby sami brali udział w dyskusjach teologicznych oraz zapewniali udział wszystkim kapłanom wspólnoty ⁷⁶. Zarządzenie to ponawiano na kilku następnych kapitułach. Dla podniesienia poziomu naukowego oraz unowocześnienia dotychczasowych metod nauczania Definitorium Prowincjalne zebrane we Lwowie 10 V 1765 r. oraz Kapituła Prowincjalna w 1787 i 1790 r. wprowadziły refor-

⁷⁴ Tamże k. 35.

⁷⁵ Tamże k. 52.

⁷⁶ AP 10. Acta provinciae S. Spiritus s. 22.

mę nauczania. Wprowadzono nowe podręczniki do filozofii i teologii. Polecono lektorom wykłady filozofii z podręcznika Horvatha. Na teologii wprowadzono podręczniki autorów: Billuart Charles René: „*Summa sancti Thomae hodiernis academiaram moribus accomodata*” lub „*Summae sancti Thomae sive compendium theologiae*” (wyd. 1754); Antoine Paul Gabriel: „*Theologia moralis universa... Cracoviae 1764*”; Didacus a s. Antonio OCarm.: „*Enchiridion scripturisticum tripartitum*. T. I—III. Bruxelis 1745”⁷⁷. Według powyższych autorów odbywały się zajęcia dydaktyczne w karmelitańskim seminarium śś. Michała i Józefa, aż do kasaty klasztoru w 1797 r.

Do wybitniejszych i zasłużonych profesorów seminarium należeli:

O. Mikołaj od Jezusa Maryi (Opacki † 1627), studiował filozofię na Akademii Krakowskiej, teologię w Rzymie i Genui. Autor słynnego dzieła: „*Apologia perfectionis vitae spiritualis*”. Romae 1626⁷⁸.

O. Hieronim od św. Jacka (Andrzej Cyrus 1603—1647), absolwent Akademii Krakowskiej, profesor filozofii i teologii, pisarz ascetyczny, uczestnik *Colloquium charitativum* w Toruniu 1645 r. Zajęcia dydaktyczne prowadził w klasztorze św. Michała w l. 1636—1641 i 1643—1647⁷⁹.

O. Aleksander od Jezusa (Andrzej Kochanowski 1618—1667), wybitny kaznodzieja i teolog, uczestnik dysputy toruńskiej w 1645 r., autor podręcznika filozofii:

⁷⁷ Tamże s. 54, 116, 126.

⁷⁸ Bibl. carm. II, 493—494; O. Czesław Gil OCD: *Karmelici Bosi w Polsce*, dz. cyt. s. 154—155.

⁷⁹ Autor głośnego dzieła: *Idea colloquii charitativi... Cracoviae 1646* (Estr XIV, 500). Zob. O. Otto od Aniołów OCD: *Duchowość zakonna według nauki o Hieronima od św. Jacka*, Kraków 1965.

„*Metaphysica iuxta genuinam D. Thomae Aquinatis Doctoris Angelici mentem et Carmelitarum Discalceatorum Collegii Complutensis doctrinam... Cracoviae 1679* ⁸⁰. Obowiązki przeora i lektora filozofii spełniał w 1655—1658.

O. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciech Nuceryn Orzeszek †1696), absolwent Akademii Krakowskiej z tytułem doktora filozofii, przez 20 lat był wykładowcą filozofii i teologii ⁸¹.

O. Andrzej od św. Teresy (Andrzej Paskowicz v. Paszkiewicz †1682), utalentowany kompozytor, kaznodzieja i lektor teologii w l. 1660—1670 ⁸².

O. Bonawentura od św. Stanisława (Frezer †1687), absolwent Akademii Krakowskiej, pisarz ascetyczny, wykładowca filozofii i teologii w l. 1673—1675 ⁸³.

O. Onufry od Wniebowzięcia NMP (Tomasz Ośmielski †1747), lektor filozofii i teologii przez 20 lat ⁸⁴.

O. Agataniół od św. Teresy (Aleksander Pinocci z Krakowa †1734), absolwent Akademii Krakowskiej, uzdolniony filozof, matematyk, lektor ⁸⁵.

O. Benignus od św. Teresy (Jan Biesiadecki †1790), lektor teologii w l. 1748—1754 i 1757—1760 ⁸⁶.

Wielu spośród profesorów i wychowawców odznaczało się żarliwym nabożeństwem do Matki Bożej i św.

⁸⁰ O. Czesław Gil: dz. cyt. s. 224—230.

⁸¹ Konterfekt... s. 260—263.

⁸² Mizgalski Gerard ks.: Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej. Poznań 1959 s. 362; Bolesław Przybyszewski ks.: Paszkiewicz (Paskowicz) Andrzej. W: Pol. Sł. Biogr. T. XXV (1980) s. 269—270.

⁸³ AKW 1. Liber foundationis k. 167—174; Konterfekt, s. 156.

⁸⁴ AP 47. Schematyczna księga zmarłych k. 37.

⁸⁵ Konterfekt... s. 308.

⁸⁶ Wes. Rps 264. Xięgi w których się piszą elekcyce... k. 111.

Józefa. Alumni kolegium otrzymywali od nich nie tylko formację zakonną i intelektualną, ale również żywy przykład wiary i prawdziwej pobożności.

KLASZTORNA APTEKA

Klasztor wyświadczał znaczną przysługę mieszkańcom miasta przez prowadzenie publicznej apteki. Cieszyła się ona powodzeniem. Zakonnicy prawie przez 180 lat współpracowali z lecznictwem miasta i przyczyniali się do jego rozwoju. Apteka założona była przy klasztorze już przed 1625 r. Świadczy o tym dekret powizytacyjny o. Gerarda od św. Łukasza, wizytatora generalnego prowincji polskiej, wydany z klasztoru św. Michała i Józefa w Krakowie dnia 29 XII 1625 r. Wizytator nakazał pod posłuszeństwem wszystkim przełożonym klasztorów, w których istniały apteki lub mają być założone, aby zakonnicy na własną rękę nie zabierali z nich lekarstw. Zabronił przyjmować do pracy w aptekach osoby świeckie, zatrudnionych zaś pracowników świeckich polecił zwolnić w ciągu dwóch tygodni⁸⁷. W tym czasie apteki były tylko przy klasztorze lubelskim i krakowskim. Surowy dekret wizytatora podyktowany był troską o zachowanie milczenia i samotności w klasztorach.

Z powodu braku źródeł nie można ustalić listy aptekarzy, inwentarza lekarstw i urządzeń apteki. Z nielicznych przekazów źródłowych wiadomo, że aptekarzami byli: br. Wojciech w 1655 r.⁸⁸, o. Tomasz od Narodzenia NMP († 1692), br. Antoni od św. Remigiusza (Marcin

⁸⁷ Bibl. PAN w Krakowie. Rkps 896. Akta wizytacji konwentu Karmelitów Bosych we Lwowie k. 10.

⁸⁸ Wes. Rkps 251 k. 71.

Antoni Rybkiewicz, syn Macieja i Elżbiety, obywateli lwowskich, profesję złożył 18 VI 1699 r., zmarł na zarazę 13 XI 1707 r.), Franciszek Józef Alleberger — aptekarz świecki w l. 1728—1733, o. Witalis od Trójcy Św. (Jan Rutkiewicz z Wiśnicza) w l. 1733—1773; z dochodów apteki miał ufundować św. Józefowi marmurowy ołtarz⁸⁹.

Zadaniem aptekarza było sprowadzanie krajowych i zagranicznych lekarstw, przyrządzanie ich i sprzedawanie w aptece. Zobowiązany był do sumiennego zapisywania w księdze aptecznej wszystkich dochodów i wydatków. W zbiorach biblioteki Ossolińskich zachowała się jedna z ksiąg tej apteki: *Liber in quo notantur acceptae et expensae apothecae conventus cracoviensis SS. Michaelis et Joseph ab anno 1686 mense aprili*⁹⁰. Księga obejmuje wszystkie wydatki na lekarstwa i dochody ze sprzedaży w l. 1686—1773. Dnia 19 III 1688 r. wizytator generalny o. Hieronim od Jezusa Maryi zastał księgę apteczną w nieładzie oraz aptekę zadłużoną na 800 fl⁹¹. Polecił przeorowi i jego radzie sprawdzać co trzy miesiące stan apteki i podpisywać księgę kasową. Od tego czasu zarząd klasztoru regularnie wywiązywał się ze swego obowiązku. Kontrolowali ją również wizytatorzy prowincjalni i generalni, sporządzając zestawienia dochodów, wydatków oraz sald. Dnia 28 I 1696 r. wizytator generalny o. Adolf a s. Maria stwierdził, że apteka za okres 6 lat miała 8719 fl 16 gr dochodów i 9331 fl 31 gr wydatków. Wydatki przewyższały dochód o 612 fl 15 gr⁹². Wizytatorzy często zauważali zadłużenia apteki. W rzeczywistości pieniądze miały pokrycie w zakupionych lekarstwach.

⁸⁹ AMK 2. Liber translatorum de vita ad mortem k. 70.

⁹⁰ Ossol. Rkps 34/II.

⁹¹ Tamże k. 9.

⁹² Tamże k. 16—17.

Klasztor sprowadzał lekarstwa z Gdańska, Wrocławia i zagranicy (Węgry). Zachowało się kilka kwitów wystawionych przez Jana Fryderyka Kondziołkę z Wrocławia, potwierdzających odbiór pieniędzy za lekarstwa od aptekarza Franciszka Józefa Allebergera (z l. 1728—1730) oraz od o. Witalisa od Trójcy Św. (z l. 1736—1739)⁹³. Z powyższych kwitów wynika, że aptekarze sprowadzali lekarstwa przez pośrednictwo krakowskiego kupca Józefa Florkiewicza ⁹⁴.

Lokal apteki usytuowany był na parterze przy bramie wejściowej do klasztoru przy ul. Św. Michała (Senacka). Składał się on z magazynu i pomieszczenia do sprzedaży. Apteka przetrwała do kasaty klasztoru.

⁹³ Tamże k. 147—151.

⁹⁴ Tamże k. 149—151.

III. Łaskami słynący obraz św. Józefa

I. Pierwotny ołtarz Świętego

W lewym ramieniu transeptu kościoła ŚŚ. Michała i Józefa usytuowany był drewniany ołtarz św. Józefa. Ołtarz wykonany w nie znanej nam dziś snycerskiej pracowni w Krakowie w 1668 r. Według opisu dokonanego przez ks. Jacka Łopackiego, kanonika i archiprezbitera krakowskiego, w dniu wizytacji kościoła 23 stycznia 1750 r.¹ przedstawiał się imponująco. Wykonany był z drewna, połączony, z nastawą ujętą w architekturę kolumn, regularnego belkowania oraz wieńczącego nasadnika. Odpowiednikiem jego był ołtarz Chrystusa Ukrzyżowanego, który znajdował się w chórze zakonnym. Oba zostały wykonane w tym samym czasie i w jednej pracowni snycerskiej na zamówienie o. Ireneusza od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciecha Nuceryna), przeora klasztoru.

Statuy świętych przyozdabiały ołtarz św. Józefa. Protokół wizytacji biskupskiej z 1750 r. niestety nie podaje detali architektury i rzeźb ołtarza. Ogólnie tylko zaznacza, że jest wspaniały i dobrze wykonany. Oddzielony był od nawy półokrągłą, marmurową balustradą.

¹ Archiwum Metropolitalne w Krakowie. Sygn. 28. Akta wizytacji kościołów krakowskich z roku 1748 s. 615—621.

Tralkowa balustrada z dębnickiego marmuru, inkrustowana różem, przyozdobiona była na cokółkach kulami z przejściem pośrodku. W retabulum ołtarza znajdował się prostokątny obraz św. Józefa Oblubieńca NMP, współpatrona kościoła. Ołtarz przygotowano na erekcję i introdukcję bractwa św. Józefa w 1669 r.

2. Opis formalno-treściowy obrazu

Obraz — obecnie znajdujący się w bocznym ołtarzu kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie, ul. Rakowicka 18 — jest formatu stojącego prostokąta o wymiarach płaszczyzny malowanej 281,5×170 cm techniką olejną z laserunkami. Płótno lniane², gęste i grube, dekoracyjne, obrusowe z wzorkami okrągłych deseni przekroju drewna, wpisanych w kwadrat. Zszyte z lewej strony z dwóch kawałków, większego o szer. 140 cm i doszytego pasa o szer. 30 cm. Podobrazie przed konserwacją miało na odwrocie 10 lat, 3 większe i 7 mniejszych. Naciągnięte było na krosna sosnowe z podwójnym krzyżaniem bez fazowania i klinów.

Obraz przedstawia św. Józefa, Oblubieńca NMP, w sile wieku (ok. 30 lat), w pozycji stojącej, zwróconego 3/4 w prawo, z Dzieciątkiem Jezus po jego lewej stronie. Postać Świętego prezentuje męczyznę silnie zbudowa-

² Mikroskopowe badania włókna podobrazia obrazu „Św. Józef” z XVII w. z kościoła OO. Karmelitów Bosych w Krakowie, ul. Rakowicka 18, przeprowadziła doc. Maria Niedzielska (7 III 1980 r.).

nego. Twarz pełna dobroci, troskliwości i zamyślenia. Oczy pałające radością szczęścia. Obiema rękami piastuje Dzieciątko po lewej swej stronie. Lewą ręką obejmuje Dziecię pod lewe ramię, prawą podtrzymuje z tyłu w geście ukazywania: „oto Zbawiciel świata!” Dzieciątko ubawione, urzekające niewinnością, owinięte pasami bogatej materii ze zwisającymi frędzlami, trzyma w prawej ręczce gałązkę z rajskimi jabłkami — symbol zbawienia, w lewej zaś różę — symbol Zbawiciela. Z prawej strony adoruje go anioł w pozycji klęczącej. W górnej części obrazu symbol Ducha Świętego w postaci gołąbka, emanującego promienie na osoby Jezusa i św. Józefa. Z prawej strony wynurzający się z obłoku anioł z lilią (symbol czystości, dziewictwa) oraz z lewej putto wieniące św. Józefa różanym wiankiem. Postać Świętego na tle pejzażu pól, drzew i pasma wzgórz na horyzoncie.

3. Opis kolorystyczny obrazu

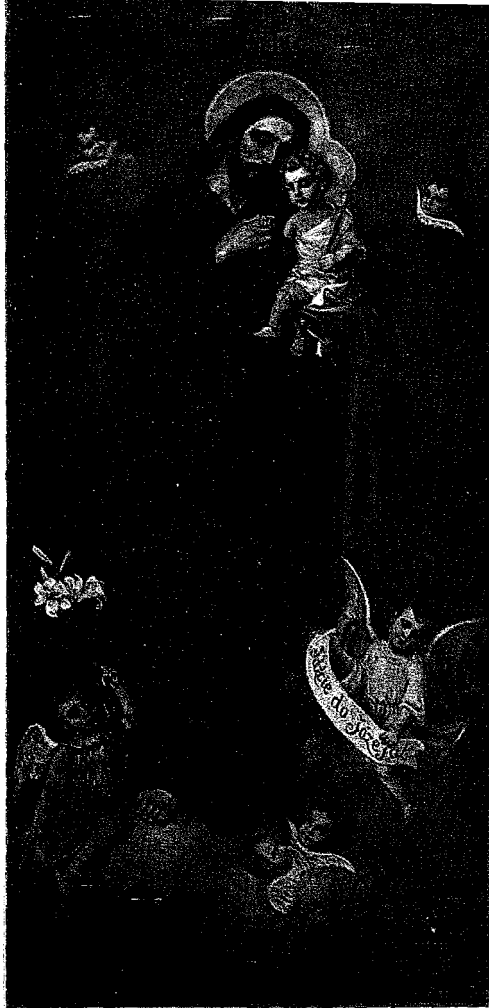

Manufaktura podobrazia pokryta barwioną z prawą w kolorze czerwonym. Analiza pigmentów wykazała, że zaprawa jest mieszaniną węglanu wapnia (kreda), ołowianej bieli i żelazowej czerwieni. Całość obrazu utrzymana w ciemnej tonacji, poważnej, cieplej, złożonej z zestawień umbr, czerni, zieleni i złocistego ugru. Czerwienie i szary błękit szat aniołów, różowy wianek oraz biel lili stanowią żywsze akcenty kolorystyczne kompozycji. Karnacje

osób, a szczególnie Dzieciątka Jezus oświetlają obraz. Centralna postać św. Józefa ubrana jest w tunikę szarozieloną, widoczną na prawym ramieniu i poniżej kolan. Płaszcz-toga, spadający z lewego ramienia na przedramię, mocno sfałdowany, w kolorze ugrowozłocistym. Postać adorującego anioła przyodziana w suknię czerwono-ugrową i wierzchnią szatę, na ramionach szaroniebieską. Jego włosy ugrowozłociste. Anioł z lilią w górnej kompozycji obrazu obleczony jest w szaroczerwony płaszcz, a wieńczące putto w szaroróżową szatę. Dzieciątko, stanowiące centrum zainteresowania wszystkich postaci, owinięte jest szarobiałą opaską. Modelunek twarzy i postaci plastyczny. Pejzaż na pierwszym planie ciemny z drzewami szarozielonymi. Na drugim planie pasmo łagodnych wzgórz w kolorze brązowozielonym. Nad jaśniejącym horyzontem poświata nieba ze złocistego ugru. Sposób nakładania farb — warstwowy z laserunkami.

Analiza pigmentów i spoiw przeprowadzona metodami mikroskopowymi, kropłowymi i mikrokrystalskopowymi³ wykazała, że artysta malarz używał między innymi takich pigmentów: żółtego — złożonego z mieszaniny ołowianej bieli i żółtej żelazowej; białego — biel ołowiana; błękitnego — mieszanina ołowianej bieli i indyga; czerwieni — czerwień żelazowa z nieznaczną domieszką innego pigmentu czerwonego.

³ Analizę pigmentów i spoiw przeprowadził mgr Paweł Karaszkiwicz w dniu 15 II 1980 r. w pracowni Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

3. Kraków. Kościół Karmelitów Bosych.
Dawny obraz św. Józefa Jana Bąkowskiego. Fot. St. Michta

4. Caprarola (Italia). Kościół Karmelitów Bosych. Guido Reni:
Sw. Józef i św. Teresa z Avila. Fot.: G. Salvatico i M. Machejek
OCD

5. Monte Virginio (Italia). Erem Karmelitów Bosych. Br. Łukasz
od św. Karola: ŚŚ. Józef i Teresa od Jezusa — orędownicy.
Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD

6. Monte Virginio. Erem Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św.
Karola: Chrystus i Weronika na krzyżowej drodze

7. Monte Compatri (Italia). Kościół Karmelitów Bosych. Br. Łu-
kasz od św. Karola: Hołd Trzech Króli.

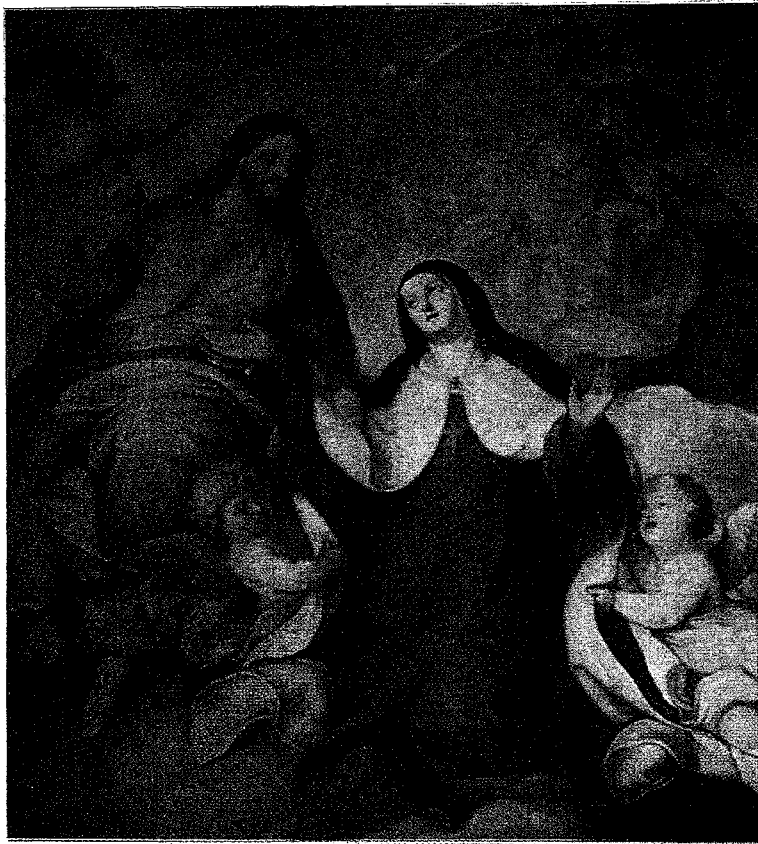

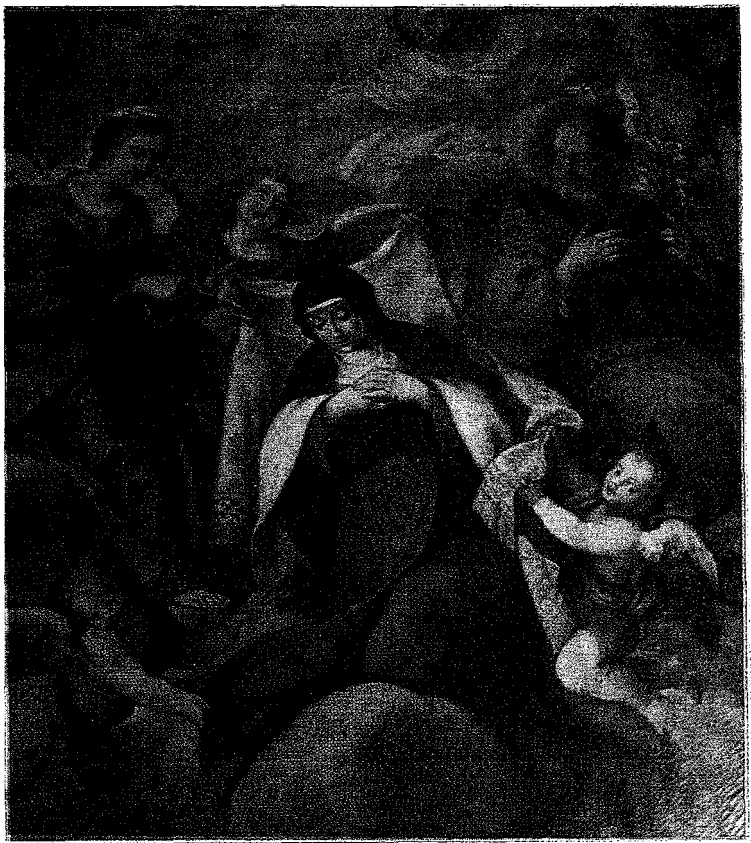
8. Monte Compatri. Klasztor Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: Kobieta umywa nogi Chrystusowi w domu faryzeusza. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD

9. Monte Compatri. Br. Łukasz od św. Karola: Hołd pasterzy — obraz w zakrystii kościoła Karmelitów Bosych. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD

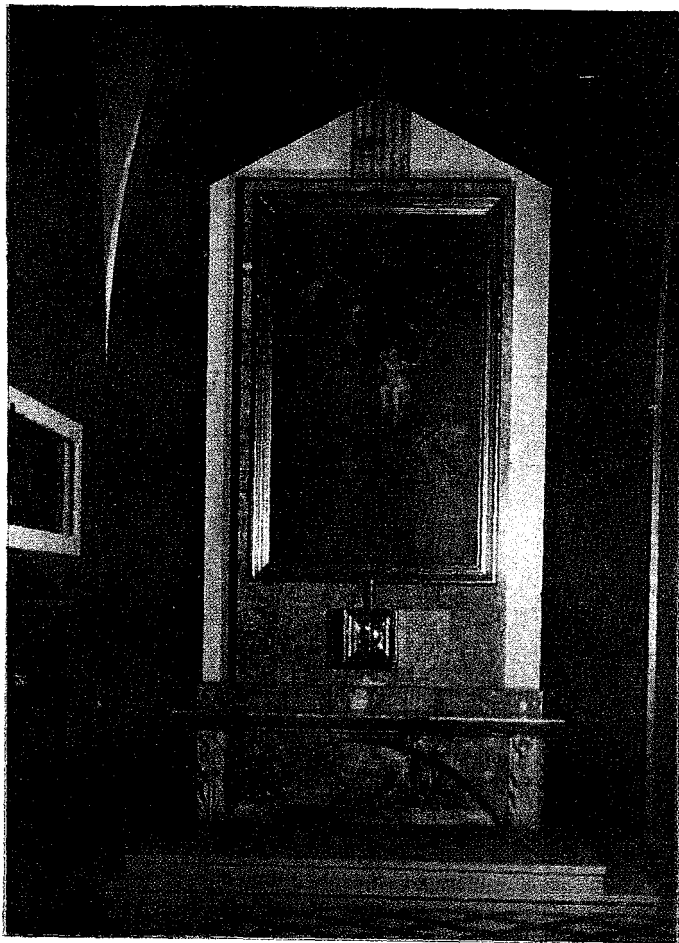

10. Rzym. Kościół Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św.
Karola: Zaślubiny mistyczne św. Teresy od Jezusa. Fot. G.
Salvatico i M. Machejek OCD

11. Rzym. Kościół Karmelitów Bosych Santa Maria della Scala. Br.
Łukasz od św. Karola: Wizja św. Teresy od Jezusa. Fot. G. Sal-
vatico i M. Machejek OCD

12. Ołtarz św. Józefa patrona miasta Krakowa w kościele
Karmelitów Bosych przy ul. Rakowickiej 18

4. Historia obrazu

o nowego ołtarza św. Józefa o. Ireneusz Nuceryn postarał się o namalowanie odpowiedniego obrazu do kultu. Po ustaleniu jego wymiarów z projektantem, a zwłaszcza z wykonawcą ołtarza, przeor klasztoru, jeszcze w 1668 r., złożył zamówienie na jego wykonanie. Obraz namalował br. Łukasz od św. Karola, karmelita bosy († 1682), w klasztorze Santa Maria della Scala w Rzymie⁴.

W poniedziałek 18 III 1669 r. erygowano bractwo św. Józefa przy klasztorze śś. Michała i Józefa. Nowy obraz św. Józefa poświęcono i w uroczystej procesji z kościoła Mariackiego wniesiono do kościoła Karmelitów. Od tej chwili rozpoczął się nowy okres kultu św. Patriarchy w tej świątyni. Do jego rozkwitu przyczyniło się Bractwo św. Józefa, które w krótkim czasie podniesiono do rangi Arcybractwa. Obraz zasłynął licznymi łaskami. W 1678 r., w czasie zarazy panującej w Krakowie, wierni oddawali się pod opiekę św. Józefa i przynosili srebrne i złote wota z podziękowaniem za ocalenie od śmierci⁵. Współczesny świadek, ks. Piotr Hiacynt Pruszczyński, opisując kościół Karmelitów, tak zaznacza: „Jest także w tym kościele obraz wielce wspaniały i cudowny

⁴ Konterfekt życia przykładnego z Ozdoby Karmelu zakonnego kopiowany..., Kraków 1747 s. 260.

⁵ Septennał z siedmiorakiego nabożeństwa, które przeświećlna Jozefa S. Konfraternia w kościołach WW. OO. Karmelitów Bosych siedem razy w rok odprawuje, złożony (...) We Lwowie w Drukarni SS. Trójcy (1754) s. 278.

Józefa św., do którego wszyscy w różnych dolegliwościach uciekający się, ratunek odbierają”⁶.

Wiek XVIII rozpoczął się dla Polski tragicznie. Stała się ona terenem walk armii szwedzkiej, moskiewskiej i saskiej. Długotrwałe wojny doprowadziły ją do całkowitej ruiny. W ślad za zniszczeniem szły głód, zaraźliwość i śmierć. Tak było również w Krakowie. W tej tragicznej sytuacji Magistrat miasta, inspirowany przez karmelitów, zwrócił się o ratunek do św. Józefa. W 1714 r., radni miasta i przedstawiciele cechów w liczbie 40 osób, na plenarnym posiedzeniu, w tajnym głosowaniu, jednomyślnie wybrali św. Józefa głównym patronem miasta. Wybór ten zatwierdził pap. Klemens XI przez dekret Kongregacji Obrzędów w dniu 23 III 1715 r. Uroczyste ogłoszenie patronatu św. Józefa i oddania miasta pod jego opiekę odbyło się w wigilię Opieki św. Józefa 11 maja 1715 r. W procesji pod przewodnictwem bpa Kazimierza Łubieńskiego niesiono łaskami słynący obraz wokół Rynku. Uroczystości trwały 4 dni wraz z 40 godz. nabożeństwem. Brali w nich udział mieszkańcy Krakowa, Kapituła katedralna, duchowieństwo, zakony, Magistrat, Akademia Krakowska, cechy i bractwa ze swymi chorągwiami i sztandarami. Przy dźwiękach dzwonów, huku dział z baszt i fortyfikacji miasta, bp Łubieński ogłosił św. Józefa głównym patronem Krakowa i oddał pod jego opiekę wszystkich mieszkańców miasta⁷. Św. Józef nie zawiódł pokładanych nadziei. Wszyscy znaleźli u niego skuteczną pomoc i opiekę. Już w tym samym dniu uzdrowił Jana Antoniego Słowakowicza, doktora medycyny i radnego miasta⁸.

⁶ Klejnoty stołecznego miasta Krakowa... Kraków 1745 s. 17.

⁷ Zob. rozdz. V.

⁸ Piotr Hiacynt Pruszczyński: jw. s. 17.

W dowód wdzięczności za otrzymane łaski, w XVII i XVIII w. przyozdabiano obraz klejnotami, ozdobami, a ołtarz wotami. W inwentarzu Arcybractwa św. Józefa z 1750 r. zaznaczono, że postać św. Józefa przyozdobiona była srebrnym laurem z promieniami nad głową, a stopy srebrnymi sandałami. Dzieciątko zaś trzymało w ręczce srebrną różę, utrwaloną na miedziorycie Bellinga. Wokół obrazu na ołtarzu zwisało 60 srebrnych wotów w postaci serc i tabliczek, 3 srebrne numizmaty, 1 złote serce, 20 złotych obrączek, 8 złotych „lubków” i 2 złote numizmaty (medaliony)⁹. W 2 poł. XVIII w. obraz przyozdobiono bogatą, srebrną i pozłacaną szatą z wzorami kwiatów. Rządowa komisja taksacyjna wyceniła ją w czasie kasaty klasztoru w 1797 r. bardzo wysoko, bo na cenę 800 florenów. Srebrny krzyż z pozłacaną koroną i kołcami, który obecnie znajduje się u oo. kapucynów w Krakowie, oszacowano na 78 fl¹⁰. Szata więc musiała być pięknym dziełem złotników krakowskich. Bractwo św. Józefa ustawicznie przyozdabiało obraz i ołtarz kwiatami, obrusami, kandelabrami z cyny angielskiej¹¹. W czasie nabożeństw pasyjnych stawiano na ołtarzu srebrny relikwiarz Krzyża św. Przed obrazem zwisała srebrna lampa na oliwę¹².

Sławny wizerunek rozpowszechniano po całej Polsce poprzez kopie obrazu wykonane techniką olejną na

⁹ Akta wizytacji kościołów krakowskich z roku 1748 s. 1145.

¹⁰ Inventarium sacrorum vasorum preciosorum, apparatusum ecclesiae monasterii sub. tit. S. Michaelis Arch. Carmelitarum Discalceatorum in circuli cracoviensi 10 X-bris 1797 a. (w posiadaniu autora).

¹¹ AMK 5. Liber acceptarum et expensarum Archiconfraternitatis S.P.N. Joseph in conventu SS. Michaelis et Joseph Carm. Disc. Cracoviae (odtąd używam skrótu LAE) k. 64, 99.

¹² Akta wizytacji kościołów krakowskich, jw. s. 1145.

plótnie oraz obrazki miedziorytowe, wykonane przez rytownika Józefa Erazma Bellinga w XVIII w. Rozmiary jego wynoszą 12,3 × 7,3 cm. Rycina zaopatrzona jest w łaciński podpis: *Imago gratiosa in Ecclesia Carm. Discalceatorum Cracoviae* (łaskami słynący obraz w kościele Karmelitów Bosych w Krakowie) oraz w charakterystyczny wiersz, który w przekładzie polskim brzmi:

„Krakowie!

Gdy Józef piastuje Tego, który wszystkim kieruje,
Tyś ubezpieczony jego mocą,
Nigdy nie upadniesz przed wrogów przemocą”¹³.

W 1797 r. rząd austriacki zamienił klasztor na więzienie (obecnie Muzeum Archeologiczne), a kościół przebudował w XIX w. na pomieszczenia sądowe (obecnie Archiwum PAN). Wyrzuceni zakonnicy przenieśli łaskami słynący obraz św. Józefa do klasztoru ss. karmelitanek bosych przy ul. Kopernika 44, pozostawiając w marmurowym ołtarzu kopię namalowaną najprawdopodobniej przez Łukasza Orłowskiego (Orlicki) w 1780 r. za 162 floreny¹⁴. U karmelitanek pozostawał obraz na przechowaniu przez 135 lat. W 1932 r. karmelici sprowadzili wizerunek do swego nowego klasztoru przy ul. Rakowickiej 18. Umieszczono go w zakonnym oratorium w złoczonej ramie. Paliła się przed nim wieczna lampka. W 1979 r., po stwierdzeniu tożsamości obrazu i zapoznaniu się z jego wspaniałą historią, zarząd klasztoru podjął decyzję wznowienia jego publicznego kultu. Decyzję tę jednogłośnie zatwierdziła kapituła konwentu w dniu 4 grudnia tegoż roku. Obraz poddany został badaniom analitycznym pigmentów, spoiw, płótna oraz

¹³ APKB w Czernej. Zbiory rycin.

¹⁴ LAE k. 94—98.

gruntownej konserwacji. Konserwację prowadziła mgr Cecylia Wójtowicz, artysta konserwator, w lutym i marcu 1980 r. Polegała ona na dokładnym odczyszczeniu obrazu, usunięciu 10 lat i klejów z odwrocia oraz usunięciu sfałdowania. Na całości oryginalnego płótna wykonano dublarz na zaprawie woskożywicowej. Obraz naciągnięto na nowe, prawidłowe krosna z podwójnym krzyżaniem, ze szfowaniami. Na nieliczne ubytki lica obrazu założono kity i wypunktowano. Na całość nałożono matowy werniks Talensa „rubens”¹⁵.

Odnowiony obraz umieszczono w przebudowanej nastawie dotychczasowego ołtarza św. Józefa kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP. Pracami przebudowy kierował o. Mariusz Józef Jaszczyszyn, przeor klasztoru. Plany ołtarza opracował i sprawował techniczny nadzór nad ich wykonaniem inż. arch. Józef Dutkiewicz. Marmurową nastawę ołtarza i gablotę na wota wykonał Edward Jamrozik, artysta kamieniarz, a prace stolarskie Julian Plewa. Po zakończeniu wszystkich prac, w uroczystość św. Józefa Rzemieślnika, dnia 1 maja 1980 r. odbyła się intronizacja tegoż łaskami słynącego wizerunku i oddanie pod opiekę św. Józefa polskiej prowincji karmelitów bosych.

¹⁵ Cecylia Wójtowicz: Kraków. Kościół OO. Karmelitów B. Obraz „S. Józef”. Dokumentacja konserwatorska. Kraków 1980 r. (maszynopis).

5. Autor obrazu

dumiewającym jest fakt, że kultowy obraz św. Józefa, patrona miasta Krakowa, posiadający tak bogatą historię, uszedł uwagi historyków sztuki i nie posiada dotąd opracowania ikonograficznego. Już sam obraz, jako dzieło sztuki, zwraca na siebie uwagę.

Kluczem do ustalenia jego autorstwa stała się lakoniczna notatka z 1747 r. o. Onufrego od Wniebowzięcia NMP (Tomasza Ośmielskiego)¹⁶ w życiorysie o. Ireneusza od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciecha Nuceryna), zasłużonego przeora klasztoru św. Michała i Józefa w Krakowie. Autor życiorysu, opisując działalność o. Ireneusza na stanowisku przeora, tak pisze: „Przeorem krakowskim św. Michała obrany R. P. 1670 cały klasztor do perfekcji fabryki przyprowadził (...). Będąc na drugie trzy lata potwierdzony przeorem konwentu św. Michała R. P. 1674, Bractwo świętego Oycy Naszego Józefa, do tegoż kościoła z solemną uroczystością wprowadził, y ten ołtarz, który dotąd widzimy, św. Oycu naszemu Józefowi w kościele św. Michała wystawił, do którego przydał insze dwa ołtarze, to iest świętej matki naszej Teresy y świętego oycy naszego

¹⁶ O. Onufry od Wnieb. NMP (Tomasz Ośmielski), syn Walentego i Zofii pochodził ze wsi Malec, woj. krak. Profesję złożył 15 III 1699 r. Zmarł w Wiśniczu 13 IX 1747 r. W zakonie pełnił różne urzędy: dwukrotnie prowincjała, wizytatora generalnego, kilka razy definitora prowincjalnego i przeora. Przez 20 lat był wykładowcą teologii. Zob. ANPK 6. Liber professorum s. 45.

Jana od Krzyża; y do tych trzech ołtarzow sprowadził obrazy z Rzymu, ręką zakonnika naszego, Brata Łukasza malowane”¹⁷. Informacje te budzą zastrzeżenia jedynie pod względem zachowania ścisłości chronologii. Autor pomylił daty urzędowania o. Ireneusza na stanowisku przeora. Nie ulega wątpliwości, że stanowisko to objął po śmierci o. Juliana od Matki Bożej w 1665 r., czyli dokończył kadencję po swoim poprzedniku. Kapituła Prowincjalna zebrana w tymże klasztorze w 1667 r. obrała o. Ireneusza przeorem na trzy lata (1667—1670). A więc w tym okresie przeprowadzał on prace remontowo-budowlane klasztoru oraz postarał się o wspomniane ołtarze do przyozdobienia wnętrza świątyni. W latach 1673—1676 pełnił urząd prowincjała, rezydując w Krakowie¹⁸.

Wiadomość o pochodzeniu z Rzymu trzech obrazów malowanych przez br. Łukasza jest wiarygodna. Potwierdziły to przeprowadzane kwerendy w Rzymie i w Kortrijk (w Belgii). Okazało się, że karmelitański malarz z XVII w. do tej pory nie doczekał się naukowego opracowania swej artystycznej działalności. Nie posiada też pełnego katalogu pozostawionych obrazów. Dotąd przyozdabiają one karmelitańskie klasztory i ko-

¹⁷ O. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego ur. 1624 r. w Krośnie. Na Akademii Krakowskiej otrzymał tytuł doktora filozofii. Do Zakonu Karmelitów wstąpił 21 maja 1647 r., mając 23 lata. Śluby zakonne złożył 22 maja 1648 r. w klasztorze nowicjackim w Krakowie. Przez około 20 lat był profesorem filozofii i teologii. Był powołany przez Stolicę Apostolską do komisji beatyfikacyjnej św. Jana Kantego. W zakonie piastował urzędy: przeora klasztoru św. Michała w Krakowie 1665—1670 i 1682—1685, definitora prowincjalnego 1670—1673 i prowincjała 1673—1676. Umarł w Krakowie w klasztorze św. Michała dnia 14 października 1696 r. Zob. Konterfekt, dz. cyt. s. 261—262.

¹⁸ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 81.

ścioły: Santa Maria della Scala w Rzymie, S. Silvestro w Monte Compatri, S. Silvestro w Caprarola oraz w Monte Virginio. Ustalono istnienie w tych ośrodkach przynajmniej 23 obrazów br. Łukasza¹⁹. Zapewne powiększyłaby się lista jego dzieł na drodze rzetelnych badań ikonograficznych i kwerend w różnych prowincjach zakonu.

Na podstawie nielicznych danych archiwalnych i zachowanych obrazów ukazuje się nam sylwetka samego artysty. Br. Łukasz od św. Karola, z domu Charles Sibrecque urodził się w 1612 r. w Nivelles k. Brukseli. Był Flamandczykiem. Do Zakonu Karmelitów Bosych wstąpił ok. 1652 r. Profesję złożył 25 maja 1654 r. w klasztorze św. Alberta w Lowanium²⁰. W kilka lat później przeszedł do prowincji francusko-belgijskiej pod wezw. Najśw. Imienia Maryi i Józefa, założonej na Kapitułe Generalnej w Rzymie 1665 r. Z powodu braku źródeł nie wiemy, jak długo pozostawał w niej i w których klasztorach przebywał. Przypuszczać jednak możemy, że br. Łukasz, wstępując do Zakonu w 40 roku życia, był wykształconym i uformowanym malarzem. Zarząd zakonu, uznając jego zdolności i prace, sprowadził go do Rzymu. Tutaj na Kapituły Generalne przybywali prowincjałowie i delegaci ze wszystkich prowincji Kongregacji włoskiej zakonu. Przy tej okazji zamawiali oni kultowe obrazy świętych dla swoich klasz-

¹⁹ Album obrazów br. Łukasza od św. Karola (1651—1682) karmelity bosego, Flamandczyka, działającego i zmarłego we Włoszech. Dokumentacji fotograficznej dokonali o. Girolamo Salvatico i o. Michał Machejek OCD.

²⁰ Dane personalne otrzymałem z Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Kortrijk w Belgii (odpis z księgi profesji).

torów. Łatwiej i ekonomiczniej było złożyć zamówienia u swojego malarza, który w twórczości uwzględnił potrzeby i wartości karmelitańskiej duchowości. Zapewne taka była motywacja sprowadzenia br. Łukasza do Rzymu. Do Wiecznego Miasta przybył najpóźniej w 1667 lub 1668 r. Skoro zamówienie do Krakowa było wykonane i przesłane na miejsce w marcu 1669 r., to rzecz oczywista musiał je realizować w 1668 r. Z pewnością zamówienie z Krakowa nie było pierwszym jego dziełem w Rzymie. Wcześniej malował dla miejscowych klasztorów. Między innymi przyozdobił kaplicę św. Teresy w klasztorze Santa Maria della Scala sześcioma wielkimi obrazami z życia św. Reformatorki. W księdze wydatków eremickiego klasztoru w Monte Virginio, poczynawszy od miesiąca maja 1669 do marca 1673 r., pięciokrotnie zanotowano wydatki na płótno i farby do malowania obrazów dla br. Łukasza (*Al fratello fra per colori per quadri scudi 9*)²¹. Artysta malował dużo i szybko. Zmarł w Rzymie w klasztorze Santa Maria della Scala 1682 r. Księga zmarłych tegoż klasztoru ustala dzień śmierci na 28 września, a napis na zaginionym jego portrecie podaje 29 października 1682 r.²² Tę ostatnią wiadomość potwierdza księga zmarłych karmelitów bosych klasztoru w Caprarola. W październiku tegoż roku zanotowano: *In Roma della Scala il. fr. Lucca*

²¹ Archivio dei Padri Carmelitani Scalzi di Montevirginio (Italia): Fascicolo di amministrazione del eremo di Monte Virginio... Fotokopię źródła zawdzięczam uprzejmości o. Oktawiana Stokłosy w Rzymie. Por. Pancrazio Recchia: *L'eremo di Montevirginio. Due secoli di esperienza di Deo. Montevirginio 1976 s. 36.*

²² *Cenni storici sui conventi dei PP. Carmelitani Scalzi della provincia Romana. Roma 1929 s. 58.*

di S. Carolo, donato²³. Autor historii klasztoru Santa Maria della Scala za księgą zmarłych tegoż klasztoru określa jego pochodzenie *amurcensis*²⁴. Powinno być *namurcensis* od miejscowości Namur w Belgii, gdzie znajdował się klasztor karmelitów bosych założony w 1622 r. Br. Łukasz należał prawdopodobnie do wspólnoty klasztoru bezpośrednio przed wyjazdem do Rzymu.

Według zachowanej tradycji w klasztorach w Monte Compatri i w Monte Virginio, sam artysta wymalował siebie na kilku płótnach. Na obrazie „Uczta u faryzeusza Szymona” przedstawiony jest w pozycji stojącej z turbanem na głowie przy oknie z pejzażem; w „Hołdzie pasterzy” (Monte Compatri) pochylony nad żłóbkiem Jezusa ze złożonymi rękami; w „Hołdzie Trzech Króli” (Monte Compatri) w postaci stojącej, barczysty mężczyzna, obleczony w sukmanę w orszaku Mędrców. Ta sama postać pełna współczucia występuje na obrazie „Chrystus i Weronika” (Monte Virginio) oraz „Chrzest Konstancyjna” (Monte Compatri).

Nieznana jest artystyczna twórczość Sibrecqua z okresu życia świeckiego. Nie wiemy też, gdzie studiował malarstwo. Jako Flamandczyk, żył na terenie silnego oddziaływania wielkich malarzy z 1 poł. XVII w. Najpopularniejszym w tym czasie był Piotr Paweł Rubens (1577—1640) i jego szkoła. Realizm oparty o studium natury, dynamizowanie kompozycji malarskich na tle rodzimego pejzażu, wywarły wpływ na jego twórczość. Jego pobyt w Rzymie jest okresem największych osiągnięć artystycznych w życiu. W l. 1668—1682 przyozdabiał monumentalnymi obrazami karmelitańskie świątynie w Italii oraz realizował zamówienia dla róż-

²³ Archivio dei Padri Carmelitani Scalzi di Caprarola (Italia): Libro di morti (1660—1730).

²⁴ Cenni storici, jw. s. 58.

nych prowincji zakonu. Malował ołtarzowe obrazy świętych z Karmelu, sceny z Pisma św., z życia Chrystusa i sceny rodzajowe. Zachowane obrazy wybitnie świadczą o tym, że br. Łukasz Sibrecque uzyskał artystyczną formację w szkole bolońskiej Carraccich. Szczególnie zaś studiował dzieła Francesco Albano (1578—1660), Guido Reniego (1575—1642), Domenico Zampieri (Domenichino 1581—1641) oraz uczniów Rafaela — Innocenzo da Imola i Bagnocavallo²⁵.

Artysta z barwnych plam kształtuje postacie i bryły, cienie i światło. Na obrazie „Uczta u faryzeusza Szymona” (Monte Compatri) i „Zdrada Judasza” (Monte Virginio) malarz wydobywa z półmroku postacie oświetlające swoją karnacją kompozycje. Sceny pełne ekspresji. Kobieta grzeszna namaszcza nogi Chrystusa. W zamian za to słyszy: „Twoje grzechy są odpuszczone”. Malarz po mistrzowsku uchwycił moment pierwszej reakcji Żydów: „Któż on jest, że nawet grzechy odpuszcza?” Kompozycja pełna ekspresji i dynamizmu. Przez okno ciemnego pomieszczenia prześwieca krajobraz z drzewami w porze zapadającego wieczoru. Centralną postać Chrystusa podkreśla karnacja oraz ledwie dostrzegalny nimb. O podobnym ładunku energii i głębi przeżycia jest scena „Chrystus i Weronika na drodze krzyżowej” (Monte Virginio) oraz „Chrzest cesarza Konstantyna” (Monte Compatri). Uwydatnia się tutaj flamandzki realizm, umiejętne wykorzystanie walorów cienia, światła i rytmiki tonów ciepło-zimnych przy zachowaniu swobody ruchów i spontaniczności. Do tego rodzaju należą również „Chrystus w Ogroju” oraz „Św. Magdalena w Pustelni” (Monte Compatri).

Pełne dramatyczności, dynamiki i śmiałej kolorystyki są sceny rodzajowe w kościele w Caprarola: „Jo-

²⁵ Tamże s. 86.

zue zatrzymuje słońce” (Joz 10, 12), „Dawid zabija Go-
liata” (1 Sm 17, 51), „Jael zabija Sisarę” (Sdz 4, 21),
„Judyta z głową Holofernesa” (Jdt 13, 8—10).

6. Analiza porównawcza obrazu św. Józefa w Krakowie

mawiany obraz św. Józefa jest dziełem br. Łu-
kasza od św. Karola (Sibrecque). Wskazują na
to: przytoczone świadectwo o. Onufrego Ośmiel-
skiego z 1747 r., styl i sposób malowania, ana-
logia oraz analiza ikonograficzna.

Obraz ten jest dziełem barokowym ze szkoły bo-
łońskiej. Wskazuje na to zastosowanie światłocieni, ko-
loryt, rytmika tonów ciepło-zimnych oraz sposób oświe-
tlenia przez karnacje. Malarz śmiało operuje zarówno
kontrastami światło-ciemnymi jak i ciepło-zimnymi.
Wszystkie te cechy nawiązują do dzieł br. Łukasza Si-
brecqua w Rzymie. Św. Józef w Krakowie zawiera
wdużek, spontaniczność wraz ze sakralnym dostojen-
stwem. Ma jeszcze coś z renesansu: silną indywidual-
ność, pogodę i spokój oraz szczęście z posiadania uka-
zywanego „Zbawiciela świata”. Również znakiem war-
sztatu br. Łukasza jest mistrzowskie wkomponowanie
głębi pejzażowej, znamienne dla malarstwa flamandz-
kiego. Rajskie jabłuszka — symbol zbawienia — przy-

pominają analogiczne ujęcie „Madonny z Dzieciątkiem” Tycjana. Kompozycję św. Józefa w postaci stojącej artysta zapożyczył od Guido Reniego (kościół Karmelitów w Caprarola). Malarz ten tak samo przedstawia Świętego bez nimbu czy aureoli. W ołtarzowych obrazach br. Łukasza występują liczne postacie, zwłaszcza rozbawieni aniołowie z atrybutami i wynurzające się z obłoków putta, otaczające Boga Ojca i Ducha Św. w postaci gołębic, rzucającego promienie na centralne postacie. Zmodyfikowany układ powtarza się w obrazie krakowskim. Podobnie, jak na czterech obrazach we Włoszech, u góry nad postaciami unosi się gołębica, symbol Ducha Św. Twarz anioła trzymającego lilię jest podobna do twarzy anioła na obrazie św. Teresy w Przemyślu, malowanym przez tegoż malarza i sygnowanym: *Roma 1670*. Centralne zaś postacie obrazu mają ścisłą i bliską analogię do osób św. Józefa i Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus na obrazie tegoż artysty w ołtarzu chórowym klasztoru karmelitów bosych w Monte Virginia. Postacie są identyczne, lecz w odmiennych kompozycjach i funkcjach. Identyczne Dzieciątko spoczywa na kolanach Madonny, która w obrazie krakowskim spełnia rolę anioła adorującego. Natomiast św. Józef, który na obrazie krakowskim piastuje Dzieciątko, przedstawiony jest tam w funkcji adoratora w pozycji klęczącej. Za nim klęczy św. Teresa z Avila (*il. 5*). Obok analogii postaci, technika i koloryt wskazują na ten sam warsztat malarski. Również na obrazach „Pokłon Trzech Króli” oraz „Hołd pasterzy” w Monte Compatri, postać św. Józefa posiada wiele cech podobieństwa, chociaż w innych funkcjach i kompozycjach. Br. Łukasz od św. Karola w tym samym czasie namalował obraz „Ekstazy św. Teresy od Jezusa” dla bliźniaczego ołtarza w transepcie kościoła ŚŚ. Michała i Józefa w Krakowie. Obraz o kształcie prostokąta miał te

same wymiary co obraz św. Józefa. Umieszczony był w drewnianym ołtarzu. Ok. 1700 r. zbudowano św. Teresie barokowy ołtarz z dębnickiego marmuru. Do arkadowego retabulum nie nadawał się już prostokątny obraz św. Teresy, namalowany przez br. Łukasza. Najprawdopodobniej wtedy wykonano kopię z oryginału, dostosowaną do wymiarów nowego ołtarza, która — wraz z ołtarzem — od 1874 r. znajduje się w kościele Św. Katarzyny w Krakowie. Obraz ten w swej konstrukcji kompozycyjnej ma bliskie analogie, a nawet identyczność, z obrazem br. Łukasza w kościele Santa Maria della Scala w Rzymie w przedstawieniu postaci św. Teresy z aniołkami, podtrzymującymi jej płaszcz. Istnieją natomiast różnice technologiczne, kolorystyczne i jakościowe wykonania. (Należałoby jeszcze przeprowadzić badania, czy istniejący obraz nie jest obciętym i przemalowanym oryginałem).

Nie udało się dotychczas zidentyfikować obrazu św. Jana od Krzyża. Znajdował się on w bocznym ołtarzu w prezbiterium kościoła Św. Michała. Był tam jeszcze w 1856 r.²⁶ Nie ulega wątpliwości, że obraz „Ekstazy św. Teresy” z głównego ołtarza kościoła Karmelitów Bosych w Przemyślu pochodzi z warsztatu br. Łukasza. Posiada on napis: *Roma 1670*. Jest to okres intensywnej pracy malarskiej artysty. Prawdopodobnie on jest też autorem małego obrazu (77 × 62 cm) św. Jana od Krzyża w tymże klasztorze. Obraz namalowany został przed beatyfikacją Świętego (1675). Świadczy o tym umieszczony napis: „*V. P. F. Jo[annes] a Cruce P[atrum] Carm[elitarum] Dis[calceatorum] Parens*”.

²⁶ Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa. Nr 3326. Akta klasztoru św. Michała.

7. Ważniejsze kopie obrazu św. Józefa

d XVII w. obraz św. Józefa w kościele Karmelitów Bosych uchodził za słynący łaskami. Stał się centralnym ośrodkiem kultu św. Józefa w Krakowie. Sława obrazu rozchodziła się po całej Polsce poprzez liczne modlitewniki i kopie.

a) Najstarszą i najwierniejszą kopią jest obraz św. Józefa, namalowany przez nieznanego malarza²⁷ do głównego ołtarza kościoła Wniebowzięcia NMP i Św. Józefa Karmelitów Bosych w Warszawie. Wykonany został na zamówienie Zofii z Babina Pszonczanki Tarłowej, podkanclerzowej koronnej w 1695 r. Tarłowa zapłaciła malarzowi za obraz 50 imperiałów. W następnym roku umieszczono obraz w nowym ołtarzu do dziś istniejącym, zaprojektowanym przez Tylmana z Gameiren²⁸. Zasadnicza kompozycja oryginału jest zachowana. Kopista wprowadził niewielkie zmiany kolorystyki tła, szat, pejzażu, rysów twarzy u św. Józefa oraz umieścił w prawej ręczce Dzieciątka Jezus różę zamiast rajszych jabłek.

b) W kościele Św. Michała Archaniola w Wiśniowcu usytuowany był ołtarz św. Józefa na ścianie północnej transeptu. Ufundował go w 1731 r. Janusz Wiśniowiecki, kasztelan krakowski, brat Michała Serwacego Wiśniowieckiego, fundatora klasztoru. Ołtarz wykonał lwowski rzeźbiarz Kasper Kolert. W retabulum umiesz-

²⁷ Możliwe jest autorstwo Michaela Palloniego. W 1702 r. wymalował w refektarzu klasztoru karmelitów bosych trzy freski. Zob. O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 444.

²⁸ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 418—419.

czono dużą kopię św. Józefa Patrona Krakowa, zwieńczoną arkadą. Różni się od oryginału rysami twarzy, kompozycją aniołów oraz umieszczeniem w zwieńczeniu postaci Boga Ojca. Obraz nieznanego malarza krakowskiego z 1731 r., przyozdabiany był srebrną, pozłacaną szatą. W dniu 9 II 1944 r. został spalony wraz z kościołem przez ukraińskie bandy.

c) W kościele Zwiastowania NMP Karmelitów Bosych w Starym Zagórz w 1 poł. XVIII w. znajdował się ołtarz z obrazem św. Józefa²⁹. Obraz malowany na płótnie o wymiarach 220 × 140 cm, zwieńczony półkoliście. Kopia zagórska posiada więcej walorów artystycznych od wiśniowieckiej. W zwieńczeniu wśród obłoków też namalowano postać Boga Ojca. W odróżnieniu od oryginału dwaj aniołowie z prawej strony trzymają w rękach lilie. Również pejzaż uległ zmianie na rzecz rodzimego z architekturą. Obraz znajduje się obecnie w parafialnym kościele w Starym Zagórz.

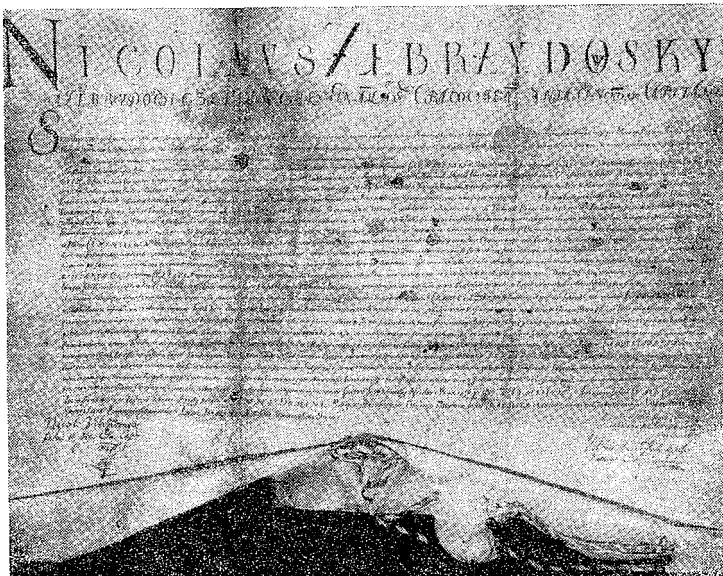
d) W klasztorze SS. Karmelitanek Bosych w Krakowie przy ul. Kopernika 44, na ścianie dolnego krucżanku umieszczono kopię obrazu z XVIII w. o wymiarach 116 × 83 cm. Różnice występują w rysach twarzy św. Józefa, w pejzażu i uwieńczeniu aureolą Świętego.

e) W 2 poł. XVIII w. w kościele ŚŚ. Michała i Józefa w Krakowie postawiono marmurowy ołtarz św. Józefowi, patronowi miasta. Stylowo został dostosowany do barokowego ołtarza św. Teresy z Avila. Karmelici, nie chcąc obcinać łaskami słynącego oryginału, zamówili kopię do nowego ołtarza. Malował ją prawdopodobnie Łukasz Orłowski. W księdze wydatków Arcybractwa św. Józefa w l. 1779—1780 zanotowano wypłacaną malarzowi należność 50 i 72 fl oraz kilka miesięcy później

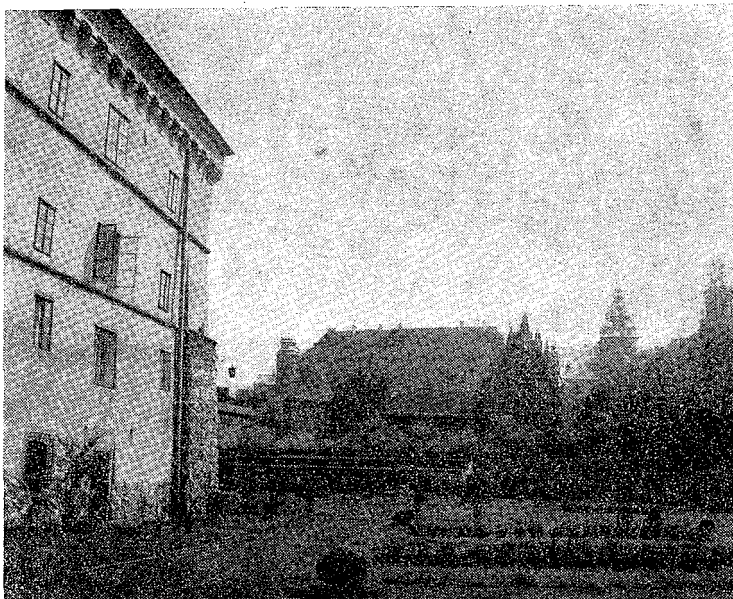
²⁹ Tamże s. 519.

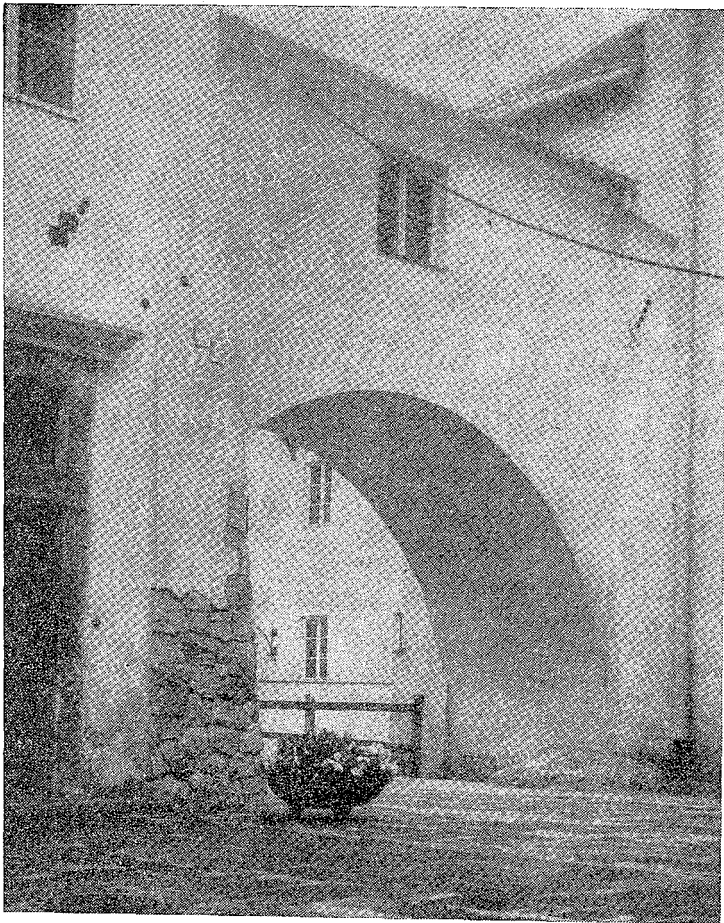
13. Klasztor i Kościół ŚŚ. Michała i Józefa Karmelitów Bosych
w Krakowie. Staleryt J. W. Linke z XIX w.

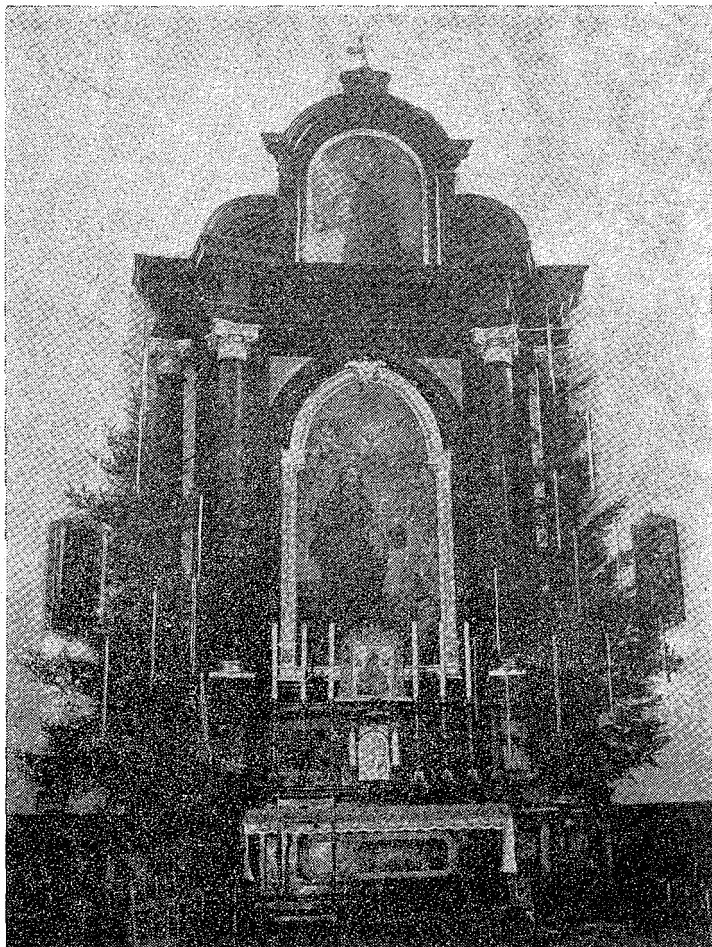
14. Akt darowizny „Malowanego Dworu” pod budowę klasztoru
ŚŚ. Michała i Józefa przez Andrzeja Tęczyńskiego. APKB
w Czernej. Dyplom 8

15. Zachodnia elewacja klasztoru ŚŚ. Michała i Józefa z widokiem na Wawel. Fot. Adam Wierzb

16. Wschodnia elewacja z widokiem na dziedziniec

17. Marmurowy ołtarz św. Józefa z kościoła ŚŚ. Michała i Józefa. Obecnie w kościele parafialnym w Jaworznie

18. Kraków. Kościół Św. Katarzyny. Ekstaza św. Teresy. Kopia obrazu br. Łukasza od św. Karola z kościoła SS. Michała i Józefa z 1 poł. XVIII w. Fot. Jerzy Langda

19. Warszawa. Kościół Karmelitów Bosych. Kopia obrazu św. Józefa patrona Krakowa w głównym ołtarzu z 1695 r. Fot. Makary Nowak OCD

20. Zagórz. Kościół parafialny. Kopia św. Józefa patrona Krakowa z dawnego klasztoru Karmelitów Bosych (1 poł. XVIII w.)

(lipiec 1780): „Panu Orlickiemu resztę długu 44 zł”³⁰. Kopia nie przedstawia większych walorów artystycznych ani pod względem technologicznym, ani kolorystycznym. Artysta wprowadził wiele zmian w rysach twarzy, ubiorach, pejzażu i tle. Obraz wraz z ołtarzem został przewieziony w 1843 r. do parafialnego kościoła w Jaworznie i do tej pory tam się znajduje³¹.

f) Pewnych analogii w układzie kompozycyjnym można dopatrzeć się w ołtarzowym obrazie przy ul. Kopernika oraz w dwóch obrazach z XVIII w. przechowywanych w tymże klasztorze. Jeden z nich przedstawia św. Józefa z Dzieciątkiem, w otoczeniu adorujących karmelitów i karmelitanek bosych. Drugi był zapewne obrazem feretronowym w kościele ŚŚ. Michała i Józefa.

Oprócz kopii malowanych techniką olejną na płótnie — łaskami słynący obraz św. Józefa był reprodukowany techniką miedziorytową. W XVIII w. rytował go w miedzi Józef Erazm Belling. Reprodukcje (12,3 × 7,3 cm) zaopatrzył podpisem: *Imago gratiosa in Ecclesia] Carm[elitarum] Discalceatorum Cracoviae*³². W pierwszym rzędzie przeznaczony one były dla członków Arcybractwa św. Józefa.

Przekazy historyczne podają, że na czynszowej kamienicy karmelitów bosych, usytuowanej przy baszcie Legackiej, a zamykającej ul. Poselską, na centralnej elewacji wymalowany był fresk św. Józefa, patrona miasta Krakowa³³.

³⁰ LAE k. 94, 95, 98.

³¹ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 200.

³² APKB w Czernej. Zbiory rycin.

³³ Archiwum Akt Dawnych Miasta Krakowa. Nr 3325 — Akta klasztoru Karmelitów Bosych przy kościele Św. Michała.

IV. Arcybractwo św. Józefa

I. Erekcja konfraternii

Kapituła klasztoru św. Michała i Józefa, dla ożywienia kultu św. Patriarchy, w 1668 r. podjęła decyzję założenia przy swoim kościele bractwa św. Józefa. Pierwsze tego rodzaju bractwo na ziemiach polskich założone było przy klasztorze lubelskim Matki Bożej Szkaplerznej w 1666 r. Zakładanie tych bractw musiało być już wcześniej zaprogramowane i zalecone przez Prowincjalne Kapituły, zebrane w Krakowie w 1667 roku. Świadczy o tym zbieżność ich erekcji w tym samym czasie przy kilku klasztorach prowincji. Wykonawcą tych zaleceń był o. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciech Nuceryn), przeor klasztoru. Wystosował on do Stolicy Apostolskiej prośbę o zezwolenie na erekcję bractwa św. Józefa. Papież Klemens IX indultem (brewe) z dnia 16 X 1668 r. zezwolił na założenie bractwa w Krakowie, obdarzając je odpustami¹. Brewe papieskie przedłożono do akceptacji biskupowi krakowskiemu Mikołajowi Oborskiemu, generalnemu oficjałowi, który stwierdził jego autentyczność i zezwolił na jego realizację, podpisując *admissę* 17 III 1669 r.²

¹ Akta wizytacji kościołów krakowskich z 1748 r. s. 616.

² Tamże.

Oficjalna erekcja i uroczysta introdukcja konfraternii odbyła się w dniu 18 III 1669 r., w wigilię uroczystości św. Józefa. Przy uroczystej procesji pod przewodnictwem bpa Oborskiego, przy udziale duchowieństwa, zakonów, Magistratu, bractw, cechów ze sztandarami i muzyką, prowadzono bractwo z kościoła Mariackiego do świątyni ŚŚ. Michała i Józefa ³. Z tej okazji Stanisław Józef Bieżanowski, profesor Akademii Krakowskiej, napisał panegiryk na cześć św. Józefa i założonej konfraternii ⁴. Zaś o. Ireneusz Nuceryn, przełożony klasztoru i pierwszy promotor konfraternii, wraz z jej zarządem opracował i wydał podręcznik dla członków Bractwa św. Józefa, zawierający ustawy, wykaz odpustów, modlitwy i nabożeństwa ⁵. Do bractwa należeli praktykujący katolicy — mężczyźni i kobiety wszystkich stanów i zawodów. Bractwo to, świeżo zaszczone na gruncie polskim, znalazło wielu zwolenników. W XVII i XVIII w. dynamicznie się rozwijało. Już ok. 1690 r. podniesione zostało do rangi Arcybractwa św. Józefa z prawem erygowania tychże bractw w innych miejscowościach ⁶. Swą żywotnością, strukturą organizacyjną i sposobem odprawiania nabożeństw wywierało duży wpływ na pozostałe bractwa przy klasztorach prowincji.

³ Skarbu nowoodkrytego dostatki (...) Kraków 1669 s. A⁵.

⁴ Filius accrescens Joseph novo devoti cultus incremento adauctus, sive inclita Confraternitas S. Joseph (...) Anno salutis 1669 die 18 Martii. Cracoviae, in Officina Stanislai Piotrowczyk S. R. M. Typ. (Estr XIII, 112).

⁵ Skarbu nowoodkrytego dostatki (...) Kraków 1669.

⁶ Compendium breve thesauri sacrorum rituum. Berdyczoviae 1777 s. 80.

2. Obowiązki członków bractwa

członkowie bractwa zobowiązani byli:

a) odmawiać codziennie 7 Ojcze nasz, tyleż Zdrowaś Maryjo i Chwała Ojcu, na pamiątkę siedmiu boleści i radości św. Józefa;

b) uczestniczyć we mszy św. wotywnej do św. Józefa w każdą środę o godz. 7, odprawianej przed ołtarzem tegoż świętego. Za udział w tej ofierze uzyskiwali 60 dni odpustu;

c) do sakramentu pokuty i Komunii św. przystępować we wszystkie uroczystości św. Józefa i św. Teresy od Jezusa;

d) zamawiać i uczestniczyć cztery razy w roku we mszach św. żałobnych za zmarłych członków bractwa;

e) zgodnie z zaleceniem św. Teresy z Avila, słowem i przykładem rozwijać w swoim otoczeniu kult św. Józefa. W mieszkaniach powinni mieć wizerunek św. Józefa, często polecać mu swoje życie, rano i wieczorem ofiarować Bogu zasługi i czynności dnia przez jego pośrednictwo. Ponieważ jest on patronem dobrej śmierci, dlatego członkowie bractwa będą go prosić o szczęśliwą śmierć dla siebie i swoich bliskich.

3. Odpusty

Papież Klemens IX udzielił konfraternii św. Józefa w Krakowie następujących łask duchowych:

Odpust zupełny pod zwykłymi warunkami w dniu przyjęcia do bractwa⁷.

Odpust zupełny w godzinę śmierci (po wzbudzeniu aktu żalu za grzechy i wymówieniu ustami lub myślą imienia Jezus).

Odpust zupełny (pod zwykłymi warunkami) w uroczystości św. Józefa.

7 lat odpustu i tyleż kwadragen w kwartalne święta brackie: Oczekiwanie Narodzenia Pana Jezusa (ostatnia niedziela adwentu), Ucieczka do Egiptu (niedziela zapustna), Znalezienie Dzieciątka Jezus w świątyni (niedziela biała), Pamiątka śmierci św. Józefa (niedziela po św. Bartłomieju).

60 dni odpustu za udział we mszy św. przed ołtarzem św. Józefa.

60	„	„	za udział w zebraniu brackim.
60	„	„	za przyjęcie ubogiego do mieszkania.
60	„	„	za każde pojednanie zwaśnionych osób.
60	„	„	za udział w pogrzebie członka bractwa.
60	„	„	za udział w procesji eucharystycznej.
60	„	„	za każdy uczynek miłosierny co do duszy.
60	„	„	za odmówienie 5 Ojcze nasz i Zdrowaś Maryjo za dusze zmarłych członków.

⁷ Skarbu nowoodkrytego dostatki (...) jw. s. A⁵—A⁷.

4. Promotorzy arcybractwa

Promotorem bractwa (zwanym też kapelanem lub dyrektorem) był każdorazowy przełożony domu na mocy swego urzędu. Obowiązkiem jego była troska o rozwój duchowy i materialny konfraternii, przewodniczenie zebraniom, głoszenie konferencji duchownych i homilii w czasie mszy i brackich nabożeństw, kierowanie działalnością i przyjmowanie nowych członków. Posiadał jeden klucz do brackiej kasy. Przełożony z ważnych powodów mógł wyznaczyć do tego obowiązku odpowiedniego kapłana, ale miał on władzę ograniczoną. Rozporządzenia kapituł i definitorium prowincjalnego od schyłku XVII do końca XVIII w. ustawicznie przypominały zarządzenie, że promotorami bractw są sami przeorzy. Polecano im usilnie troskę o rozwój kultu św. Józefa i o uroczysty obchód jego świąt⁸. Przełożeni jako rektorzy kościołów, odpowiedzialni byli za całość duszpasterskiej działalności i programowanie nabożeństw. Klasztor śś. Michała i Józefa był centralnym domem prowincji. Utrzymywał i prowadził kolegium teologiczne. Mieściła się w nim kuria prowincjała. Z tych względów na stanowisko przełożonego wybierano jednostki o wysokim poziomie intelektualnym i zakonnej formacji.

Bardzo trudno jest ustalić dokładny wykaz wszystkich przełożonych tego klasztoru, z powodu spalenia i zniszczenia archiwum domu, jak również zaginięcia urzędowych ksiąg arcybractwa. Na podstawie fragmen-

⁸ Zob. rozdz. I przypis nr 58.

tarycznych akt Kapituł Prowincjalnych i drugorzędnych źródeł udało się ustalić wykaz przeorów klasztoru, którzy rozwijali kult św. Józefa jako promotorzy arcybractwa.

WYKAZ PRZEŁOŻONYCH KLASZTORU ⁹

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
1.	O. Jacek Andrzej od Wniebowzięcia NMP (Stobieński † 1621)	1617—1619
2.	O. Kazimierz od św. Anny (Piotr Tarowski † 1641)	1619—1622
3.	O. Piotr od św. Andrzeja (Kordoński)	1622—1623
4.	O. Marcin od św. Teresy (Kos † 1629)	1623—1625
5.	O. Jan od Najśw. Sakramentu, Hiszpan	1625—1628
6.	O. Onufry od NMP	1628—1629
7.	O. Grzegorz od św. Jana Ewangelisty	1629—1631
8.	O. Michał od Zwiastowania NMP (Miguel a Vidarte); Hiszpan	1631—1634
9.	O. Albert od św. Marii Magdaleny	1634—1637
10.	O. Hieronim od św. Jacka (Andrzej Cyrus † 1647)	1637—1640
11.	O. Krzysztof od Ducha Świętego	1640—1643

⁹ Podstawa źródłowa: APKB w Czernej. AP 1. Fasciculus annorum; AP 10. Acta provinciae S. Spiritus; AP 27. Catalogii religiosorum; AP 47. Schematyczna księga zmarłych; ANPK 6. Liber professorum; AKP 1. Historia conventualis; AMK 5. Liber acceptarum et expensarum Archiconfraternitatis S.P.N. Joseph; AMK 7. Inscriptiones et jura; AKLW 21. Erectio et progressus foundationis. — Bibl. Narod. Zakł. im. Ossolińskich we Wrocławiu: rkps 34/II. Liber in quo notantur acceptae et expensae apothecae conv. crac. — Bibl. SS. Karmelitanek Bosych w Krakowie, ul. Kopernika: rkps 264. Xięgi w których się piszą elekcye y insze acta kapitulne.

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
12.	O. Anioł od św. Bartłomieja	1643
13.	O. Aleksander od Jezusa (Andrzej Kochanowski † 1667)	1643
14.	O. Michał od Zwiastowania NMP (Miguel a Vidarte)	1643—1646
15.	O. Ignacy od Jezusa Maryi	1646—1649
16.	O. Benedykt od św. Józefa	1649—1652
17.	O. Mateusz od św. Michała	1652—1655
18.	O. Aleksander od Jezusa (A. Kochanowski)	1655—1658
19.	O. Jan Ewangelista od św. Pawła	1658—1661
20.	O. Kasjan od św. Józefa (Chodowicz)	1661—1662
21.	O. Stanisław od św. Magdaleny	1662—1664
22.	O. Julian od Matki Bożej (Krzysztof Grochowalski)	1664—1665
23.	O. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciech Nuceryn)	1665—1667
24.	O. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciech Nuceryn)	1667—1670
25.	O. Agataniół od Zbawiciela (Aleksander Chodowicz)	1670—1673
26.	O. Dawid od Najśw. Sakramentu († 1667)	1673—1676
27.	O. Agataniół od Zbawiciela (Aleksander Chodowicz)	1676—1679
28.	O. Szymon od Matki Bożej z Góry Karmel (Zygmunt Frezer)	1679—1682
29.	O. Ireneusz od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciech Nuceryn)	1682—1685
30.	O. Cyryl od Matki Bożej (Jan Harcewicz)	1685—1686
31.	O. Sykstus od św. Wawrzyńca	1686—1688

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
32.	O. Archaniół od św. Joachima (Jan Karzewski)	1688—1691
33.	O. Franciszek od Matki Bożej Gromnicznej (Mikołaj Tyszkiewicz)	1691—1694
34.	O. Szymon od Matki Bożej z Góry Karmel (Zygmunt Frezer)	1694—1696
35.	O. Jacek od Matki Bożej (Jacek Berydowicz)	1696—1700
36.	O. Emanuel od Ofiarowania NMP (Jan Zukowski)	1700—1703
37.	O. Cyprian od Jezusa Maryi (Józef Stefanowicz)	1703—1706
38.	O. Szymon od Ofiarowania NMP (Jan Franciszek Koczankowicz)	1706—1707
39.	O. Antoni od Narodzenia NMP (Krzysztof Krakier)	1707—1709
40.	O. Antoni od Narodzenia NMP (Krzysztof Krakier)	1709—1711
41.	O. Demetriusz od Wszystkich Świętych (Piotr Chromiński)	1712—1713
42.	O. Walentyn od św. Józefa († 1720)	1713—1715
43.	O. Franciszek od św. Teresy	1715—1718
44.	O. Maurycy od Oczyszczenia NMP (Marcin Łukaszewicz)	1718—1720
45.	O. Bazyli od św. Wawrzyńca (Kazimierz Bodajkiewicz)	1720—1722
46.	O. Bogusław od Jezusa Maryi Józefa (Daniel Szaniawski)	1722—1723
47.	O. Maurycy od Oczyszczenia NMP (Marcin Łukaszewicz)	1723

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
48.	O. Petroniusz od św. Wojciecha (Wawrzyniec Wojakowski)	1723—1724
49.	O. Julian od św. Jakuba (Kołodzicki)	1724—1727
50.	O. Cyryl od Matki Bożej Śnieżnej (Marcin Bazyl)	1727—1729
51.	O. Pankracy od św. Elizeusza (Jan Stanilewicz)	1729—1730
52.	O. Łukasz od św. Jacka (Augustyn Wierzchoniowski)	1730—1733
53.	O. Anastazjusz od Trójcy Świętej (Anton Gołębiowski)	1733—1734
54.	O. Krzysztof od św. Kazimierza (Jan Zaleski)	1734—1735
55.	O. Joachim od św. Teresy (Kazimierz Mossy)	1735—1736
56.	O. Teodor od św. Augustyna (Krzysztof Neczt)	1736—1739
57.	O. Angel od św. Stanisława (Jacek Pączowicz)	1739
58.	O. Ignacy od Matki Bożej Anielskiej (Płomiński)	1739—1740
59.	O. Ludwik od Jezusa (Jan Toroszowicz)	1740—1742
60.	O. Agnel od św. Stanisława (Jacek Pączowicz)	1742—1745
61.	O. Augustyn od św. Gerarda (Gaspar Neüerlich)	1745—1748
62.	O. Amand od Jezusa (Jan Zaleski)	1748—1751
63.	O. Klemens od Niepokalanego Poczęcia NMP (Franciszek Tinelli)	1751—1753
64.	O. Kazimierz od św. Awertana (Antoni Ciepłowski)	1753—1757

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
65.	O. Ambroży od Trójcy Świętej (Antoni Kordaczewski)	1757—1760
66.	O. Andrzej od św. Stanisława Kostki (Jan Sośnicki)	1760
67.	O. Ambroży od Trójcy Świętej (Antoni Kordaczewski)	1760—1763
68.	O. Gaudenty od Zwiastowania NMP (Wojciech Januszewski)	1763—1764
69.	O. Kandyd od św. Klary (Tomasz Kostecki)	1764—1765
70.	O. Samuel od św. Jacka (Karol Zgli-czeński)	1765—1766
71.	O. Maciej od św. Kazimierza (Maciej Nowacki)	1766—1769
72.	O. Jerzy od śś. Szymona i Judy Ta-deusza (Jan Niesołowski)	1769—1772
73.	O. Kazimierz od św. Awertana (Anto-ni Ciepłowski)	1772—1775
74.	O. Anastazy od św. Anny	1775—1777 (?)
75.	O. Kazimierz od św. Awertana (Anto-ni Ciepłowski)	1777—1778
76.	O. Jakub od św. Tekli (Błażej Piechoc-ki)	1778—1779
77.	O. Kazimierz od św. Awertana (Anto-ni Ciepłowski)	1779—1781
78.	O. Wincenty od Opieki św. Józefa (Woj-ciech Kłodziński)	1781—1784
79.	O. Anioł od Ducha Świętego (Jan Sta-nisław Kaczorowski)	1784—1787
80.	O. Eustachy od św. Mateusza (Jan Jur-kowski)	1787

Nr	Imię i nazwisko	Lata urzędu
81.	O. Benignus od św. Teresy (Jan Bie- siadecki)	1787— (?)
82.	O. Henryk od Matki Bożej Anielskiej (Nowacki)	1788—1790
83.	O. Agnel od Ofiarowania NMP (Jan Kwaczyński)	1790—1793
84.	O. Jan Kanty od Nawiedzenia NMP (Józef Antoszewski)	1796—1797
85.	O. Arnold od św. Jana od Krzyża (Mar- cinkowski)	1793—1796
86.	O. Kasjan od św. Eliasza (Ziański)	1797

Spośród delegowanych promotorów arcybractwa znani są tylko:

O. Władysław od św. Stanisława w 1674 r.¹⁰

O. Ambroży od Trójcy Świętej (Antoni Kordaczewski) w 1749 r.¹¹

O. Teodor Ludwik od Wniebowstąpienia NMP (Andrzej Pagowski) w 1763 r.¹²

O. Bartłomiej od św. Ignacego w 1770 r.¹³

¹⁰ Skarbu niedawno odkrytego dostatki (...) Kraków 1674 s. A⁴.

¹¹ Akta wizytacji kościołów krakowskich s. 615.

¹² LAE k. 57.

¹³ Cathalogus religiosorum Carm. Disc. prov. Polonae S. Spiritus in annum Domini MDCCLXX.

5. Zarząd arcybractwa

godnie ze statutem, corocznie w uroczystość św. Józefa lub jego Opieki odbywała się generalna kongregacja członków arcybractwa dla dokonania wyboru zarządu, złożonego z przełożonego zwanego prefektem, zastępcy przełożonego zwanego wiceprefektem, sześciu lub ośmiu radnych zwanych konsultorami, skarbnika i sekretarza. Zebraniu przewodniczył przełożony klasztoru. Niestety, nie dochowały się do naszych czasów księgi elekcji z wykazami osób wchodzących do zarządu. Z 1674 r., dzięki wznowieniu wydania modlitewnika: „Skarbu niedawno odkrytego dostatki to iest Bractwo S. Józefa” — posiadamy imienny wykaz całego zarządu konfraternii. Jej promotor o. Władysław od św. Stanisława zadedykował ten modlitewnik „Janowi Zaleskiemu — prefektowi, Kazimierzowi Cantellemu — wiceprefektowi, raycom krakowskim y inszym wszystkim ich Mosciom PP. Starszym y Consul-torom Bractwa chwalebego S. Józefa”. Autor przedmowy na stronie A³ załączył wykaz konsultorów i wyższych urzędników, zatwierdzanych na tych samych stanowiskach co roku przez 5 lat oraz nowo wybranych. Stąd znamy nazwiska zarządu od erekcji bractwa do 1675 r. Konsultorami byli:

„Andrzej Rogowski, komornik krakowski
Jerzy Pipan, sekretarz J.K.Mci
Mikołaj Krolik, rajca krakowski († 1711)
Ventura Bryganty (Briganti), rajca krakowski
Jan Markiewicz, ławnik krakowski
Andrzej Węgrzynowic, ławnik krakowski

Andrzej Kęnc, ławnik krakowski
Franciszek Zaydlie
Andrzej Grodzicki, pisarz krakowski
Adam Drużyński
Hieronim Kosiński
Michał Bem

Pankracy Engelhart, kanclerz i pisarz bractwa
Roch Toporowski, podskarbi i zakrystian¹⁴.

Członkowie zarządu, jeśli dobrze wywiązywali się z obowiązków, byli zatwierdzani na tych samych stanowiskach przez szereg lat. Niektórzy z nich pochodzili z rodów patrycjuszowskich. Prezentowali radę miejską, ławników, pisarzy, lekarzy etc. W 1714 r. na stanowisku prefekta znajdował się doktor medycyny Jan Antoni Słowakowicz, rajca krakowski w l. 1713—1721, „pryncypalny promotor honoru Jozefa świętego”¹⁴. W 1749 r. urząd prefekta arcybractwa pełnił kupiec sukienny Józef Zaleski, radny miasta († 1759)¹⁵. Z powyższych danych wynika, że urząd prefekta najczęściej pełnili przedstawiciele rady miejskiej.

Zarząd arcybractwa, dla sprawniejszego funkcjonowania administracji, posiadał ekonomę lub prokuratora do załatwiania wszystkich spraw materialnych konfraternii. Odznaczać się on musiał przykładowym życiem, dobrocią, sumiennnością i sprawiedliwością. Zarząd zawierał z nim umowę o pracę na rok. Jego pensja roczna wynosiła 20—30 zł. Obowiązkiem „brackiego” było: zbieranie, po mieście jałmużny dla bractwa, zaopatrywanie ołtarza w świece, kwiaty, obrusy, przygotowanie po-

¹⁴ Nowenna z cudzych krajów do Polski przeniesiona albo sposób dziewięć dniowego nabożeństwa ... Lublin 1734 s. E⁴.

¹⁵ Akta wizytacji kościołów, jw. s. 615; Por. Janina Bieniarzówna: Rada miejska w czasach saskich. W: „Rocznik Krakowski”. T. 47 s. 124.

chodni na procesje, troska o inwentarz bracki. Pełnił on równocześnie rolę zakrystiana brackiego. Z zachowanych umów o pracę¹⁶ dowiadujemy się, że taki obowiązek „brackiego” pełnili: Tomasz Buzeski (1753—1754), Marcin Fijałkowski (1754—1755), Jakub Słowikowski (1755—1764), Walenty od św. Jana (1764—1775), Bartłomiej Radwański (1775).

6. Nabożeństwa do św. Józefa

Formy kultu św. Józefa normowane były w ogólnych zarysach przez zarządzenie kapituł generalnych, prowincjalnych oraz przez definitorium generalne i prowincjalne. Sposób zaś realizacji wytycznych uzależniony był od inwencji i możliwości poszczególnych domów. Klasztor krakowski śś. Michała i Józefa uważany był w całej prowincji za główne sanktuarium kultu św. Józefa. Był on domem wzorcowym w szerzeniu kultu i w inspirowaniu nowych form nabożeństwa. Zasadnicze rodzaje nabożeństw, jak septenny, nowenny, litanie, różaniec i godzinki do św. Józefa, ogólnie zostały omówione w I rozdziale. Nabożeństwa te odprawiano w różnych wersjach i artystycznej oprawie.

Centralną uroczystością arcybractwa od 1680 r. było święto Opieki św. Józefa, przypadające w 3 niedziele po Wielkanocy. Rozpoczywało się w wigilię śpiewanymi

¹⁶ LAE k. 129.

nieszporami dla wiernych w kościele, z kazaniem i wystawieniem Najśw. Sakramentu. Po nieszporach zakonnicy śpiewali antyfonę *Salve Regina*. W sam dzień odpustu, oprócz liturgii godzin kanonicznych śpiewanych przez zakonników, członkowie arcybractwa śpiewali „Godzinki na Opiekę św. Józefa”. Uroczystą sumę z kazaniem zazwyczaj celebrowali zaproszeni goście. W uroczystości, obok licznych wiernych, brało udział duchowieństwo diecezjalne i zakonne. Przeor klasztoru, który był równocześnie promotorem bractwa, zapraszał co roku innych kaznodziejów i celebriansów. Po sumie była procesja eucharystyczna. Niesiono chorągwie i feretrony brackie. 30 członków arcybractwa, ubranych w specjalne kapy, z zapalonymi pochodniami w rękach, uświetniało nabożeństwo. Przez trzy następne dni odprawiano 40-godzinne nabożeństwo z kazaniem i procesjami. W 1759 r. przez 4 kolejne dni przewodniczyli uroczystościom zaproszeni goście: karmelici z Piasku, dominikanie, kapucyni i księża profesorzy z Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁷. W 1779 r. celebrowali dominikanie, reformaci, bernardyni i franciszkanie¹⁸. Również uroczystości obchodzono święto św. Józefa Oblubieńca NMP (19 III). Przygotowaniem do niego była nowenna, zalecona przez Definitorium Generalne dla całego zakonu w 1725 r. Karmelici krakowscy wprowadzili ją w 1730 r. Uświetniała ją jezuicka kapela, zgodzona za 10 fl¹⁹. W samo święto na wszystkich nabożeństwach kościoł był pełen wiernych. Sumę z asystą i procesją odprawiał zaproszony prałat. Jeśli uroczystość przypadała w Wielkim Tygodniu, to zgodnie z postanowieniami synodu Maciejowskiego, prze-

¹⁷ Tamże k. 51.

¹⁸ Tamże k. 94.

¹⁹ Bibl. Jagiellońska: rkps 2825. Liber rationum Bursae Musicorum Coll. Crac. Soc. Jesu ab anno 1720 k. 91, 105.

noszono ją na wtorek po niedzieli Białej. Wówczas należało się postarać o dekret ordynariusza, powiadamiający wiernych o przeniesieniu święta. Taki dekret uzyskał karmelici na prośbę arcybactwa św. Józefa i Magistratu Krakowa od bpa Stanisława Szembeka (z dnia 1 I 1690 r.) i od bpa Kazimierza Łubieńskiego (z 29 I 1704 r.)²⁰.

Obok tych dwóch głównych świąt karmelici w Krakowie obchodzili też uroczyscie mniejsze, jak Zaślubin NMP, św. Teresy z Avila — wielkiej promotorki kultu św. Józefa, oraz cztery kwartalne zwane misteriami: Oczekiwania Narodzenia Pańskiego (ostatnia niedziela adwentu), Ucieczki do Egiptu (niedziela zapustna), Znalezienia Dzieciątka Jezus (niedziela biała), Szczęśliwej śmierci św. Józefa (niedziela po św. Bartłomieju). W święta te członkowie arcybactwa śpiewali godzinki do św. Józefa (odpowiednie do danego święta), głoszone okolicznościowe kazania, odbywały się procesje na zewnątrz kościoła.

Wszystkie „odpusty i festa św. Józefa” miały bogatą oprawę muzyczną. Zawsze występował na nich zespół wokalnie-instrumentalny. W XVII w. karmelici korzystali z usług katedralnej kapeli. Dla niej o. Ireneusz Nuceryn wybudował chór kościelny wsparty na dwóch filarach²¹. Przez pewien czas (w l. 1660—1670) organistą i kierownikiem chóru był o. Andrzej od św. Teresy (Andrzej Paskowicz lub Paskiewicz)²² utalentowany

²⁰ Compendium breve, jw. s. 80—81.

²¹ Konterfekt, dz. cyt. s. 262.

²² Do zakonu wstąpił 12 III 1652 r. Profesję złożył w Krakowie w 1653 r. Studiował w Lublinie. Święcenia kapłańskie otrzymał w Krakowie 13 X 1658 r. Od 1660 r. był wykładowcą teologii w klasztorze śś. Michała i Józefa w Krakowie. Zabłysnął jako kaznodzieja, muzyk i kompozytor. Zmarł w Lublinie 1685 r. Zob. Mizgalski Gerard ks.: Podręcz-

kompozytor. Komponował msze św. dla chóru na 4 głosy i inne utwory muzyki sakralnej. Wykładał klerykom teologię oraz prowadził seminarium śpiewu gregoriańskiego i polifonicznego. On jest autorem utworu na 4 głosy: *Cantilena de Passione Domini gratiarum actoria* z 1669 r.²³ Kopia tej kompozycji przechowała się w muzycznym rękopisie Macieja Miśkiewicza, kapelmistrza na Wawelu (1679)²⁴. Wynika z tego, że Miśkiewicz wykonywał utwory o. Andrzeja Paskowicza. Karmelici utrzymywali przyjazne stosunki z Kapitułą Katedralną. Wielkimi dobrodziejami klasztoru byli księża kanonicy: Sebastian Nuceryn Orzeszek, Łukasz Dąbski i Stanisław Rozdrażewski, kustosz katedry²⁵. W ramach tej przyjaźni zapraszano z kazaniem do katedry utalentowanych kaznodziejów jak o. Hieronima od św. Jacka (Andrzeja Cyrusa)²⁶ i o. Aleksandra od Jezusa (Andrzeja Kochanowskiego). Katedralna kapela uświetniała uroczystości odpustowe karmelitów oraz występowała na wszystkich wotywnych mszach o św. Józefie w środy, aż do końca 1 kw. XVIII w. Już od 1730 r. pojawia się na uroczystościach św. Józefa w kościele ŚŚ. Michała i Józefa jezuicka kapela z kościoła ŚŚ. Piotra i Pawła. Ilość występów oraz zarobek kapeli można śledzić w zachowanej księdze dochodów kapeli pt. *Liber rationum Bursae Musicorum Coll. Crac. Soc. Jesu ab anno 1720*²⁷, oraz *Liber rationum Bursae Regiae Musicorum Coll.*

na encyklopedia muzyki kościelnej. Poznań 1959 s. 362; Bolesław Przybyszewski ks.: Paskiewicz (Paskowicz) Andrzej. W: Pol. Śl. Biogr. T. XXV: z. 105 (1980) s. 269—270.

²³ Mizgalski Gerard: jw. s. 362.

²⁴ Tamże. Por. Bolesław Przybyszewski, jw. 269—270.

²⁵ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 191, 194.

²⁶ O. Otto od Aniołów OCD: Duchowość zakonna według nauki o Hieronima od św. Jacka (Andrzeja Cyrusa). Kraków 1965 s. 10.

²⁷ Bibl. Jagiellońska: rkps 2825.

Crac. Soc. Jesu ad aedes SS. Petri et Pauli compositus
A. D. 1636²⁸. W tym czasie kapela jezuicka była bardzo popularna. Cieszyła się wielką żywotnością. Obok szeregu zawodowych, wykwalifikowanych i opłacanych muzyków (śpiewaków), przyjmowała młodych chłopców do nauki. Od 1 IX 1729 do 1 IX 1730 r. Bursa Muzyków przy kościele ŚŚ. Piotra i Pawła żywiła i utrzymywała 60 osób, w tym 20 muzyków opłacanych oraz 40 zapisanych do nauki. Roczny dochód kapeli wynosił 6523 fl. Rozchód zaś równał się z dochodami. Prefektem bursy był ks. Marcin Dziewanowski TJ. Kapela posiadała w tym czasie 76 instrumentów muzycznych (*Liber rationum* k. 77). Występowała na kościelnych uroczystościach u dominikanów, bernardynów, bonifratrów, paulinów, franciszkanów, duchaków, wizytek, bernardynek, norbertanek, klarysek, karmelitanek bosych i w kościołach poza Krakowem. Karmelici bosci od św. Michała zawierali z prefektem szkoły muzycznej umowę na cały rok, ponawianą corocznie. Z ksiąg kapeli jezuickiej, jak również z księgi wydatków arcybactwa wynika, że konfraternia płaciła osobno za wszystkie uroczystości i nabożeństwa ku czci św. Józefa w sumie ok. 280 zł rocznie. Konwent zaś płacił za występy zespołu na uroczystościach Matki Bożej Szkaplerznej, św. Teresy od Jezusa, św. Jana od Krzyża, na nabożeństwie 40-godzinnym i procesji Bożego Ciała. Kapela występowała na wszystkich uroczystościach arcybactwa, aż do kasaty zakonu jezuitów w 1773 r. W tym okresie były tylko dwa lata przerwy od 1738 do 1740 r. Od 1771 r., obok dotychczasowej kapeli jezuitów zgodzonej na 100 zł rocznie, pojawiają się na uroczystościach św. Józefa w ciągu roku inne kapele, jak św. Anny, kapelmistrza Teodora Zyg-

²⁸ Tamże: rkps 2850.

muntowskiego (1772—1773), Witoszewskiego (1773)²⁹. W latach 1790—1793 „za festa brackie i passyie” kwituje odbiór wypłaty rocznej 100 fl Kasper Kudelski: w l. 1792—1793 „za festa brackie i passyie” oraz za 11 mszy wotywnych (po 3 zł za jedną) w sumie 133 zł podpisuje F. Rechowicz. Od 1794 do 1797 r. Wojciech Parowski wystawił pokwitowanie na 200 zł, otrzymane zgodnie z kontraktem „za festa brackie i passyie” oraz za wotywy o św. Józefie. Ostatnim muzykiem potwierdzającym odbiór 27 fl za 9 mszy wotywnych (2 III 1798 r.) był Wojciech Rzehak³⁰.

Wspomniane msze wotywno o św. Józefie celebrowano w każdą środę o godz. 7 przed łaskami słynącym obrazem. Członkowie arcybractwa śpiewali przed mszą „Officium albo godzinki o św. Józefie”. Zespół wokально-instrumentalny śpiewał części stałe i zmienne mszy św. oraz kompozycje na cześć św. Józefa. Arcybractwo zobowiązało się do odprawiania na cześć św. Patriarchy po dwie msze św. w każdym kwartale, oraz do śpiewania przez muzyków w każdą środę litanii o św. Józefie. Obligacja ta była stała na mocy zapisu Adama Jordana, wojewodzica braclawskiego, dokonanego w grodzie kra-kowskim 29 maja 1747 r., który na ten cel zapisał konfraternii 1000 zł³¹. Również w każdą środę Wielkiego Postu zaprowadzono nabożeństwo pasyjne z wystawieniem Najśw. Sakramentu, ze śpiewem Męki Pańskiej przez kapelę i z kazaniem pasyjnym. Członkowie arcybractwa uczestniczyli w nim w strojach pokutnych. W 1750 r. ks. kan. Jacek Łopacki, wizytator biskupi, stwierdził, że konfraternia w czasie nabożeństw pasyjnych zachowuje pokutną praktykę samobiczowania³².

²⁹ LAE k. 81—82.

³⁰ Tamże k. 131.

³¹ Tamże k. 15; Akta wizytacji kościołów s. 618.

³² Akta wizytacji kościołów s. 618.

Zwyczaj ten praktykowany był również w konfraterniach Matki Bożej Wspomożycielki Chrześcijan³³. Z kazaniem pasyjnym zapraszano miejscowych karmelitów lub gości, ofiarując im za nie 8 fl³⁴. Na zakończenie nabożeństwa podawano wiernym do ucałowania relikwie Krzyża św.

Wszystkie uroczystości św. Józefa poprzedzane były nabożeństwem zwanym septenną. Odprawiano ją 7 razy w roku. Polegała ona na rozważaniu 7 boleści i 7 radości św. Józefa oraz na odmawianiu 7 Ojciec nasz, Zdrowaś Maryjo i tyleż Chwała Ojcu przez siedem — poprzedzających święto — dni lub tygodni. Septenna przed centralną uroczystością Opieki św. Józefa miała program i charakter bardzo uroczysty. Uświetniała ją swymi występami kapela. Z kazaniem zapraszano wybitniejszych kaznodziejów. Świadczą o tym kazania o. Henryka od NMP Anielskiej (Nowackiego), z dwóch septenn pt. „Kazania pierwsze w czasie nabożeństwa siedmiodniowego w kościele krakowskim S. Michała XX. Karmelitów Bosych (...) wydrukowane Roku Pańskiego 1784. W Berdyczowie, w Drukarni Fortecy Najśw. Panny Maryi za przywilejem J.K.Mci” (Estr XVIII, 103). Kaznodzieja rozwijając w pierwszej septennie zagadnienia znaczenia modlitwy, postawił św. Józefa jako wzór modlitwy kontemplacyjnej. W drugiej serii rozważań ukazywał cnoty św. Patriarchy w aspekcie chrześcijańskiej rodziny, obowiązków rodziców i godności dziewictwa.

Kontrowersyjną formą nabożeństwa był różaniec do św. Józefa. Opracował go i ogłosił drukiem o. Cezary

³³ Krystyna Kuźmak: Bractwa Matki Boskiej Wspomożycielki Chrześcijan na ziemiach polskich w XVIII stuleciu. Rzym 1973 s. 178—179.

³⁴ LAE k. 31.

od Zbawiciela, podprzeor klasztoru warszawskiego, w modlitewniku *Ascesis spiritualis*, wydanym w 1669 r. dla bractwa św. Józefa w Warszawie. Autor ułożył go na wzór maryjnego różańca, za przykładem wydanej w Kolonii w 1644 r. książeczki pt. *Paradisus animae christianae*. Modlitewnik uzyskał aprobatę bpa poznańskiego Stefana Wierzbowskiego. Szybko nakład został rozprowadzony wśród członków bractw karmelickich. W 1671 r. Kongregacja Obrzędów, pod wpływem polskich dominikanów, zakazała używania modlitewnika. Dominikanie bali się o konkurencję dla maryjnego różańca. Szczególną gorliwość w zwalczaniu modlitewnika do św. Józefa wykazał promotor bractwa różańcowego w Krakowie, o. Ambroży Grzybowicz³⁵. Rozpoczął akcję wśród ludności oddającej cześć św. Józefowi. Utrzymał, że pod żadnym pozorem nie wolno używać modlitewnika ani publicznie, ani prywatnie. Głosił też, że nie wolno go przechowywać u siebie, ale natychmiast należy spalić lub oddać ordynariuszowi³⁶. Zamierzał nawet publicznie z ambony poinformować o tym ludność miasta. Zabronił mu tego bp Mikołaj Oborski, polecając czekać na wyjaśnienie z Rzymu. W obronie modlitewnika wystąpił o. Sebastian od Wszystkich Świętych (Maciej Bolski), prowincjał karmelitów bosych. Dnia 21 X 1671 r. skierował list do generała zakonu o. Aleksandra a Jesu Maria (Joannes Bapt. de Muxica)³⁷. Przedstawił

³⁵ Pełnił on obowiązki promotora w l. 1664—1666, 1669—1672. Zob. Archiwum OO. Dominikanów w Krakowie: Rkps Kr. 170. Spis osób przyjętych do Różańca św. k. 140, 145; Rkps Kr 11. Consiliorum patrum Cra. k. 375.

³⁶ P. Leonardo della Passione OCD: L'attività pastorale e missionaria dei Carmelitani Scalzi Polacchi. Roma 1970. Appendice s. 268—271. Por. O. Czesław Gil OCD: Z dziejów kultu św. Józefa, dz. cyt. s. 254—256.

³⁷ Listy o. Sebastiana Bolskiego adresowane były do o. generała zakonu a nie do o. Wincentego Marii od św. Ka-

w nim trudną sytuację prestiżową prowincji. Przeprowadził teologiczną analizę modlitewnika, opartego na zagranicznych wzorach będących w użyciu Kościoła, oraz prosił o uzyskanie autentycznej interpretacji Kongregacji Obrzędów w sprawie zastrzeżeń. Z dziękczynnego listu tegoż o. Sebastiana do generała zakonu z dnia 27 XII 1671 r. dowiadujemy się, że sekretarz Kongregacji Obrzędów Cassanti wyjaśnił sprawę na korzyść karmelitów. Modlitewnik nie był na liście ksiąg zakazanych, tylko niektóre w nim modlitwy, jak oficjum do św. Józefa, litanie i różaniec zalecono nie do publicznego, lecz prywatnego odmawiania³⁸. Ojciec generał powiadomił również przełożonego generalnego dominikanów o zaistniałych w Krakowie nieporozumieniach pomiędzy klasztorami dominikanów i karmelitów. O. Jan Tomasz de Rocaberti, generał dominikanów, w liście z dnia 30 I 1672 r., skierowanym do prowincjała o. Jacka Szostakowskiego, mocno napiętnował pochopne i nieuzasadnione wystąpienia przeciw karmelitom o. Ambrożego Grzybowicza, promotora bractwa różańcowego. Poleciał winnych skarcić, a samego promotora przenieść do innego klasztoru³⁹. W ten sposób burzę zażegnano. Karmelici od św. Michała w krótkim czasie (1674) wznowili wydanie modlitewnika pt. „Skarbu niedawno odkrytego dostatki”. Wydali w nim również podważane przez dominikanów nabożeństwa, jak: „Officium albo godzinki o Józefie świętym”, „Koronka albo wianek liliowy ś. Jozefa”. Różaniec do św. Józefa, w wydaniu modlitewnika krakow-

tarzyny, jak to podaje o. Leonard Kowalówka w dz. cyt. jw. s. 268—271. O. Wincenty pełnił urząd prokuratora generalnego i zapewne o. generał zlecił mu załatwienie tej sprawy w Stolicy Apostolskiej.

³⁸ P. Leonardo della Passione: dz. cyt. s. 271.

³⁹ APK 3. Kronika klasztoru poznańskiego oo. karmelitów bosych k. 270—272.

skiego, uległ znacznej modyfikacji w stosunku do pierwotnej formy zaprezentowanej przez o. Cezarego od Zbawiciela. Wianek liliowy w modlitewniku „Skarb Bractwa S. Józefa”⁴⁰ składa się tylko z jednej części obejmującej razem 7 tajemnic boleści i radości św. Józefa. Różaniec poprzedzała intencja — dyrekcyja. Po niej 1 raz Ojciec nasz, Zdrowaś Maryjo i Chwała Ojcu. Później następowało rozważanie 1 tajemnicy boleści i radości św. Józefa oraz odmawiano 10 razy modlitwę: „Bądź pozdrowiony Józefie święty łaskami boskimi napełniony, Pan z Tobą, błogosławionyś ty jest między męską płcią, i błogosławiony Syn twój mniemany Jezus. Święty Jozefie Ojczy i opiekunie Wcielonego Boga, módl się za nami grzesznymi teraz i w godzinę śmierci naszej. Amen”. Po odmówieniu siódmej tajemnicy odmawiało się Wierzę.

7. Modlitewniki arcybractwa

ródłem do poznania struktury bractwa św. Józefa, a zwłaszcza jego duchowości i religijnych praktyk, są modlitewniki. Opracowali je karmelici bosci. Zasadniczo przeznaczone były dla członków bractwa św. Józefa. Mogli je nabywać wszyscy zainteresowani, jak świadczy informacja załączona na niektórych wydaniach: „Tych książek kto zechce mieć,

⁴⁰ W Krakowie, druk Franciszka Cezarego J.K.M. ... R.P. 1968 s. 93—105.

ma pytać o nie w brackim skarbcu Jozefa S. przy kościele S. Michała W. O. Karmelitów Bosych w Krakowie a nie gdzie indziej” (Protekcyja pewna... z 1724 r.). Poszczególne wydania dedykowane były dobrodziejom klasztoru, a szczególnie arcybractwa. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem wypisywano im napuszone panegiryki z wyliczeniem wszystkich urzędów i zasług dla Ojczyzny, z ryciną herbu na odwrocie. Kilka modlitewników przyozdobiono rycinami, przedstawiającymi św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus w różnych kompozycjach oraz św. Rodzinę. W pierwszych modlitewnikach zamieszczono kilka nabożeństw i podano strukturę prawną bractwa. Z biegiem lat powiększano ilość nabożeństw oraz załączano bogaty wybór modlitw do św. Józefa. Niektóre modlitewniki wywołały wiele zastrzeżeń i stały się przedmiotem polemik i dyskusji. Dla uniknięcia nieporozumień Definitorium Prowincjalne, obradujące pod przewodnictwem o. Sebastiana od Wszystkich Świętych (Macieja Bolskiego) w Warszawie 2 V 1681 r., poleciło o. Ireneuszowi od Wniebowstąpienia Pańskiego (Wojciechowi Nucerynowi), aby z dotychczasowych modlitewników dokonał wyboru takich modlitw, które uważa za najodpowiedniejsze dla kultu św. Józefa i duchowego dobra członków bractwa. Równocześnie upoważniło go do wydania takiego modlitewnika po uprzednim uzyskaniu zgody cenzury i władz kościelnych. Cały zaś jego nakład ma być rozdzielony pomiędzy klasztor prowincji⁴¹. Nie udało się dotrzeć do tego modlitewnika. Nie jest wykluczone, że tym modlitewnikiem jest *Manuale exercitiorum spiritualium Sancti Joseph, Nutritii Jesu Christi et B. V. Mariae Sponsi in duas partes divisum... Cracoviae 1691 (Estr XXII, 131)*. Chronologicznie bliższą jest książka do nabożeństwa o. Arnolda od Jezusa Maryja

⁴¹ APC k. 175 v.

(Kasper Melcerowicz † 12 X 1707) pt. *Septenna sacra seu cultus et devotio pro septem feriis quartis in honorem septem gaudiorum et dolorum S. Joseph nutritii Jesu Mariaeque sponsi ac omnium suorum clientum patris, patroni et protectoris (...) Cracoviae, ex offic. Nic. Alex. Schedel 1686*. Modlitewnik ten nie miał początkowo szczęścia. Zaraz po wydaniu został zakazany przez Św. Oficjum Inkwizycji. Definitorium Generale, przez o. Hieronima od Jezusa Maryi przeprowadzającego generalną wizytację w lipcu 1687 r. w Krakowie, zabroniło rozprowadzania i sprzedawania tego zbioru modlitw. Dla zakonników łamiących to polecenie ustalono karę 12 dni ścisłych rekolekcji i dwa dni postu o chlebie i wodzie. Dnia 30, paźdz. 1687 r. o. prowincjał Szymon od Matki Bożej z Góry Karmel (Frezer) rozesłał to zarządzenie do wszystkich klasztorów prowincji⁴². W tym samym roku klasztor św. Michała w Krakowie wydał ten sam modlitewnik w wersji polskiej. Objętościowo był skrócony o 34 strony od łacińskiego wydania. Karmelici usunęli z niego modlitwy zastrzeżone przez Św. Oficjum Inkwizycji. Modlitewnik wnet stał się bardzo popularny. Uzupełniany objętościowo i jakościowo doczekał się kilku edycji w: Wilnie 1726, Warszawie 1741, Lublinie 1761, Lwowie 1747, Berdyczowie 1761 r.⁴³

Oprócz zwartych druków Arcybractwo św. Józefa w Krakowie wydawało liczne druki ulotne. Najczęściej były to dyplomiki przyjęć do arcybractwa ze statutem, obowiązkami, odpustami oraz modlitwy i nabożeństwa do św. Józefa. W XVIII w. wydawano druki z modlitwami na poszczególne uroczystości św. Józefa. Księga wydatków arcybractwa od 1754 r. posiada zanotowane wydatki: „za kartki drukowane 4 fl”, „od druku książek na

⁴² APC k. 203.

⁴³ Estr XII, 223.

passyi śpiewanych 20 fl", „od drukowania kartek na tajemnice 5 fl", „od druku 576 modlitw czyli kartek do św. Józefa 19, 20 fl⁴⁴.

8. Wykaz modlitewników arcybractwa

fficium Jozepha S. Patryarchy y Oblubienca Nayswiętszey Panny. Krakow 1624 ss. 20. (Estr nie zna). Wes.

2. Officium abo Godzinki Jozepha S. Patryarchy y Oblubienca Nayswiętszey Panny. W Krakowie, w Drukarni Andrzeia Piotrowczyka J.K.M. Typ. Roku Pańsk. 1637 ss. 16 (Estr nie zna). Wes.

3. Officium abo Godzinki o Jozephie świętym przy naypierwszym congregatiew, albo Bractwa Jozepha S. do Polski wprowadzeniu y w księżecce ktorey tytuł Skarb nowodkryty wydrukowane. Teraz znowu dla sposobności y prywatnego używania nabożnych do tego świętego przedrukowane. Z przydatkiem o słuchaniu mszy świętey, za pozwoleniem Starszych Roku Pańsk. 1689. W Krakowie, w druk. Mikołaja Alex. Schedla J.K.M. Ord. Typ. 12°, ss. A²—C⁷ (kart 32). (Estr nie zna). Wes.

4. Officium abo Godzinki Jozepha S. Patryarchy i Oblubienca Nayswiętszey Panny. W Krakowie, w druk. Andrzeia Piotrowczyka J.K.M. Typ. Roku Pańsk. 1645 ss. 22, 12° (Estr XXIII, 281).

⁴⁴ LAE k. 44, 47, 49. 51.

5. Officium albo Godzinki o Jozephie świętym... W Krakowie R.P. 1689, w druk. Mik. Alex. Schedla J.K.M. Typ. Ord. 12°, 42 knlb. A—C¹⁰⁻¹²⁻¹¹. (Estr. nie zna). Wes.

6. Officium albo Godzinki o Jozephie S. Krakow (ok. 1700) 12°, k. 8 nlb. (Estr nie zna). Wes.

7. Skarbu nowoodkrytego dostatki. To iest Bractwa Jozefa S. Przez Oycow Karmelitow Bossych, nowo do Polskiej wprowadzonego. Odpusty y powinności, z przydatkiem officium y modlitw, o tymże Świętym, przez Starszych tego Bractwa przy kosciele SS. Michała y Jozefa fundowanego, opisane. Za dozwozeniem Starszych. W Krakowie, w druk. Woyciecha Siekielowica, J.K.M. Typ. R.P. 1669. 16° ss. A²-C⁶ (Kart. nlb. 35). (Estr nie zna). Wes.

8. Skarbu niedawno odkrytego dostatki to iest Bractwa S. Jozefa przez Oycow Karmelitow Bosych niedawno do Polski wprowadzonego, a w Krakowie przy kosciele S. Michała tychże, Stolice Apostolskiej wystawionego: Nabożeństwa, łaski, odpusty, ustawy y powinności, opisane. Za dozwozeniem Starszych. W Krakowie, w druk. Woyciecha Goreckiego J.K.M. Typ. R.P. 1674. 16° k. 44, ss. 88 nlb. Na k. 1 miedzioryt ś. Józefa i Teresy z Avila na tle architektury i panoramy Krakowa. (Estr nie zna).

9. Skarb Bractwa S. Jozefa, z siedmi iego bolesci y radości, które na tym świecie żyjąc, z Jezusem y Maryą ponosili. Przez jednego z nabożnych do tegoż S. Patriarchy zebrany, a za dozwozeniem zwierzchności Duchowney do druku podany. W Krakowie, w druk. Franciszka Cezarego J.K.M. y J.M.X. Bisk. Krak. Xiążenia Siewiers. a także Przesławney Akad. Krak. Typ. R.P. 1698. 16° ss. 318, nlb. 6. Na odwr. k. tyt. drzeworyt św. Józefa z Dz. Jezus na rękę. (Estr. nie zna). Wes.

10. Manuale Confraternitatis S. Josephi. Cracoviae ex officina Schedeliana 1674. (Estr XXII, 131).

11. (Arnoldus a Jesu Maria): Septena sacra seu cultus et devotio pro septem feriis quartis in honorem septem gaudiorum et dolorum S. Joseph, nutritii Jesu Mariaeque Sponsi ac omnium suorum clientum patris, patroni et protectoris (...). Cracoviae, ex offic. Nic. Alex. Schedel 1686. 12° ss. nlb. 12, 154. (Estr XII, 223).

12. (Arnoldus a Jesu Maria): Septena sacra to iest na siedem szrod o siedmiu radosciach y bolesciach nabożeństwo do mniemanego Oyca Słowa Przedwiecznego Syna Bozego Chrystusa Jezusa (...) W Krakowie, w druk. Mikołaja Alexandra Schedla J.K.M. Ord. Typ. R.P. 1687. 12° ss. nlb. 12, 120. 1 miedzioryt św. Rodziny. (Estr nie zna).

13. Manuale exercitiorum spiritualium Sancti Joseph Nutritii Jesu Christi et B. V. Mariae Sponsi in duos partes divisum. Cracoviae, typis Nicolai Alex. Schedel S.R.M. Ord. Typ. A.D. 1691. 12° ss. 161, 2 nlb. (Estr XXII, 131).

14. Septennał siedmiorakiego nabożeństwa, ktore przeswietna Jozefa S. Konfraternia w kosciolach Wielebnych Oycow Karmelitow Bosych siedem razy w roku odprawuje, złożony (...) 1729 wydrukowany. W Krakowie, w Drukarni Jakuba Matyaskiewicza J.K.M. Typ. 12° ss. nlb. 16, 276, 4 nlb. Z dedykacją Franciszkowi Józefowi Tarłowi, kaszt. lubelskiemu. (Estr nie zna).

15. Los fortunny na herbowney szachownicy Jasnje Wielmożnych Gurowskich, ręką Józefa Świętego szczęśliwie rzucony, septennałem siedmiorakiego nabożeństwa, które przeswietna Jozefa S. Konfraternia w kosciolach WW. OO. Karmelitów Bosych, siedem razy w rok odprawuje, utwierdzony septenną y innemi nabożeństwami dla wygody Braci y Siotr Bractwa Jozefa Świętego, po-

kazany, roku ktorego przez unizonego w naturze ludzkiej Boga, upadła narodu ludzkiego podzwigniona fortuna 1729, wydany. W Krakowie, w Drukarni Jakuba Matyaszkiwicza J.K.M. Typ. 12° ss. 16 nlb., 276, 4 nlb. Dedyk. Ks. Aleksandrowi Benedyktowi z Gurowa Gurowskiemu, opatowi bledziejewskiemu. (Estr nie zna).

16. Protekcya pewna y otucha nieodmienna pociech w smutku, pomocy w pracach, dobrodzieystw w nędzy, przyczyny przed Bogiem, Jozef S. Ociec mniemany Boga Wcielonego, Oblubieniec czystey Matki Bożey, Miasta stołecznego Krakowa Patron wybrany (...) Roku Panskiego 1724 z dozwozeniem Starszych. W Krakowie, w Drukarni Akademicy 8° ss. 8 nlb., 129, 1 nlb. Dedyk. Helenie Konstancji Myszkowskiej, kaszt. sandomierskiej. (Estr. XVIII, 638).

17. Ofiarowanie siebie samego w Opiekę Jozefa Świętego, ktore codzień mowić nabożnie. Imprimatur: M. Stanislaus Mamczynski, judex surrogatus, per dioecesim cracoviensem ordinarius librorum censor. B. m. r. 12° kart 2 (XVIII w.). (Estr nie zna).

18. (Benigny od św. Teresy): Krotkie zebranie codziennego cwiczenia pobożnych aktow y affektow do Boga, Matki Boskiej y Świętych panskich (...) do druku podane Roku Panskiego 1751. W Krakowie, w drukarni Michała Dyszewskiego J.K.M. Typ. Na s. 158—168 Septenna albo nabożne rozpamiętywanie siedem radosci y siedem bolesci Jozefa Świętego. (Estr nie zna).

19. Chwała Piastuna Boskiego Jezusa mniemanego Oyca, Maryi Panny Oblubienca, Jozefa Świętego, w septennialnym nabożenstwie zebrana (...) Roku Panskiego ktorego większe wzięło pomnożenie w swej nieustającej chwale Imię Boskie 1765. W Krakowie. 12° ss. 8 nlb., 226, 5 nlb. Dedyk. Piotrowi z Alkantary z Ożarowa Ożarowskiemu, generałowi wojsk polskich. Na początku po wstępie miedzioryt św. Józefa, patrona mia-

sta Krakowa z podpisem: Imago gratiosa in Ecclesia Carm. Cracoviae. Cracovia, omnia portantem dum Joseph bajulat, et tu nunquam tam firmo Robore tuta caedes. (Estr nie zna).

9. Materialne uposażenie

rcybractwo św. Józefa, jako osoba moralna, miało prawo posiadać i nabywać dobra ruchome i nieruchome. Zdobywało je poprzez zapisy, darowizny i fundacje. Najczęściej dobrodzieje arcybractwa zapisywali odpowiedni fundusz, zahipotekowany na nieruchomościach z obligacjami religijnymi modlitw lub mszy św. Przeważnie fundusze przeznaczone były na utrzymanie kapeli i na świece do ołtarza św. Józefa. Niewielki dochód pochodził ze składek członków, ze skarbonsy brackiej i z jałmużny zbieranej przez jałmużników⁴⁵. Skarbnik wiernie zapisywał wszystkie wpływy i wydatki do księgi dochodów i rozchodów arcybractwa, przedkładając ją co trzy miesiące do zatwierdzenia zarządowi klasztoru i wizytatorom.

Konfraternia posiadała do użytku oratorium lub świetlicę, gdzie odbywały się wszystkie kongregacje, ćwiczenia, modlitwy, konferencje i elekcje. Oratorium to usytuowane było w pobliżu furty klasztornej, po stro-

⁴⁵ Tamże k. 21—128.

nie południowej (parter). W 1 poł. XVII w. oddane było do użytku *Oratorium Pietatis* Akademii Krakowskiej⁴⁶. Rozmiary jego wynosiły 12×6 m. Prawdopodobnie przyozdobił go i wyposażył w ołtarz Franciszek Józef Tarło, kasztelan lubelski († 1731). Karmelici dedykowali mu z wdzięczności modlitewnik „Septennal siedmiorakięgo nabożeństwa”, wydany w Krakowie 1729 r. W dedykacyjnej przedmowie podkreślają zasługi Tarły, który „wspaniałym sumptem wystawionęgo oratorium” przyczynił się do kultu św. Józefa. W przyległym do oratorium pokoju o wymiarach 6×3 m arcybractwo przechowywało w skrzyniach i szafach księgi urzędowe, kasę o dwóch kluczach, świece, sprzęty kościelne i szaty liturgiczne. Sporządzony w 1750 r. inwentarz sprzętów kościelnych⁴⁷ wyróżzcęgólnia: srebrne i złote dekoracje do obrazu św. Józefa, wota na ołtarzu, srebrny relikwiarz św. Krzyża, 2 srebrne lampy na oliwę z łańcuszkami, 5 par większych i tyleż mniejszych lichtarzy z cyny, 8 cynowych dzbanuszków, 3 baldachimy, 2 chorągwie św. Józefa, 3 haftowane antepedia do ołtarza (srebrne, różowe i biało-atłasowe), 4 pary firanek do dwóch feretronów św. Józefa, 2 welony, 4 kapy zielone i 4 szkotowe, 30 kap płóciennych (dla kapników noszących na procesjach pochodnie), 2 laski marszałkowskie ze srebrnymi okuciami, 2 pasy aksamitne do noszenia chorągwi, trumnę na katarfalk.

Zgodnie z rozporządzeniem Kapituły Prowincjalnej w Berdyczowie 1760 r., przedmioty ze srebra i złota przechowywano w zakrystii kościoła⁴⁸.

Oprócz kościelnych sprzętów arcybractwo posiadało sumy funduszowe (kapitały), zabezpieczone na nie-

⁴⁶ O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 198.

⁴⁷ Akta wizytacji kościołów s. 1145.

⁴⁸ AP 10. Acta provinciae S. Spiritus k. 9.

ruchomościach, z których otrzymywano roczny czynsz. Sporządzony w połowie XVIII w. wykaz kapitałów i rocznej prowizji⁴⁹ wymienia następujące:

a) Suma 1000 zł zapisana w grodzie krakowskim w środę po św. Dorocie (8 lutego) 1691 r. przez Gryzeldę Zofię Tęgoborską oraz 1000 zł przez Józefa Trzczińskiego, notariusza ziemi sandomierskiej, zabezpieczone na dobrach Latoszyn w wojew. sandomierskim. Czynsz z tej sumy 70 zł przeznaczono na woskowe świece do ołtarza św. Józefa oraz na utrzymanie kapeli.

b) Suma 1000 zł zapisana w ratuszu krakowskim 24 stycznia 1695 r. przez Aleksandra Drozdowskiego, burgrabie zamku na Wawelu, ubezpieczona na dwóch częściach kamienicy Tęczowskiej położonej w Rynku, należącej do rajcy miasta Józefa Zaleskiego. 35 zł prowizji z tego kapitału przeznaczone było na utrzymanie muzyków kapeli, występujących w każdą środę na mszy brackiej o św. Józefie.

c) Suma 2000 zł zapisana w grodzie krakowskim we środę po niedz. *Judica* (27 III) 1697 r. przez Jana Zaleskiego, rajcę krakowskiego, ubezpieczona na dobrach Radziemienice przez Stanisława Morskiego, starostę ojcowskiego, a następnie (8 II 1724) przez Józefa Russeckiego na dobrach Żarogów i Piotrowice. Dochód 70 zł rocznie przeznaczono na świece i utrzymanie kapeli.

d) Suma 1000 zł ofiarowana w testamencie przez rajcę krak. Zygmunta Zaleskiego, zapisana w grodzie nowokroczyńskim w wigilię św. Piotra i Pawła (28 VI) 1710 r., ubezpieczona najpierw na dobrach Wierzbno, a później (6 IV 1726) na wsi Łuczyce Floriana Straszewskiego. Czynsz z tej sumy 35 zł przeznaczony był na potrzeby ołtarza św. Józefa.

⁴⁹ LAE k. 1—22. Zob. Akta wizytacji kościołów s. 617—618.

e) Suma 1000 zł zapisana w grodzie krakowskim 29 maja 1747 r. przez Adama Jordana, wojewodzica braclawskiego, na dobrach Zasan z wieczystą obligacją śpiewania przez muzyków w każdą środę litanii na cześć św. Józefa oraz 2 mszy w każdym kwartale roku w intencji ofiarodawcy, a po śmierci za jego duszę.

f) Suma 2000 zł zapisana przez o. Ferdynanda od Wniebowstąpienia Pańskiego (Dobiński), karmelitę boso-go, w grodzie krakowskim 20 V 1747 r. Ubezpieczył ją jego ojciec Dobiński na dobrach wioski Pałuszyce w wojew. sandomierskim.

g) Arcybractwo posiadało jeszcze zapis 4000 zł ofiarowanych 27 V 1755 r. przez Elżbietę Dąbską (prywatnym skryptem, umocnionym w grodzie krakowskim). Fundusz ten był zahipotekowany na dobrach Nieszków, Siaboszów i Kropidło (dawny pow. Miechów) przez Aleksandra Dąbskiego, burgrabie krakowskiego. Ta suma miała przynosić 200 zł prowizji na rok. Z nie znanych nam przyczyn kapitał zaczął owocować dopiero od maja 1777 r., przynosząc konfraternii 140 zł czynszu rocznie⁵⁰.

Innym źródłem dochodów były dobrowolne składki członków, kolekty zbierane do skarby przy ołtarzu św. Józefa oraz na kweście przez brackiego kwatermistrza. Składki w czasie septenny należały do arcybractwa. Wszystkie te dochody były szczupłe i nie wystarczały na pokrycie wszystkich wydatków. Zarówno wizytatorzy generalni, jak również prowincjalni, często stwierdzali przerost wydatków nad dochodami⁵¹. I tak np. w dniu 13 VI 1771 r. o. Józef od Matki Bożej (Zwoliński), wizytator prowincjalny i równocześnie generalny, stwier-

⁵⁰ LAE k. 90v.

⁵¹ LAE k. 25, 29, 48, 54, 56, 60, 65, 69, 73, 77, 80, 84, 97, 102, 115, 120, 124, 126.

dził, że w ciągu trzech lat (od 1768) arcybractwo miało dochodów 1210 zł 25 gr. Suma wydatków zaś wynosiła 1427 zł 14 gr. Wizytator polecił jak najrychlej spłacić zaciągnięty dług 217 zł 11 gr panu Bekierowskiemu⁵².

Z zachowanej księgi kasowej można śledzić wszystkie wydatki arcybractwa od 1748 do 1798 r. Są one związane z posłannictwem bractwa oddanego czci św. Józefa. Dowiadujemy się z niej, że z kasy arcybractwa pokrywano wszystkie wydatki na ozdobę i utrzymanie ołtarza św. Józefa, jak: świece, kwiaty, lichtarze, obrusy i nakrycia. Opłacano z niej kapelę na wszystkie uroczystości św. Józefa w ciągu roku. Według zawartej umowy z prefektem związku (szkoły) muzyków przy kościele Jezuitów śś. Piotra i Pawła, w l. 1748—1770, płacono rocznie ok. 300 zł. Oprócz tego z okazji każdej uroczystości organizowano przyjęcie dla gości: celebriansów, kaznodziejów, kapeli, służby kościelnej, partycypując w wydatkach na tzw. konsolację. Również z tej kasy opłacano brackie msze św., obligacyjne msze św. oraz kaznodziejów: za kazania „passyonalne 8 fl”, za kazania w czasie septenny 8 fl, za kazania w uroczystość Opieki św. Józefa oraz przez następne 3 dni 40-godzinnego nabożeństwa (w 1764 r.) 38 fl. Co roku z okazji odpustowej procesji oraz na Boże Ciało wypłacano na konsolację asyście, kapnikom, oficerom z garnizonem wojska i kapeli. Najwięcej pieniędzy wydawano na świece do ołtarza św. Józefa oraz na pochodnie noszone w procesjach eucharystycznych przez członków bractwa, przydzielanych w kapy, stąd zwanych kapnikami. Oprócz powyższych, arcybractwo partycypowało w kosztach naprawy organów w kościele w l. 1754, 1757, 1794.

⁵² LAE k. 77.

V. Św. Józef

głównym patronem Krakowa

I. Przyczyny wyboru św. Józefa na patrona miasta Krakowa¹

kres potęgi i chwały Polski za elekcyjnych królów skończył się wraz ze śmiercią Jana III Sobieskiego. W 1697 r. na wolnej elekcji w Warszawie (w dniu 26 czerwca) większością głosów wybrano królem Polski księcia Ludwika Bourbona de Conti z Francji. W następnym zaś dniu mniejszość szlachty i magnatów powołała na tron elektora saskiego Fryderyka Augusta z dynastii Wettinów. Przy pomocy 6000 wojska saskiego, na drodze walki, August II zdobył władzę. 15 września otrzymał na Wawelu królewską koronę z rąk Stanisława Dąbskiego, bpa kujawskiego. Dążąc do umocnienia władzy w kierunku absolutyzmu,

¹ Stan Rzeczypospolitej i zniszczenia Krakowa za panowania Augusta II opisał współczesny tym wydarzeniom kronikarz karmelitów bosych w klasztorze Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie. W oparciu o jego relacje podaje się przebieg wydarzeń w Krakowie. Zob. ANPK 2. Liber fundationis conventus cracoviensis k. 21—39. Por. Antoni Górny i Kazimierz Piwarski: Kraków w czasie drugiego najazdu Szwedów na Polskę 1702—1709. Kraków 1932. Biblioteka Krakowska 77.

zabiegał o zawarcie przymierza z Fryderykiem III i carem Piotrem. Przez chęć rewindykacji Inflant wciągnął Polskę w nieszczęśliwą wojnę północną. Karol XII, król szwedzki, odniósł zwycięstwo pod Narwą i Rygą. Wkroczył do Rzeczypospolitej i wkrótce zajął cały kraj. Społeczeństwo podzieliło się na dwa obozy. Większość szlachty pozostała wierna Augustowi II. Zawiązała ona w Sandomierzu konfederację w obronie króla (1704). Stronnictwo przeciwne zawiązało konfederację w Warszawie (1704). Pod presją Szwedów zdeponizowało Augusta II, wybierając na króla Stanisława Leszczyńskiego, wojew. poznańskiego. Przy pomocy obcych armii trwała wojna domowa, sprowadzając kraj do całkowitej anarchii i ekonomicznej ruiny. W 1704 r. August II zawarł traktat z Rosją w Narwie, zobowiązujący obie strony do walki ze Szwedami. Rzeczpospolita stała się terenem bratobójczych walk, zmagających się ze sobą obcych armii, które niszczyły i okradły kraj, nakładając na ludność miast i wsi ogromne kontrybucje pieniężne i żywnościowe, których nie była w stanie zapłacić. Taki los spadł również na Kraków — dawną stolicę Polski.

Po klęsce wojsk saskich pod Kliszowem, Karol XII, król szwedzki wkroczył z wojskiem do Krakowa w dniu 10 VIII 1702 r. Niezdecydowanie komendanta miasta Franciszka Wielopolskiego przy otwarciu bram królowi poczytano za opór, co Szwedzi wykorzystali do celów represyjnych, traktując Kraków jako zdobyte miasto. Król zamianował gubernatorem grodu generała Stenbocka, nieubłaganego egzekutora i zdziercę. Rozpoczął on swoje rządy od nałożenia na miasto 60 000 talarów kontrybucji, polecając radzie miejskiej wypłacić ją w ciągu 5 godzin. Opodatковано wszystkich obywateli, kościoły i klasztory. Gubernator polecił wojsku przesuwać wszystkie świątynie i domy zakonne. Szwedzi zabierali kielichy, monstrancje, puszki, świeczniki. Cen-

niejsze dzieła sztuki wywozili do Szwecji, a inne na miejscu przetapiali. Miasto musiało utrzymać i żywić armię, wydając na aprowizację 4289 tynfów.

Dnia 15 września o godz. 9 wieczorem wybuchł pożar na królewskim zamku od strony „Kurzej stopki”. Żołnierze Karola XII przez nieostrożność zaproszyli ogień. Zamek palił się przez trzy dni na oczach bezradnych i przerażonych mieszkańców. „Kraków płakał — pisał kronikarz — patrząc na tak żalosne i bolesne widowisko. Nie mogąc wodą gasić pożaru z powodu przeszkadzających Szwedów, przynajmniej łzami usiłował przytłumić ogień”². Wawel — przedmiot chluby i dumy miasta, największy skarbiec pamiątek i kultury narodu — popadł w ruinę. Mieszkańcom udało się uratować katedrę przed pożarem.

Stenbock, przed odejściem Szwedów z miasta, wydał uniwersał, zarządzający pobór pogłównego. Nieprzyjaciel, opuszczając 10 X miasto, zabrał ze sobą działa, uzbrojenie i amunicję z królewskiego arsenału oraz łupy zrabowanych skarbów. Po odjeździe Szwedów przybyły do Krakowa chorągwie polskie i pułki saskie. Wszystkie były ciężarem dla miasta. Oprócz grabieży nakładały kontrybucje. Tak było aż do 1714 r. Dwukrotnie powracały do niego wojska szwedzkie, kilkakrotnie saskie, carskie oraz polskie pod chorągwiami Augusta i Leszczyńskiego. Kraków doprowadzono do całkowitej ruiny z powodu nieustannych przemarszów wojsk i okupacji, połączonych z grabieżą żywności, wienia, nakładaniem kontrybucji przechodzących finansowo możliwości miasta. W tej sytuacji mieszkańcy cierpieli głód.

Do zniszczeń wojskowych doszły jeszcze żywiołowe klęski, nieurodzaje i zarazy. Nad ranem, w III niedzielę adwentu 16 XII 1703 r., gwałtowny huragan do-

² ANPK 2. Liber foundationis k. 22.

końał ogromnego spustoszenia w mieście. Zrzucił wieżę katedralną, która ciężarem zmiądzzyła wiązania dachowe i uszkodziła sklepienia katedry nad konfesją św. Stanisława. Zerwał również wieże w kolegiacie Wszystkich Świętych i u Św. Floriana. Uszkodził wieżę ratuszową i wiele domów.

Reszty zniszczenia dokonała zaraza w 1707 i 1709 r. Pod koniec sierpnia 1707 r. zaraza opanowała Kraków. Oddziały wojska rosyjskiego pod rozkazami Böhma opuściły miasto i okolice. Radni miasta wyjechali do Niepołomic. Zgromadzenia zakonne szukały ratunku w bezpiecznych miejscach. Żniwo epidemii trwającej do końca 1708 r. w samym Krakowie i na jego przedmieściach obliczono do 20 000 ofiar. Ciał umarłych nie miał kto grzebać. Wyciągano je z domów i zakopywano w najbliższych ogrodach i podwórzach. Na Salwatorze przy kościele Św. Małgorzaty czterech grabarzy dniem i nocą pracowało nad zakopywaniem zwłok zmarłych na zarazę.

Ofiarą jej padli również karmelici z klasztoru śś. Michała i Józefa:

1707 12 X	— o. Arnold od Jezusa Maryi (Kasper Melczerowicz)
" 27 X	— br. Marcjalis od Matki Bożej (Michał Romycki), kucharz
— o. Wincenty od Nawrócenia św. Pawła (Stanisław Klimorowski)
" 30 X	— o. Szymon od Ofiarowania NMP (Jan Koczankowicz), przeor
" 3 XI	— br. Jan od św. Zachariasza (Michał Świdorski)
" 13 XI	— br. Antoni od św. Remigiusza (Marcin Rybkiewicz), aptekarz

- 1707 24 XII — o. Sylwester od Ofiarowania NMP
z eremu w Czernej
- 1708 16 I — br. Stanisław od św. Teresy (Romycki)
z Czernej
- ” 2 VI — o. Fabian od Zbawiciela (Andrzej Ja-
godowicz) z klasztoru w Wiśniczu.

W politycznej katastrofie narodu w l. 1702—1710 zginęła 1/3 ludności Rzeczypospolitej. Sam zaś Kraków utracił 2/3 mieszkańców³. Dawna stolica Polski, która za czasów Jagiellonów liczyła ok. 80 000 mieszkańców, zdegradowana została do rzędu małego miasta. W 1787 r. miała zaledwie 9449 ludności i 539 domów (kamienic)⁴.

2. „Udajcie się do Józefa” (Rdz 41, 55)

tej sytuacji Magistrat miasta był bezradny. Nie wiedział, gdzie szukać i skąd oczekiwać ratunku dla miasta. Wszędzie panował głód. Część radnych zrzeszonych w Arcybractwie św. Józefa przy klasztorze św. Michała i Józefa, kierując się inspiracją karmelitów bosych, stróżów sanktuarium św.

³ Antoni Górny i Kazimierz Piwarski: jw. s. 75.

⁴ Kraków za Stanisława Augusta w relacjach F. Li-
chockiego, A. Naruszewicza, J. F. Zöllnera. Opr. Izabela Kle-
szczowa. Kraków 1979 s. 44—46.

Józefa, poddała sugestie, aby całe miasto oddać pod szczególną opiekę tego Patriarchy, samego zaś św. Józefa ogłosić głównym patronem miasta. Prawdopodobnie przypomniano sobie analogiczną sytuację z historii biblijnej, opisaną w księdze Rodzaju. Wtedy, wskazując ratunek dla miasta, powiedziano: „Udajcie się do Józefa”. Potwierdzenia tej argumentacji dopatrzeć się można w protokole Magistratu z dnia 12 czerwca 1714 r. Czytamy w nim, że „obawiając się ostatecznego głodu, postanowiliśmy obrać za patrona pryncypalnego Józefa św., będącego żywicielem Chrystusa i głównym ekonomem Kościoła, piastunem Anielskiego Chleba *et distributor frumenti electorum* [rozdawcą żywności wybranych] w figurze Jozefa starozakonnego ... [w nadziei], że i nas mizernih ludzi w wielowładną protektyą swoję przed majestatem trybunału sprawiedliwosci Boskiej zasłoni”⁵.

Z powyższego wynika, że propozycja była trafna. W tej sytuacji św. Józef żywiciel Chrystusa, łaskami słynący w obrazie u karmelitów, był dla rajców i mieszkańców Krakowa jedynym ratunkiem.

⁵ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie. Rkps 1366. Colloquarium propositionum ... s. 532.

3. Patron zawierzenia z wolnego wyboru miasta

uż pod koniec 1713 r. radni miasta należący do Arcybractwa św. Józefa zgłosili swą propozycję patronatu św. Józefa na zwyczajnym posiedzeniu rady Magistratu. Dla katolików motywacja była bardzo sugestywna i oczywista. Propozycję przyjęto. W dniu 27 stycznia 1714 r. zredagowano prośbę do papieża Klemensa XI o przywilej patronatu św. Józefa. Tekst pisma w przekładzie polskim brzmi:

*„Najlepszy Ojczy Święty⁶
Najlaskawszy Panie!*

Dla nas pozostałych jeszcze przy życiu, po okropnym cieniu śmiertelnej zarazy i srożących się wojnach, z których z dnia na dzień pochodzą niewyraźne zła i uciski jako kary za grzechy, prowadzą nas nie gdzie indziej, jak tylko do starannego i świadomego szukania opieki i pomocy z nieba. Szukamy poważnie w pokorze serca i czystości sumienia, uświadamiając sobie wspaniały przymiot Boga, przechodzący wszelki podziw, że On ciągle przebacza i lituje się.

Z tej racji Senat i lud Krakowa, chociaż oddaje szczególną cześć swej pośredniczce w niebie Najśw. Maryi Pannie i wielbi Ją w codziennej pobożności, pomimo tego, że ta sama metropolia jest matką wielu świętych,

⁶ Archivum Secretum Vaticanum: Archivum S. Congr. Rituum X 4 a. Acta annorum 1714—1715.

a jej potomstwo cieszy się już chwałą nieba, których prochy są najcenniejsze, nieskończonym skarbem oraz obroną i tarczą bezpieczeństwa, to jednak wyznajemy, że ta metropolia Kraków w tym stanie ruiny żyje jeszcze jedynie dzięki opiece i obronie świętych patronów Królestwa. Głęboko jesteśmy o tym przekonani i oświadczamy to wobec samego Majestatu Waszej Świątobliwości. Niemniej jednak, abyśmy skutecznie mogli się wyrwać od tego zła, pragniemy również polecić się wstawiennictwu Oblubieńca Najśw. Bogurodzicy, domniemanego Ojca, opiekuna i żywiciela Jezusa, patrona powszechnego Kościoła walczącego. Dla powiększenia i pomnożenia pobożności wiernych tak miasta jak również Bractwa założonego przy kościele ŚŚ. Józefa i Michała OO. Karmelitów Bosych w Krakowie, pokornie prosimy o udzielenie władzy na wprowadzenie uroczystego święta Opieki św. Józefa (dla diecezji) w 3 niedzielę po Wielkanocy na wieczne czasy z odpustem zupełnym dla Bractwa tegoż Świętego, mając silną nadzieję, że im żarliwszy będzie kult świętych, a szczególnie św. Józefa, ozdoby Patriarchów, ekonoma Kościoła, tym większe łaski i wsparcie otrzymamy przez jego wstawiennictwo w obecnych utrapieniach miasta i ojczyzny. Przeto pokorną prośbę naszą składamy wraz z ucałowaniem stóp Waszej Świątobliwości, życząc szczęścia, pomyślności oraz długiego kierowania i rządzenia świętym Kościołem. Waszej Świątobliwości bogobojni, pokorni bogomódlcy i niegodni słudzy: Burmistrz, Senat i lud miasta Krakowa, Metropolii Królestwa Polskiego. Kraków, dnia 27 stycznia 1714 r.’

W odpowiedzi na prośbę Stolica Apostolska przysłała Magistratowi instrukcję z konstytucją Urbana VIII z dnia 23 marca 1630 r., przedstawiającą procedurę prawnego postępowania, odnośnie do wyboru głównego patrona miasta. Według niej, patronem może być tylko

święty czczony w powszechnym Kościele. Ma on być wybrany w tajnym głosowaniu przez generalną radę miasta, z aprobatą miejscowego biskupa oraz kleru. Kompetentną władzą do zbadania przyczyn, motywów wyboru oraz zatwierdzenia wybranego patrona jest Kongregacja Świętych Obrzędów⁷.

Początkowo Magistrat nie był dobrze zorientowany w prawnej procedurze Kościoła. Po zapoznaniu się z instrukcją, na generalnym zebraniu rady miejskiej, poszerzonej o przedstawicieli cechów (w liczbie 40 osób reprezentujących całe miasto), w dniu 12 czerwca 1714 r. dokonali wyboru św. Józefa „za najpryncypalniejszego patrona w tych zgłodniałych czasach”⁸. Głosowanie poprzedzone zostało zreferowaniem przyczyn i motywów tego aktu wyboru. Przemowę do zgromadzenia wygłosił Alojzy Licini, senior ławników⁹. Zebraniu przewodniczył Paweł Soldadini, prezydent miasta¹⁰. W dobrowol-

⁷ Compendium breve thesauri Sacrorum Rituum... Berdiczoviae 1777 s. 67.

⁸ Archivum secretum Vaticanum: Archivum S. Congr. Rituum X 4 a. Acta annorum 1714—1715; WAP w Krakowie. Rkps 1366. Colloquiarium propositionum s. 532.

⁹ Colloquiarium, jw. s. 532—533.

¹⁰ Do rady miasta należeli: Mikołaj Chudziński — aptekarz, Józef Czczekiewicz dr med. i prof. UJ, Łazarz Deriakubowicz — kupiec, Jan Dżidowski — lekarz, Aureli Federici — kupiec, Jan Paweł Fryznekier — pisarz, Jan Gałeczka — kupiec, Ludwik Quilhaume, Stanisław Laskowicz († 1714 lub 1715) — kupiec, Stanisław Łopacki — dr med., Flawiusz Marchetti — kupiec, Tomasz Marcinkowski — kupiec, Dominik Maria Maglioruci — kupiec, Paweł Nieśniewski — prawnik, Jan Antoni Słowakowicz — dr med. i prof. UJ, Jan Dominik Zajączkowiec — dr med., Jan Zaleski — kupiec, Jakub Zywiecki — kupiec, Jacek Zayfret — kupiec, Paweł Markiewicz — syndyk. Wykaz rajców zawdzięczam prof. dr Janinie Bieniarzównie. Por. Tejże: Rada miejska w czasach sa- skich. „Rocznik Krakowski” T. 47(1976) s. 123—135.

nym i tajnym głosowaniu wzięli udział wszyscy członkowie generalnego zebrania. Wszystkimi głosami wybrano św. Józefa na głównego patrona miasta. Urzędowy protokół z wyboru wpisano do księgi rady miejskiej¹¹. Ta jedynomyślność działania jest wyrazem wielkiego zaufania do św. Józefa oraz szukania ratunku dla mieszkańców sterroryzowanych przez wojny, głód i mór. Dowodem tego jest przemowa seniora ławników Liciniego do elektorów, zaczynająca się od słów:

„Ciężkie *pressurii* [utrapienia] żelaznych prawie czasów nauczyły nas, jak nie należy chrześcijańskiemu człowiekowi wszystkiej nadziei pokładać *in principibus*, *in quibus non est salus*, przeciwko których potencyey *quae vento rapitur* sprawiedliwość boska ruszyła swojej wszechmocności także trojakim mieczem: powietrzem, wojną i głodem oczywistym, którego znaki na każdym miejscu, ale w naszym mizernym mieście wielkie wydają się, grzechy nasze karać umyśliła. Widząc się tedy na przegranej, nie możemy więcej czynić, tylko od Sprawiedliwego Boga do tegosz [!] Miłosiernego Boga apelować ...”¹².

W tym samym dniu rada miasta postanowiła zwrócić się z memoriałem do bpa krakowskiego Kazimierza Łubińskiego o zatwierdzenie wyboru św. Józefa na głównego patrona miasta i o ustalenie święta oraz obchodów liturgicznych dla całego miasta¹³.

Magistrat, działając zgodnie z konstytucją Urbana VIII, na posiedzeniu zwyczajnym w dniu 25 czerwca tegoż roku, pod przewodnictwem burmistrza Pawła Sol-

¹¹ WAP w Krakowie. Rkps 1232. Senatus consulta et conclusiones magistratus cracoviensis s. 201.

¹² WAP w Krakowie. Rkps 1366. Colloquarium s. 532.

¹³ WAP w Krakowie. Rkps 1232. Senatus consulta... s. 170.

dadniego postanowił, „aby na wieczne czasy cześć i chwała Józefowi świętemu przez miasto i confraternię przy kościele Wielebnych Oyców Karmelitów Bosych pod tyt. S. Michała nieustawała, owszem *sub ritu Ecclesiae Patrocinium festi eiusdem*, według ustaw zakonnych *dominica III post Pascha corocznie celebretur*”¹⁴. Równocześnie rada miasta ustaliła delegację do bpa Kazimierza Łubieńskiego o zatwierdzenie aktu wyboru nowego patrona oraz o poparciu starań Magistratu u Stolicy Apostolskiej. W skład delegacji weszli: Andrzej Szafałkowiec, Andrzej Węgrzynowicz, Jan Zaleski i Jan Słowakowicz¹⁵. Opracowany memoriał przeczytano i zatwierdzono na zebraniu rady w dniu 20 sierpnia¹⁶. Wnet jednak zmieniono skład delegacji do biskupa. Z memoriałem udali się: Andrzej Szafałkowiec — burmistrz, Flawiusz Marchetti i Jan Gałeczka — radni miasta oraz kupcy Michał Awedyk, Klamiński i Bieńkowicz. Delegacja w dniu 22 sierpnia złożyła w urzędzie relację o przekazaniu memoriału bpowi krakowskiemu¹⁷. W odpowiedzi na to Kazimierz Łubieński pismem z dnia 1 września 1714 r. zatwierdził wybór św. Józefa na patrona miasta. W imieniu całego duchowieństwa swej diecezji wyraził uznanie i poparcie dla Magistratu, udzielając zgody na publiczną introdukcję obrazu i zaplanowane nabożeństwa. Wyraził też życzenie, aby przez wstawiennictwo św. Józefa całe miasto otrzymało pomoc w swym ciężkim położeniu, oraz by mogło na nowo zakwitnąć¹⁸.

¹⁴ WAP w Krakowie. Colloquiarium s. 534.

¹⁵ Tamże s. 535.

¹⁶ Senatus consulta, jw. s. 186; WAP w Krakowie. Rkps 1216. Senatus consulta s. 211.

¹⁷ Rkps 1232. Senatus consulta s. 186—187.

¹⁸ WAP w Krakowie. Rkps 1216. Senatus consulta s. 211—212.

4. Dokumentacja patronatu św. Józefa dla świętej Kongregacji Obrzędów

ada miejska po dokonaniu wszystkich aktów prawnych, przepisanych w konstytucji Urbana VIII z 1630 r., zgromadziła dokumenty potrzebne dla św. Kongregacji Obrzędów. Dokumentacja składa się z następujących urzędowych pism, z podpisami i pieczęciami urzędu:¹⁹

a) *Listy Kazimierza Łubieńskiego, biskupa krakowskiego, do świętej Kongregacji Obrzędów*

„Najdostojniejsi, Najprzewielebniejsi i Najczcigodniejsi Patronowie!

Już od wielu lat Królestwo Polskie, a tym samym miasto Kraków, metropolia tegoż królestwa, niegdyś najbardziej kwitnąca, obecnie zniszczeniami wojennymi, jak również innymi powszechnymi klęskami ustawicznie gnębiona i starta, doprowadzona została do największego upadku i ostatecznej nędzy. Nie istnieją już ludzkie sposoby i pomoce, przy poparciu których można by ją wydobyć z tego opłakanego stanu i nędzy, którymi jest uciskana.

Pokładając jednak całą nadzieję odzyskania swej

¹⁹ Fotokopie dokumentów ASV. Archivum Congr. Sacrorum Rituum przysłał z Rzymu ks. Hieronim Fokociński (Pontificio Istituto di Studi Ecclesiastici) dla ks. prof. Franciszka Brachy CM. Przekład z łaciny autora.

pomyślności na samej pomocy Bożej i wstawiennictwie Świętych, pragnie polecać się ich wspólnym modlitwom. Przeto zgodnie z deklaracją Świętej Kongregacji Obrzędów, wydanej za szczęśliwej pamięci pap. Urbana VIII dnia 23 marca 1630 r. odnośnie do wyboru świętych na patronów, w tajnym głosowaniu, dokonany przez ludność miasta, na szczególnego patrona wybrała sobie i ustanowiła św. Józefa, Oblubieńca Najśw. Bogurodzicy, którego to miasto zawsze otaczało szczególną pobożnością i dotąd go czci. Wyrazem tego jest założone Bractwo tegoż świętego przy kościele zakonnym OO. Karmelitów Bosych, które doświadczało w przeszłości obrony św. Józefa, pociechy w przeciwnościach oraz pomocy w swoich potrzebach.

Do mnie zaś skierowało prośbę, ażebym udzielił swego zezwolenia na tego rodzaju wybór. Popierając pobożne pragnienia miasta podjąłem decyzję udzielenia swojej zgody, co też uczyniłem na piśmie. Wraz z duchowieństwem oraz z mieszkańcami Krakowa pokornie proszę, aby Wasze Eminencje zatwierdziły ten wybór. Ponieważ zaś miasto w przedłożonym swoim memoriale pokornie prosi Wasze Eminencje, aby uroczystość św. Józefa, która zawsze przypada na dzień 19 marca, przeniesiono na 3 niedzielę po Wielkanocy, a nowe jego oficjum mogło być odmawiane przez duchowieństwo tak jak w Italii, dlatego osobiście uważam całą tę sprawę za odpowiednią, stosowną i za bardzo pożyteczną dla większego kultu św. Józefa wśród wiernych. Zgodę moją wraz z pokorną prośbą o udzielenie powyższych łask przesyłam Waszym Eminencjom. Dano w Krakowie, dnia 12 października 1714 r. Najdostojniejszych i Najprzewielebniejszych Panów najoddańszy i najpokorniejszy sługa (—) Kazimierz Łubieński, biskup krakowski”.

* * * * *

„Kazimierz z Łubna Łubieński, z łaski Bożej i Stolicy Apostolskiej biskup krakowski, książe na Siewierzu.

Oznajmiamy i zaświadczamy wszystkim i poszczególnym, do których się to odnosi lub których może dotyczyć, że chociaż Królestwo Polskie, jak również Kraków, posiada wielu świętych patronów, jednakże to miasto oprócz wspólnych, do tej pory nie posiada swego szczególnego i głównego patrona, z dobrowolnego wyboru, przyznanego mocą indultu apostolskiego, tak jak obecnie św. Józef jest promowany na takiego patrona przez św. Kongregację Obrzędów. Postulowany on jest na szczególnego patrona na nasze życzenie, całego duchowieństwa i mieszkańców całego miasta w tejsze św. Kongregacji.

Dla większej wiary zaświadczenie to ręką własną podpisuję, polecając je umocnić naszą pieczęcią. Dano w Warszawie, dnia 26 miesiąca listopada w Roku Pańskim 1714. (—) Kazimierz, bp krakowski”.

b) *Zaświadczenie Michała Szembeka, bpa pomocniczego w Krakowie*

Michał ze Słupowa Szembek, z łaski Bożej i Stolicy Apostolskiej biskup Pafański, sufragan, dziekan, wikariusz w sprawach duchownych i generalny oficjał krakowski.

Najdostojniejszym i Najprzewielebniejszym Panom Kardynałom św. Kościoła Rzymskiego, prefektowi św. Kongregacji Obrzędów, wyrażam naszą uległość i głęboki szacunek. Znają Wasze Eminencje, jak szlachetny i dostojny Magistrat miasta Krakowa, metropolii naszego Królestwa Polskiego, wraz z całym ludem, podczas tej ostatniej rewolucji i publicznych klęsk królestwa, zupełnie pozbawiony wszelkiej ludzkiej pomocy, zwracając się o ratunek do Boga i świętych orędowników,

postanowił wybrać sobie jednego szczególnego i głównego patrona dla miasta, jakiego dotąd nie posiadał. I tak z łaski Opatrzności Bożej, przez pośrednictwo generalnej rady miasta, za zgodą najznakomitszego i przewielebnego ordynariusza miejsca oraz duchowieństwa, w tajnym głosowaniu, uświadamiając sobie z dnia na dzień szczególną opiekę św. Józefa, Obl. Najśw. Maryi Dziewicy, Matki Bożej, którego Bractwo od wielu lat założone przy kościele konwentualnym Św. Michała przewielebnych ojców Zakonu Karmelitów Bosych, z wielką pobożnością i nabożeństwem wspierają i rozpowszechniają — wybrali i ustanowili jednogłośnie na szczególnego i głównego patrona miasta świętego Józefa. W czasie nieobecności Najczcig. i Przew. Biskupa, który w sprawach publicznych wyjechał z wojew. krakowskiego do króla, [radni] zwrócili się do nas z pokorną prośbą, abyśmy wystawili zaświadczenie w tej sprawie, że miasto to, do tej pory nie posiada z wyboru żadnego specjalnego i głównego patrona, zatwierdzonego przez św. Kongregację. My przeto po zebraniu pewnej informacji, niniejszym świadectwem zaświadczamy, że to miasto, chociaż oddaje cześć licznym tak wspólnym królestwa, jak również poszczególnym patronom kościołów, nie ma z wolnego wyboru żadnego specjalnego i głównego patrona, zgodnie z dekretem pap. Urbana VIII, zatwierdzonego przez św. Kongregację. Równocześnie upraszam Wasze Eminencje, aby zechcieli swoim autorytetem zatwierdzić i umocnić wybór nowego patrona dla tegoż miasta. Dla większej wiary obecne pismo podpisałiliśmy swą ręką i poleciliśmy umocnić je pieczęcią. Dano w Krakowie, dnia — miesiąca listopada Roku Pańskiego tysiąc siedemsetnego czternastego (1714). (—) Michał Szembek Ep. S. D. Off. Gen. Cra. mp.”

c) *Zaświadczenie Kapituły Katedralnej*

„Roku Pańskiego 1714, dnia 9 listopada. Wobec Przeświałnych i Przewielebnych prałatów i kanoników Kapituły kościoła katedralnego w Krakowie i innych Kolegiat razem zgromadzonych na tym miejscu, stawili się osobiście szlachetny i dostojny Jan Antoni Słowakowicz, radny m. Krakowa i doktor medycyny, jako wyznaczony do tego celu komisarz szlachetnego i dostojnego Magistratu i całego ludu tegoż miasta. W imieniu wszystkich stanów przedstawił czcigodnej Kapitulie następujące postulaty: jak to miasto w obecnym stanie królestwa zostało doświadczone i nawiedzone największymi i niezliczonymi klęskami. Szczególną zaś pomoc i opiekę z dnia na dzień otrzymuje i doznaje od św. Józefa, Oblub. Najśw. Maryi Matki Bożej, zanosząc do Pana Jezusa swoje pokorne prośby i pragnienia, aby pod opieką tegoż św. Józefa mogło tym bardziej pozostać i we wszystkich potrzebach szukać w nim pomocy. Stąd postanowiło dzień wyboru św. Józefa na swego patrona. Na generalnym zebraniu, w tajnym głosowaniu wszystkich uczestników, wybrano św. Józefa głównym patronem. O tym wyborze dokonany na generalnym zebraniu powiadomił Magistrat Czcigodnych i Dostojnych Panów autentycznym dokumentem, pokornie prosząc o wyrażenie swej zgody i o zatwierdzenie dokonanego w tajnym głosowaniu wyboru patrona.

Przeświałni i Przewielebni Panowie Prałaci i Kanonicy po wysłuchaniu tegoż oświadczenia, po przegłądnięciu protokołu kanonicznie dokonanego wyboru, po dojrzałym zbadaniu całej sprawy, zważywszy na to, że nikt nie znalazł się taki, który by nie docenił szczególnej opieki i pomocy św. Józefa w niezliczonych potrzebach prywatnych i publicznych, a szanując od najdawniejszych czasów wielką i godną pochwałą pobożność miasta do tego św. Józefa oraz żarliwość w ciągłym po-

mnażaniu jego kultu, jak również publiczne świadectwa wiernych o uzyskanych łaskach opieki z dnia na dzień, nie tylko zatwierdzili ten wybór św. Józefa na szczególnego patrona miasta, lecz również wszyscy dołączają się do wdzięczności względem swego dobroczyńcy. Mnie zaś notariuszowi polecili wystawić pismo w zwykłej formie dekretu, wyrażające zgodę i zezwolenie. W obecności mnie notariusza Stanisława Nicińskiego, kanonika kościoła kolegiaty Św. Jerzego, penitencjariusza katedralnego etc. Wyciąg z akt Przewielebnej Kapituły Katedralnej w Krakowie, pod pieczęcią tegoż notariusza. (—) Stanisław Niciński, kan. Św. J. i teje Kapituły notariusz”.

d) *Protokół z księgi uchwał Magistratu Krakowa*
„Działo się w Magistracie Krakowa we wtorek po Wszystkich Świętych, dnia 6 listopada 1714 r.

Szlachetni i Dostojni Panowie burmistrz i radni miasta Krakowa, metropolii królestwa polskiego, razem z 40 dostojnymi mężami, reprezentującymi całe miasto, zebrali się w Magistracie dla załatwienia spraw publicznych oraz niżej wymienionych. Wśród różnych spraw dzisiejszej sesji i obrad wysuwa się trudna i uciążliwa sprawa podatkowa. Bardzo często w tych czasach jęczy sławne miasto pod ich ciężarem, niemożliwym do zniesienia i wytrzymania. Na pierwsze miejsce, jako główną sprawę obrad, wysunięto doprowadzenie do końca Opieki św. Józefa, Obl. Maryi, domniemanego ojca Pana Jezusa, żywiciela Słowa Wcielonego, ekonomo św. Kościoła, długo przez wszystkie stany miasta wypraszanego w św. Kongregacji Obrzędów za patrona, a do tej pory jeszcze nie osiągniętej i nie załatwionej. Po udowodnieniu i ukazaniu od najdawniejszych czasów jego opieki, jak we wszystkich potrzebach i kłopotach za-

wsze z ojcowską pomocą oraz swym wstawiennictwem otaczał miasto, której świadectwem jest cały lud, pokładający w nim nadzieję we wszystkich swych ciężkich utrapieniach tak publicznych jak również prywatnych. Przychylając się więc do tych żądań i próśb, kilkakrotnie — wraz ze swoją uchwałą skierowaną do Ojca Świętego pap. Klemensa XI szczęśliwie nam panującego i do jego Stolicy Apostolskiej — przedkładali, że zgodnie z wydanym dekretem Urbana VIII z dnia 23 marca 1630 r. po dojrzałym i wszechstronnym rozważeniu sprawy, w dniu 12 czerwca tegoż roku, po wezwaniu łaski Ducha Św. postanowili w tajnym głosowaniu przystąpić do uroczystego wyboru patrona. I jak rzeczywiście w imię Boże postanowili, tak po złożeniu głosów w tajnym głosowaniu wszystkich uczestników, uroczyście wybrali i ustanowili za szczególnego patrona św. Józefa, najwierniejszego ekonoma i żywiciela Jezusa Chrystusa Zbawiciela, Oblub. Najczystszej Dziewicy Bogurodzicy, przewodnika w wątpliwościach, doradcę i pocieszyciela we wszystkich przeciwnościach; co też w rzeczy samej wybierają i ustanawiają. Z ufnością i pokorą błagają Ojca Świętego, jako najwyższego przełożonego powszechnego Kościoła, a na ziemi zastępcę Chrystusa oraz jego Stolicę Apostolską i w szczególności św. Kongregację Obrzędów, aby ten święty, pobożny, wotywny wybór zechciał jak najrychlej zatwierdzić, zgodnie z warunkami bulli niezapomnianej pamięci Urbana VIII, wymaganymi przy wyborze patronów oraz pełnią swej apostolskiej władzy uzupełnił i sanował wszystkie braki, jakie by mogły zaistnieć. Proszę też, aby święto Opieki mogło być obchodzone w rycie według uznania, w 3 niedzielę po Wielkanocy na wieczne czasy z odpustem, w kościele zakonników OO. Karmelitów Bosych przy klasztorze śś. Michała i Józefa w Krakowie, gdzie zostało założone Bractwo św. Józefa, w któ-

rym ustawicznie odbiera cześć w obrazie wzniesionego ołtarza. Prosi też o wykonanie wszystkiego, co należy i dotyczy urzędu pasterskiego. Tę swoją uchwałę w powyższej sprawie zredagowano w formie uroczystej i najlepszej.

Wyciąg z księgi protokołów zebrań Szlachetnych i Dostojnych Radnych Magistratu oraz szanownych mężów. (—) Franciszek Smołakowski, sekretarz i notariusz miasta Krakowa”.

5. Św. Kongregacja Obrzędów *zatwierdza wybór św. Józefa na głównego patrona miasta Krakowa*

a posiedzeniu św. Kongregacji Obrzędów w dniu 14 listopada 1714 r., w skład którego weszło 8 kardynałów i 4 prałatów, zaznajomiono się z memoriałem Magistratu i duchowieństwa Krakowa. Kongregacja zleciła przestudiowanie i zrelacjonowanie tej sprawy kardynałowi Origo (Curtius de Urighis)²⁰. Sprawa krakowska już wcześniej wpłynęła do sekretariatu Kongregacji. Nie była jednak rozpatrywa-

²⁰ ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Decreta Sacrae Rituum Congregationis anni 1713—1714 usque ad annum 1715 fol. 134.

na z powodu braku formalności i jasnego sprecyzowania prośby rozciągnięcia na całą diecezję święta Opieki św. Józefa z własnym oficjum praktykowanym w zakonie Karmelitów Bosych. W tej sprawie Kongregacja wysłała 16 czerwca 1714 r. do bpa krakowskiego pismo, w celu wyjaśnienia i zajęcia stanowiska w tej sprawie²¹. Po przebadaniu całości akt sprawy, kard. Origo, na posiedzeniu tejże Kongregacji 23 marca 1715 r. o godz. 13, przedstawił kardynałom sprawę patronatu św. Józefa dla miasta Krakowa. Z relacji promotora sprawy wynika, że biskup krakowski nie należał zbytnio na wprowadzenie do diecezji święta Opieki z własnym oficjum św. Józefa w 3 niedzielę po Wielkanocy. Kard. Origo tę sprawę pozostawił do swobodnej decyzji Kongregacji „*si magis placet permitttere*”²². Po wysłuchaniu tej relacji promotora sprawy, Kongregacja przychyliła się do prośby Magistratu i duchowieństwa Krakowa. Dekretem z dnia 23 marca 1715 r. zatwierdziła wybór św. Józefa na głównego patrona miasta, udzielając wszystkich łask i przywilejów, jakimi cieszą się patronowie miast. Nie udzieliła natomiast zezwolenia na wprowadzenie do diecezji czy też samego miasta święta Opieki św. Józefa z własnym oficjum w 3 niedzielę po Wielkanocy²³, uroczyste obchodzonego w klasztorach karmelitów bosych. W decydującym posiedzeniu Kongregacji wzięło udział 10 kardynałów i 4 prałatów²⁴.

²¹ Tamże fol. 134 v.

²² ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Relacja kard. Origo na posiedzeniu Kongr. w dniu 23 III 1715 r.

²³ ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Decreta Sacrae Rituum Congr. anni 1713—1714 usque ad annum 1715 fol. 209v i 212r.

²⁴ Tamże fol. 207.

6. Uroczyste wprowadzenie i ogłoszenie św. Józefa głównym patronem Krakowa

Całe miasto z ogromną radością przyjęło dekret św. Kongregacji Obrzędów zatwierdzający wybór św. Józefa na głównego i szczególnego patrona Krakowa. W dniu 25 kwietnia 1715 r. wiadomość tę urzędowo ogłosił burmistrz miasta Dominik Meglioruci. W czasie generalnego posiedzenia na ratuszu sformułował ogłoszenie w następujących słowach: „Donosi Waszmościom *spectabilis Magistratus* iż *tandem aliquando petita et expedita* [dostojny Magistrat, iż wreszcie wysłana i wyproszona] nadeszła z Rzymu *approbatio* za patrona principalnego miastu tutejszemu Józefa świętego, jak o tym zaświadcza wydany dekret S. Kongregacyi Obrzędów z dnia...”²⁵. Równocześnie prezydent powiadomił zebranych, że centralne uroczystości introdukcji i ogłoszenia św. Józefa patronem miasta odbędą się w kościele ŚŚ. Michała i Józefa Karmelitów Bosych w uroczystość Opieki św. Józefa. Rozpoczną się one już w wigilię tego święta. Burmistrz wezwał wszystkich mieszkańców miasta, aby pomimo zniszczenia, nędzy i głodu przyozdobić je na ten ważny akt uroczystości. W związku z tym komunikatem, w dniu 4 maja 1715 r. odbyło się na ratuszu generalne zebranie przedstawicieli cechów miasta pod przewodnictwem ławnika Michała Awedyka, zastępcy nieobecnego seniora Tomasza Wentona²⁶. Przewodni-

²⁵ WAP w Krakowie. Rkps 1367. Colloquarium propositionum nobilis ac spectabilis magistratus consularis... s. 13.

²⁶ Tamże s. 14.

czący zebrania oświadczył, że całe miasto z największą czcią przyjęło wiadomość o ustanowieniu św. Józefa głównym patronem Krakowa i o ustaleniu daty uroczystości ogłoszenia patronatu. W imieniu wszystkich cechów i mieszkańców całego miasta złożył podziękowanie radzie miejskiej za nowego Patrona. Zwrócił się do Magistratu z prośbą: „Jako szczerze raz *pro patrono civitatis nostrae afflictae* tak wielkiego Patriarchę obrałiscie, tak jego solemną *introductiā quam optime disponatis*, aby i świętemu Protektorowi przysługa i honor miasta był adaptowany, o co powtórnie upraszamy Waszmościów Panów”²⁷.

Na tym ogólnym zebraniu dokładnie omówiono program całej uroczystości. Ustalono, że każdy cech ze swoją kompanią i chorągwią weźmie udział w uroczystości. Na dekorację miasta i kościoła zarządono dobrowolną składkę, według możliwości i ofiarności każdego. W każdym cechu ma ją ogłosić i zebrać senior, przekazując ją do głównego kierownika uroczystości. Do zbiórki w mieście upoważniono kupców Józefa Kauzinskiego i Józefa Wadowskiego. Złożono też prośbę do Magistratu, aby na proch do strzelania przydzielili fundusz z prochowej skrzynki (skarzony)²⁸. Magistrat przychylił się do prośby zgromadzenia i w dniu 11 maja zgodził się na zapłacenie trzech kamieni prochu dla uświetnienia uroczystości²⁹.

Uroczystość inauguracji patronatu św. Józefa rozpoczęła się w sobotę 11 maja 1715 r. Po południu, po odśpiewaniu uroczystych nieszpórów z Opieki św. Józefa, przy dźwiękach dzwonów wyruszyła z kościoła Św. Michała procesja z łaskami słynącym obrazem św. Jó-

²⁷ Tamże s. 15.

²⁸ Tamże.

²⁹ WAP w Krakowie. Rkps 1232, Senatus consulta s. 242.

zefa do kościoła Mariackiego. Przewodniczył jej bp Kazimierz Łubieński przy udziale całej Kapituły Katedralnej, duchowieństwa, Magistratu, wszystkich zakonów, cechów, Akademii Krakowskiej i tłumnie zebranych mieszkańców. Łaskami słynący obraz św. Józefa nieśli rajcy miasta i przedstawiciele Arcybractwa św. Józefa. W Rynku zajęły miejsce drużyny wszystkich cechów ze swymi chorągwiami i sztandarami⁸⁰. Kapele uświetniły uroczystość. Prawdopodobnie w kościele Mariackim lub na wzniesionym podium w Rynku, nastąpił centralny moment uroczystości. Biskup krakowski odczytał dekret św. Kongregacji Obrzędów z dnia 23 marca 1715 r., zatwierdzony przez pap. Klemensa XI, ustanawiający św. Józefa głównym patronem miasta. Po odczytaniu dokumentu odezwał się dzwon Zygmunta na Wawelu, a miastem wstrząsnął huk dział z fortecznych baszt i królewskiego zamku. Wszystkie sztandary i chorągwie pochyliły się przed nowym Patronem. Biskup Łubieński oddał pod opiekę św. Józefa wszystkich mieszkańców miasta, cały stary gród królewski, zniszczony wojnami, zarazami i głodem przymierający. Magistrat miasta złożył publicznie św. Józefowi srebrne wotum, wykonane na tę uroczystość przez złotników Krakowa za cenę 96 fl⁸¹. Procesja przy śpiewie pieśni i dźwiękach kapeli obeszła wokoło Rynek i wróciła do kościoła Św. Michała. W tym czasie miało miejsce cudowne i natychmiastowe uzdrowienie rajcy miasta Jana Antoniego Słowakowicza, doktora medycyny i profesora Akademii Krakowskiej, gorliwego czciciela św. Józefa. Wspomina o tym wydarzeniu H. Pruszczyk i liczne modlitewniki do św. Józefa⁸². Przez

⁸⁰ WAP w Krakowie Rkps 1367. Colloquarium propositionum s. 13.

⁸¹ WAP w Krakowie. Rkps 1232. Senatus consulta s. 270.

⁸² P. H. Pruszczyk: dz. cyt. s. 18; Nowenna z cudzych krajów do Polski przeniesiona... Lublin 1734 s. E⁴.

trzy dni trwały uroczystości z 40-godzinnym nabożeństwem. Kazania głosili najlepsi kaznodzieje, a msze św. celebrowali zaproszeni goście. Na upamiętnienie tej pięknej uroczystości Marcin Szumliński, prof. UJ, ułożył i wydał panegiryczną peziję na cześć św. Józefa, dedykowaną prezydentowi i rajcom miasta³³.

Ódtąd uroczystość Opieki św. Józefa stała się urzędowym świętem całego miasta. Corocznie obchodzono ją bardzo uroczystie. Rada miejska troszczyła się o jego urzędową rangę. Dowodzi tego zarządzenie z dnia 26 kwietnia 1717 r., w którym Magistrat przypomniał nadchodzącą uroczystość św. Józefa z 40-godzinnym nabożeństwem. Zalecił on, „ażeby tak wielkiemu Świętemu, za jego opiekę, należyte oddać podziękowanie przez assistencyą Panów cechowych z światłem tak pierwszego dnia, jako i na konkluzyey, co ma być *cum honore Dei et decore civitatis*. Porządek w tym zaleca Panom Starszym cechowym”³⁴.

Intronizowany Patron Krakowa wziął w opiekę całe miasto. Powoli leczyło swoje rany i powstawało z upadku. Karmelitański kronikarz z klasztoru Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie napisał, że po zakończonych „inkursyach tak szwedzkich jako y moskiewskich (...) pokój był śliczny w Polsce, Lud był uszczęśliwiony (...). Chwała Boska się szerzyła y pomnażała przez fundacye różnych klasztorów”³⁵.

³³ Sacer Umbo in turribus D. Josephus contra Fatorum tela expositus... Cracoviae, typis Joannis Domanski S.R.M.S. et Typ. (1715).

³⁴ WAP w Krakowie. Rkps 1367. Colloquiarium propositionum s. 93.

³⁵ ANPK 2. Liber fundationis conventus cracoviensis k. 42.

VI. Kasata klasztoru św. Michała i sanktuarium św. Józefa

o upadku konfederacji barskiej w 1772 r. nastąpił podział Polski, w którym Galicję przyłączono do Cesarstwa Austriackiego. Dnia 11 września 1772 r. Maria Teresa wydała manifest, wzywający wszystkich Galicjan do posłuszeństwa. Pierwszym zarządcą przyłączonej prowincji był hr. Jan Pergen, z tytułem komisarza królewskiego. Po nim w 1774 r. nastąpił hr. Henryk Auersperg, a od 1780 r. hr. Józef Brigido. Po śmierci Marii Teresy na tronie austriackim zasiadł Józef II w 1780 r. Za jego rządów stały czasy wielkiego prześladowania Kościoła. Cesarz ten nie respektował żadnej władzy kościelnej. Wszystko zmieniał według własnych koncepcji reformatorskich. Dekretem z 1782 r. zniósł 160 klasztorów w Niderlandach, 30 w Górnej i Dolnej Austrii, 64 w Czechach. We wrześniu tegoż roku zniósł zakony żebrzące¹. Zabronił zakonnikom wszelkich kontaktów ze Stolicą Apostolską i przełożonymi generalnymi. Listem z dnia 27 maja 1783 r. zakazał przełożonym żądania od nowicjuszy składania posłuszeństwa generałom zakonnym. Prowincjałowie zostali zniesieni, a na ich miejsce powołano komisarzy biskupich. Zakony znalazły się w tragicznym położeniu².

Ofiarą rządów józefińskich padły również klasz-

¹ Kronika diecezji przemyskiej. Przemysł 1905 s. 342.

² O. Benignus Józef Wanat: dz. cyt. s. 273.

tory karmelitów bosych. Najpierw zniesiono klasztor w Wiśniczu pod wezw. Zbawiciela, fundowany przez Stanisława Lubomirskiego, woj. krakowskiego, jako wotum wdzięczności za zwycięstwo pod Chocimiem. W 1782 r. zaborcy zajęli ten klasztor, zamieniając go na więzienie. W 1784 r. zabrano klasztor w Przemyślu pod wezw. św. Teresy oraz we Lwowie pod wezw. św. Michała Archanioła. W 1788 r. rząd eksmitował zakonników z klasztoru w Milatynie³.

W 1787 r. karmelici w Krakowie na Wesołej musieli odstąpić swój dom nowicjacki z kościołem Niepokalanego Poczęcia na rzecz szpitala powszechnego. Zgromadzenie nowicjackie przeprowadziło się do klasztoru św. Michała. Na mocy umowy zawartej z Michałem Poniatowskim, prymasem Polski (z dnia 30 sierpnia 1787 r. w Warszawie)⁴, karmelici mieli otrzymać 20.000 zł na restaurację tego klasztoru, zniszczonego w czasach wojen konfederackich. Wszystkie dobra domu nowicjackiego wraz z sumami czynszowymi przepisano również na klasztor św. Michała. Zgromadzenie przeprowadziło się dnia 17 października 1787 r.⁵

Niedługo cieszyło się tutaj spokojem. W 10 lat później, w 1797 r., dom zakonny został przez władze austriackie zajęty na więzienie. Pomimo starań przeora o. Arnolda od św. Jana od Krzyża (Marcinkowskiego) nie zdołano zmienić decyzji rządu. Dnia 15 kwietnia 1797 r. Józef Wacław Baro de Margelik, urzędnik powiatu krakowskiego, powiadomił biskupa Feliksa Turskiego, ordynariusza diecezji, o przeznaczeniu części kla-

³ Tamże s. 65.

⁴ APKB w Czernej. Dypl. 38. Por. Wł. Chotkowski: Ks. Prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie. Kraków 1918 s. 84—87.

⁵ Archiwum Metropolitalne w Krakowie. Ex actis actorum Curiae Epp. Crac. vol. CXII.

sztoru św. Michała na więzienie. Polecił równocześnie powiadomić o tym karmelitów bosych⁶. Pismem nr 1549 z dnia 25 kwietnia 1796 r. Józef Riedheim, starosta powiatu krakowskiego, nakazał o. przeorowi przeprowadzenie adaptacji klasztoru na cele więzienne, według wskazań architekta cesarskiego. (Plan znajduje się w Państwowym Archiwum na Wawelu). Wreszcie rozporządzeniem Nadwornej Komisji z dnia 1 września 1797 r. zabrano budynek karmelitów na więzienie, pozostawiając im do wyboru klasztor lubelski lub czerneński. Nie pomogły apelacje ani bierny opór wobec nakazów cesarskich. Na mocy rozporządzenia Wysockiej Nadwornej Komisji z dnia 27/28 września 1797 r., zgromadzenie zakonne, z wyjątkiem jednego lub dwóch kapłanów, musiało bezwarunkowo opuścić klasztor... „*sine mora absque ulla remonstracione et instantia viam ad monasteria lublinensem et czernensem arripiendam habent*”⁷. Pięciu ojców: Agnellus od Ofiarowania NMP (Kwaczyński), Lambert Bugajewicz, Edmund Sulejowski, Jan Kanty Antoszewski i Stanisław, udało się do klasztoru w Czernej, o. Florencjusz i o. Hieronim pojechali na parafię w powiecie myślenickim⁸.

Chwilowo do obsługi kościoła pozostawiono o. Ildefonsa od Ofiarowania NMP — wikariusza prowincjalnego, o. Kasjana od św. Eliasza — przeora, o. Apolinaręgo od św. Jana — zakrystiana i br. Marcina — klejryka. Wymienieni zakonnicy w dniu 20 listopada 1797 r. podpisali taksacyjny inwentarz naczyń, szat liturgicznych i sprzętów kościelnych tegoż klasztoru, sporządzony z polecenia władz administracyjnych⁹. Niebawem

⁶ AMK 8. Acta et documenta suppressionis conv. PP. Carm. Disc. SS. Michaelis et Joseph Cracoviae k. 17.

⁷ Tamże k. 40.

⁸ Tamże k. 22—23.

⁹ AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum... (1797) k. 2.

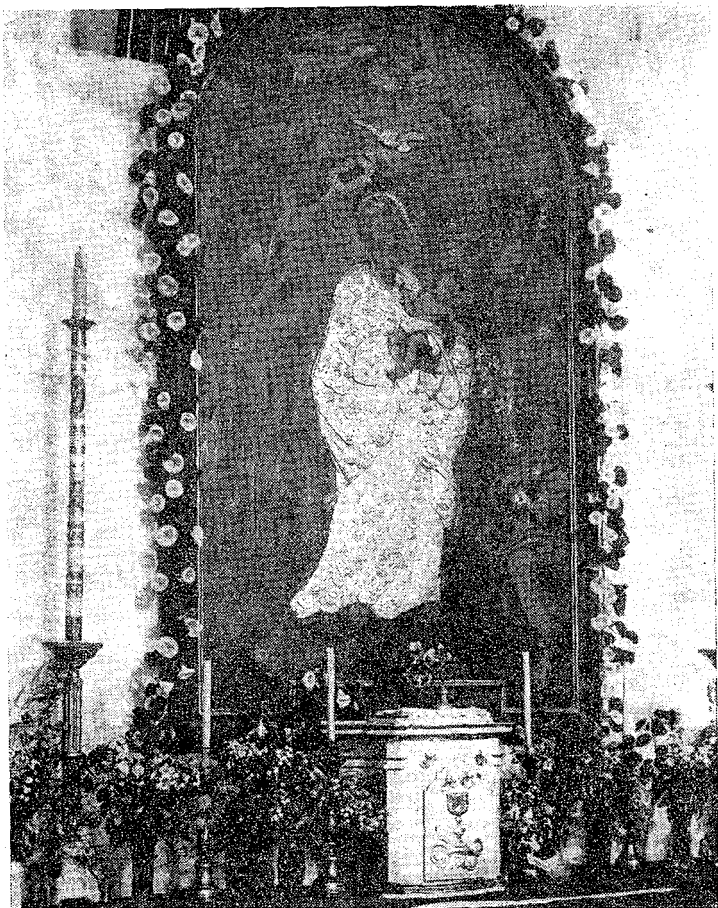
musieli opuścić klasztor ostatni zakonnicy. Zdażyli jeszcze przenieść łaskami słynący obraz św. Józefa na przechowanie do klasztoru ss. karmelitanek bosych przy ul. Kopernika. Wraz z ruchomymi rzeczami przenieśli również kryształową trumnę ze zwłokami o. Michała od św. Bartłomieja (Bartłomiej Buczek 1587—1641), zmarłego w opinii świętości. Z chwilą kasaty klasztoru upadło również słynne sanktuarium św. Józefa. Kościół przez pewien czas służył do odprawiania nabożeństw wyłącznie dla więźniów.

Rozporządzeniem z dnia 23 listopada 1797 r., wszystkie sumy funduszowe po zniesionym klasztorze św. Michała, Definitorium Prowincjalne (obradujące w Czernej) przydzieliło konwentowi lubelskiemu, zaś dochody z dóbr „Prądnik” przeznaczyło na utrzymanie spowiedników sióstr karmelitanek. Eremowi czerneńskiemu przyznano dochody roczne 350 fl z ogrodu „Gwiazdowskie” i z kamienicy przyległej do kościoła Św. Michała.

Klasztor został zamieniony na więzienie, świątynię zaś przeznaczono na nabożeństwa dla więźniów. Przedmioty służące do kultu Bożego, zabytki kultury i sztuki w zakrystii i kościele można badać i identyfikować na podstawie zachowanych dotychczas inwentarzy kościoła Św. Michała, sporządzanych co kilka lat¹⁰. Kościół ten, nie zabezpieczony i nie restaurowany przez dziesiątki lat, został skazany na ruinę. Przecieki wody przez dach spowodowały pęknięcie sklepień. Rządowi austriackiemu było to na rękę. Zyskał powód do rozbioru świątyni i wybudowania na tym miejscu sądu więziennego. Tak też uczyniono. Jako pierwszy — ofiarą padł marmurowy ołtarz św. Józefa.

Został przewieziony do świeżo zbudowanego kościoła w Jaworznie. Dnia 16 marca 1843 r. tamtejszy Ko-

¹⁰ WAP w Krakowie. Sygn. J. W. 17.

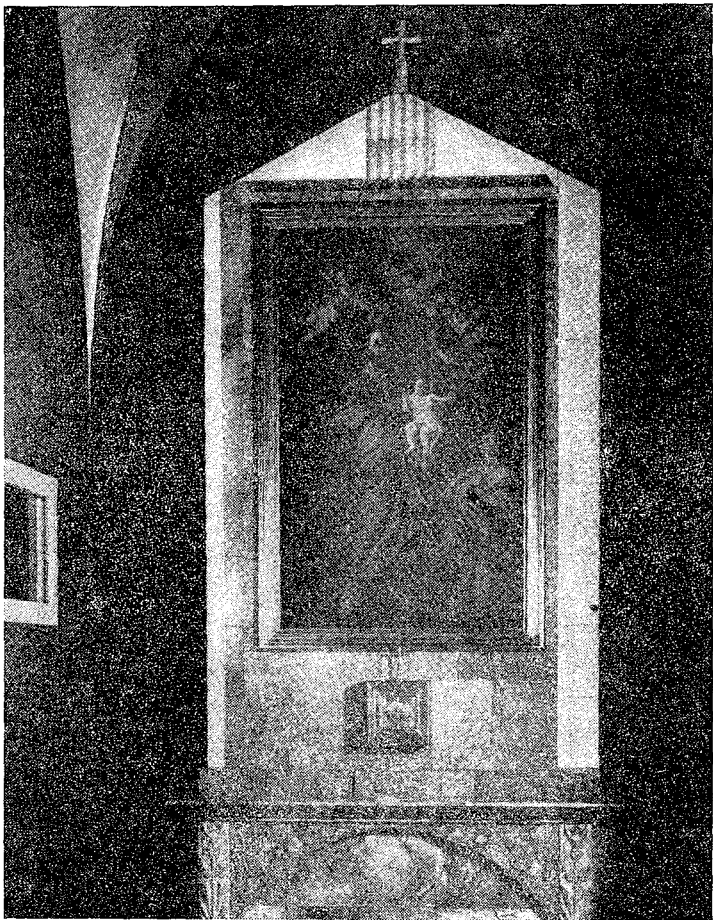
21. Wiśniowiec. Kopia obrazu św. Józefa patrona Krakowa z 1
poł. XVIII w.

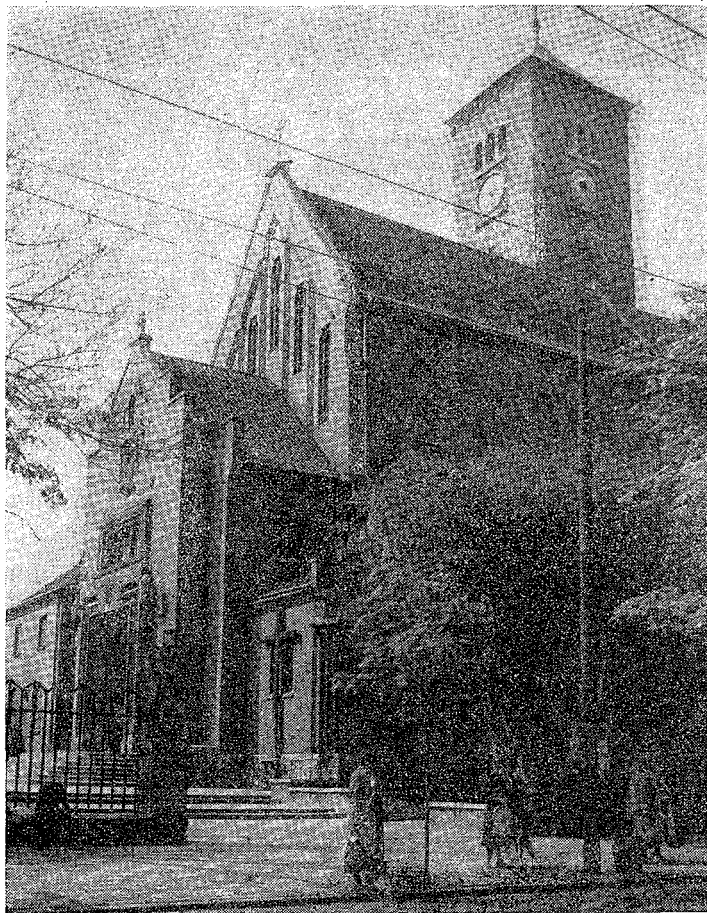
22. Kraków. Klasztor SS. Karmelitanek Bosych. Kopia obrazu
św. Józefa patrona Krakowa z XVIII w. Fot. Jerzy Langda

23. Kraków. Klasztor SS. Karmelitanek Bosych. Św. Józef opiekun Zakonu Karmelitańskiego

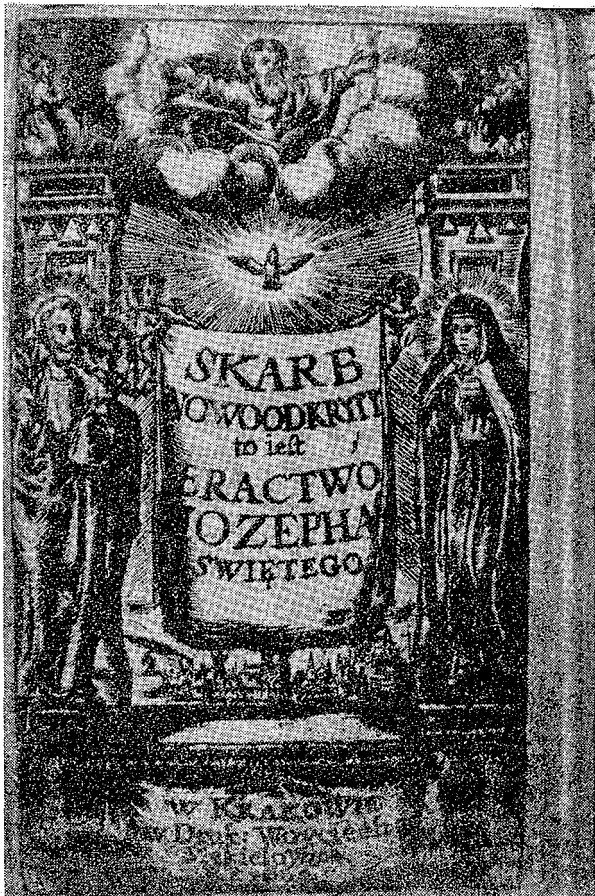
24. Kraków. Kościół Karmelitów Bosych. Ołtarz św. Józefa patrona miasta Krakowa

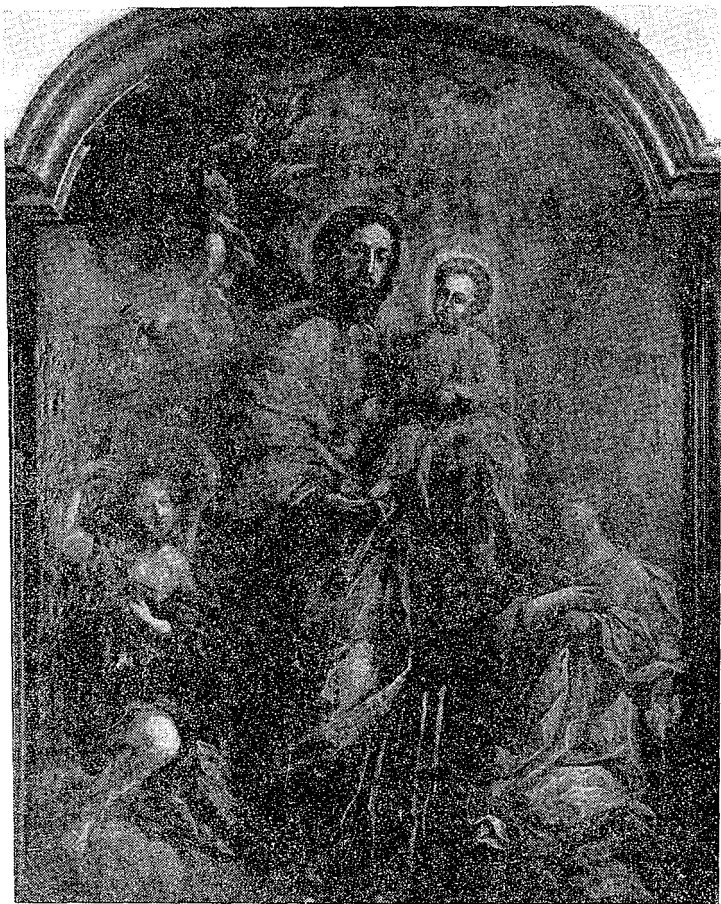
25. Kościół Niep. Pocz. NMP przy ul. Rakowickiej 18

26. Św. Józef patron m. Krakowa. Miedzioryt J. E. Bellinga z XVIII w.

27. Strona tyt. modlitewnika dla Bractwa św. Józefa w Krakowie z 1669 r. Miedzioryt

28. Obraz św. Józefa z ołtarza w brackiej kaplicy klasztoru ŚŚ. Michała i Józefa (obecnie znajduje się w klasztorze ŚŚ. Karmelitanek Bosych w Krakowie, ul. Kopernika 44)

misariat powiadomił oddział budowlany, że począwszy od tego dnia, można posyłać codziennie po 20 furmanek dla przewiezienia ołtarza z kościoła Św. Michała¹¹. Na mocy uchwały Senatu Rządzącego (zapadłej w dniu 1 kwietnia 1837 r.) 14 ławek środkowych i dwa konfesyjonały z kościoła Św. Michała zostały przeniesione do świątyni Św. Norberta, obrządku greckokatolickiego¹². Przy regulacji hipoteki miasta Krakowa (1827 r.) zabudowania klasztorne, ogród i kościół przejął skarb państwa¹³.

W 1850 r. w Krakowie wybuchł pożar. Spłonęło wiele domów oraz kościoły franciszkanów i dominikanów. Zakony te przystąpiły niebawem do restauracji spalonych obiektów sakralnych. Damazy Zielewicz, przełożony oo. franciszkanów w Krakowie, pismem z dnia 29 października 1853 r. zwrócił się z prośbą do władz rządu austriackiego o podarowanie pewnych ruchomości z kościoła Św. Michała, który przeznaczony był na rozbiórkę. W prośbie wyszczególnił cztery ołtarze z marmuru i jeden z drewna, ambonę, obrazy, posadzkę kamienną i bramę z żelazną kratą. Władze administracyjne (pismem z dnia 31 maja 1854 r.) przychyliły się do prośby ks. Zielewicza, ale pod warunkiem, że: 1. przeniesienie tych ruchomości nastąpi na koszt konwentu franciszkańskiego, 2. wspomniane przedmioty mogą być oddane do użytku franciszkanom do czasu, w którym kościół Św. Michała będzie na nowo odbudowany¹⁴. Rozbiórki ołtarzy, przeniesienia i ustawienia u franciszkanów dokonał Edward Stehlik, rzeźbiarz krakowski, jak

¹¹ Tamże.

¹² Tamże. Inwentarz kościoła Św. Michała z 1837 r.

¹³ J. Chełmecki: dz. cyt. s. 36.

¹⁴ J. Langman: dz. cyt. k. 52.

świadczy o tym umowa zawarta z nim przez konwent w 1857 r.¹⁵

Według Jerzego Langmana¹⁶, w kościele OO. Franciszkanów znajdują się następujące przedmioty z kościoła Św. Michała: w nawie głównej 4 ołtarze: 1. św. Nikodema, 2. św. Józefa z Kupertynu, 3. św. Anny, 4. Matki Bożej Wesołej; prócz tego: 5. ołtarz w cudownej kaplicy, 6. odrzwia marmurowe z nawy głównej do kaplicy Męki Pańskiej, 7. ołtarz drewniany w kaplicy Męki Pańskiej (obecnie nie istniejący), 8 i 9. dwoje drzwi z kaplicy Męki Pańskiej do zakrystii brackiej, 10. odrzwia prowadzące z nawy do kaplicy Matki Bożej Bolesnej, 11. feretron z Chrystusem niosącym krzyż, 12. feretron z Chrystusem ubiczowanym, 13. krucyfiks po spalonym ołtarzu drewnianym.

Do kościoła Św. Katarzyny na Kazimierzu został przeniesiony w 1874 r. ołtarz św. Teresy z Avila. Wyjęty z niego obraz znajduje się nad wejściem do kaplicy siostr augustianek.

U oo. kapucynów w Krakowie jest cudowny krucyfiks z kościoła Św. Michała, puszka na oleje święte i kielich¹⁷.

W 1857 r. karmelitanki bose w Krakowie przy ul. Kopernika zwróciły się do Rządu Krajowego z prośbą o przydzielenie im dwóch mniejszych ołtarzy z kościoła ŚŚ. Michała i Józefa. Rząd skierował tę sprawę do załatwienia konsystorzowi biskupiemu. Po zbadaniu sprawy ks. J. Godlewski poinformował siostry, że w kościele Św. Michała pozostał tylko jeden ołtarz św. Teresy, któ-

¹⁵ Tamże k. 53.

¹⁶ Tamże k. 62.

¹⁷ WAP w Krakowie. Rkps 3326. Inwentarz znajdujących się kosztowności i innych rzeczy w kościele Św. Michała... z 1856 r.

ry nie nadaje się do ich kościoła¹⁸. Natomiast konsystorz przekazał karmelitankom relikwiarze w 1859 r.¹⁹ oraz pozostałe obrazy w 1864 r.²⁰

W 1867 r. przeniesiono do kościoła OO. Bernardynów marmurowe epitafia i tablice z pokarmelitańskiego kościoła. Zaświadcza o tym marmurowa tablica z wykazem przeniesionych nagrobków, umieszczona staraniem o. Modesta Scieszki, przełożonego klasztoru oo. bernardynów²¹.

W l. 1872—1874 kościół ŚŚ. Michała i Józefa przebudowano na biura sądowe. Wyburzono nawę główną tworząc z niej wewnętrzny dziedziniec. Nadbudowano boczne nawy. Z transeptu i części prezbiterium wybudowano sale w dwóch kondygnacjach. Pozostałą część prezbiterium zamieniono na dziedziniec straceń. W 1954 r. władze miasta przekazały powięzienne budynki Muzeum Archeologicznemu²².

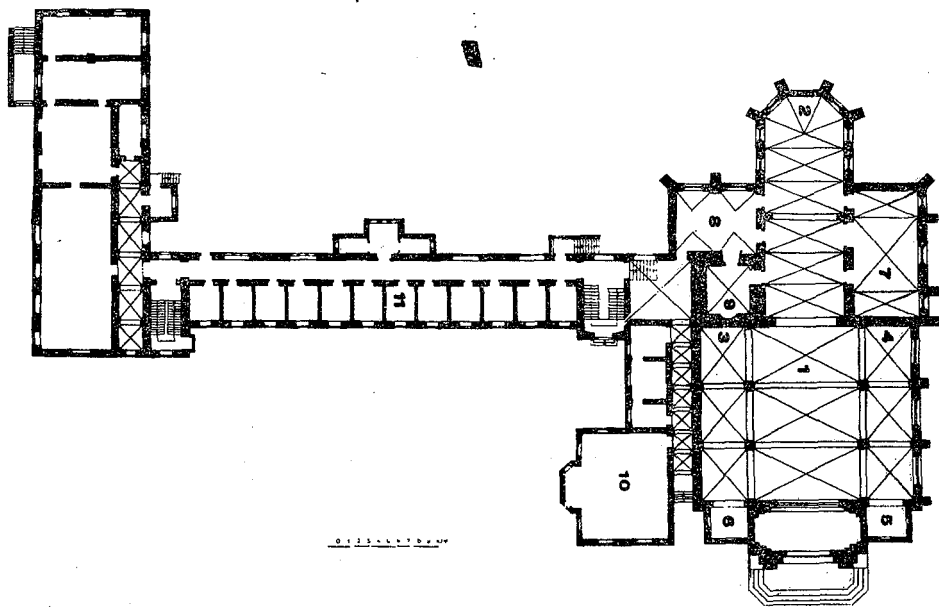
¹⁸ Archiwum Metropolitalne w Krakowie. Karmelitan-ki Bose na Wesołej 1850—1890.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Wes. Rkps 242. Roczne dzieje klasztoru Karmelitanek Bosych s. 124.

²¹ Ikonograficzne opracowanie nagrobków, zob. J. Langman: dz. cyt. k. 50—91.

²² Tadeusz Zychewicz i Elżbieta Symbratowicz: Dawny kościół p. w. Michała Archanioła i św. Józefa oraz dawny klasztor Karmelitów Bosych. W: Katalog zabytków sztuki w Polsce. T. IV, cz. III. Kościoły i klasztory śródmieścia 2. Warszawa 1978 s. 56—60; Mieczysław Tobiasz: Historyczny rozwój architektury zespołu więziennego św. Michała w Krakowie do roku 1955. W: Teka Komisji Urbanistyki i Architektury. T. XIV. Kraków 1980 s. 13—24.

Kraków. Rzut przyziemia klasztoru Niep. Pocz. NMP przy ul. Rakowickiej 18.

- 1) Kościół, 2) główny ołtarz, 3) ołtarz św. Józefa patrona Krakowa,
- 4) ołtarz św. Teresy od Dz. Jezus, 5) kaplica Dzieciątka Jezus,
- 6) kaplica Matki Bożej Bolesnej, 7) kaplica Matki Bożej Ostrobramskiej,
- 8) zakrystia, 9) wieża, 10) kaplica św. Anny, 11) klasztor.

VII. Wznowienie kultu św. Józefa patrona Krakowa

I. Powrót karmelitów bosych do Krakowa¹

Złoty wiek i dynamiczny rozwój Zakonu Karmelitów Bosych w Polsce, liczącego w 2 poł. XVIII w. w dwóch prowincjach (polskiej i litewskiej) 28 klasztorów z 400 zakonnikami, został nagle przekreślony przez upadek niepodległości i rozbiory Polski. W listopadzie 1864 r., po upadku powstania styczniowego, uległy likwidacji ostatnie klasztory karmelitów bosych, w wyniku represji za udział w powstaniu. Kilku powstańców wywieziono na Sybir, a pozostałych zakonników wywieziono do etatowego klasztoru karmelitów trzewickowych w Oborach. Prowincja polska przestała istnieć po 247 latach od swego założenia.

Z kwitnących życiem religijnym i działalnością klasztorów obu prowincji pozostał tylko jeden klasztor

¹ Opracowano na podstawie: Kronika klasztoru oo. karmelitów bosych w Krakowie od 1907 r.; Acta capituli conventus cracoviensis sub. tit. Immaculatae Concept. BVM. PP. Carmelitarum Discalceatorum ab anno 1911; APKB w Czernej. AMPK 27—38. Akta budowy klasztoru; AKKŁ 6. Największe Miłosierdzie Boże k. 58—80; AKKŁ 8. Fundacja naszych ojców karmelitów bosych w Krakowie 6 grudnia 1909 r.

w Czernej. Przez pół wieku pozbawiony łączności z centrum zakonu w Rzymie, prowadził swoisty tryb życia, narzucony warunkami politycznymi i społecznymi. Jurysdykcyjnie podlegał biskupowi krakowskiemu. Liczne zajęcia duszpasterskie w sąsiednich parafiach uniemożliwiały zachowanie pełnego wymiaru życia zakonnego. Brak powołań napełniał obawą szybkiego wymarcia i utraty ostatniej placówki karmelitów bosych w Polsce.

Dzięki usilnym prośbom o. Józefa od św. Gabriela (Jana Tyrki), przełożonego klasztoru, a szczególnie ss. karmelitanek bosych w Krakowie przy ul. Łobzowskiej, o ratowanie ostatniego bastionu życia karmelitańskiego w Polsce, generał zakonu o. Łukasz od św. Jana od Krzyża, w 1680 r. przysłał z innych prowincji 8 ojców i 2 braci na odnowienie życia zakonnego w Czernej. Nowi mieszkańcy klasztoru podjęli z całą surowością obserwację zakonną. Ten dynamizm życia wewnętrznego i karmelitańskiego stał się szczęśliwym zaczynem i fundamentem wznowienia prowincji Ducha Świętego w 1911 r. Klasztor w Czernej stał się złotą klamrą łączącą dzieje i tradycje prowincji przedrozbiorowej Polski z odnowioną prowincją w XX w.

Inspiratorkami i inicjatorkami założenia w Krakowie nowego klasztoru pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP, stały się karmelitanki bose w Krakowie na Łobzowie. Na nieustanne ich prośby, Definitorium Prowincjalne w Wiedniu przyjęło dnia 1 czerwca 1905 r. propozycję fundacji w odpowiednim czasie.

W październiku 1906 r. skierowały karmelitanki nową prośbę do Definitorium w Wiedniu, przekazując 20.000 koron² na budowę klasztoru, pod warunkiem roz-

² Cały posag nowicjuszki s. Marii Rafaeli od św. Teresy (Marii Hochberger).

poczęcia prac z wiosną 1907 r. Definitorium zleciło zrealizowanie fundacji opozycyjnemu prowincjałowi o. Chryzostomowi Lamosiowi.

Pozwolenia na budowę nowego klasztoru udzieliło Namiestnictwo we Lwowie w maju 1906 r. oraz Jan kard. Puzyna, aktem z dnia 23 listopada 1906 r. nr 6774. Po zamianie parcel z wojskiem, rozpoczęto budowę w jesieni 1907 r. Początkowo powierzono ją architektowi Tadeuszowi Stryjeńskiemu. Po wykonaniu planów zrezygnowano z kierownictwa jego firmy z powodu wygórowanej ceny. Budowę klasztoru według planów Stryjeńskiego podjął Kazimierz Brzeziński, budowniczy krakowski. Ze strony zakonu kierownikiem budowy był o. Andrzej Gdowski z Czernej. Dnia 6 grudnia 1909 r. objęli fundację i rozpoczęli życie zakonne o. Chryzostom Lamoś, o. Anzelm Gądek i br. Bogumił Mazurek. Mieszkalna część klasztoru z 36 celami była na ukończeniu.

Budowa prezbiterialnej części kościoła pod wezw. Niepok. Poczęcia NMP — wraz z boczną kaplicą i wieżą — trwała do kwietnia 1910 r. W dniu 5 grudnia tego roku bp krakowski Anatol Nowak poświęcił kościół. Przedtem jeszcze, w listopadzie 1910 r. zakupiono i zainstalowano 5 dzwonów z odlewni Hillera za 19.000 kor., zaś do kościoła za 4.200 kor. Do kaplicy Matki Bożej Ostrobramskiej zakupiono drewniany ołtarz, wykonany w zakładzie Stuflessera w Tyrolu w 1911 r. Obraz do ołtarza w kaplicy ofiarował klasztor w Czernej. W tym też roku zamówiono u malarza w Bochni obraz Madonny Niepokalanej do głównego ołtarza, za 1.000 kor., oraz zakupiono w Wiedniu zegar na wieżę, za 2.605 kor. W 1913 r. wybudowano skrzydło zachodnie klasztoru. Plany wykonał inż. Augustyn Tarkowski z Tarnowa. Budowę przeprowadził Stefan Müller, budowniczy z Czatkowic, za 100.000 kor. W 1926 r., na miejsce dzwonów zabranych w czasie I wojny świato-

wej, zakupiono cztery nowe w odlewni Hillera za 2.900 dolarów.

Dalszą dobudowę kościoła przeprowadził w latach 1929—1932 Stanisław Słowik, według planów architekta Franciszka Mączyńskiego. Ze szkodą dla architektury odstąpiono od pierwotnego planu Stryjeńskiego. Alabastrowe ołtarze wykonała Fabryka XX. Czartoryskich „Żurawno” w 1931 r., według planów arch. J. Szostakiewicza, za 105.000 zł. We wrześniu tegoż roku zakupiono nowe organy Riegera za 40.000 zł. Konstrukcje żelbetowe ołtarzy wykonała firma Polańskiego. Prace ślusarskie wykonał zakład Oremusa, instalacje elektryczne Jurski, prace stolarskie zakład Muraniego, witraże zakład Kusiaka. Obrazy do ołtarza św. Józefa i św. Teresy od Dzieciątka Jezus malował Jan Bąkowski, za 800 zł. Mozaikę nad portalem wejściowym wykonał w 1934 r. J. Pieczonka SJ, według projektu Jana Bąkowskiego. Ogrodzenie placu kościelnego od ul. Rakowickiej projektował Fr. Mączyński. Ołtarz do kaplicy Dzieciątka Jezus w 1934 r. za cenę 3.800 zł, oraz do kaplicy Matki Bożej Bolesnej w 1936 r. za 3.500 zł wykonała Fabryka XX. Czartoryskich „Żurawno”, według projektu inż. Szostakiewicza. Dnia 11 IX 1932 r. świątynię konsekrował ks. bp Adam Sapięha, metropolita krakowski. Od czasu kanonicznej erekcji w dniu 26 stycznia 1911 r. klasztor przeznaczony został dla kleryków na Kolegium Teologiczne, które istnieje do chwili obecnej.

W klasztorze istnieje Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych erygowane uchwałą Kapituły Prowincjalnej dnia 13 maja 1927 r. Wydawnictwo posiada na swoim koncie dwa czasopisma ciągłe — miesięcznik „Głos Karmelu”, wydawany w latach 1927—1952 oraz miesięcznik „Pod opieką św. Józefa” (1946—1952), przeznaczony dla rodzin katolickich. Oprócz miesięczników, Wydawnictwo

wydało w l. 1927—1977 186 pozycji książkowych z zakresu teologii życia wewnętrznego i hagiografii.

Kościół budowany w okresie secesji nawiązuje do stylu romańskogotyckiego. Usytuowany w narożu ul. Rakowickiej i Modrzewskiego, fasadą zwrócony w kierunku południowo-zachodnim. Zbudowany z cegły na fundamencie kamiennym. Korpus trzynawowy, z wydłużoną nawą centralną do prezbiterium zamkniętego pięcioboczną absydą. Według pierwotnego planu, główny ołtarz miał się znajdować w miejscu dzisiejszej balustrady w tarczy. Za nim, w miejscu dzisiejszego prezbiterium, zaplanowana była zakrystia, a nad nią chór zakonny. Wnętrze szer. 21, dł. 40 m. W przedłużeniu lewej nawy czworoboczna wieża o wys. 50 m. Do kościoła przylega klasztor w kształcie litery L, dwupiętrowy, podpiwniczony, zbudowany z cegły.

2. Wznowienie kultu św. Józefa

raz z odrodzeniem życia karmelitańskiego w Polsce wznowiony został również kult św. Józefa, jako jeden z charakterystycznych elementów duchowości zakonu. Dynamicznie rozwijał się on poprzez bractwa św. Józefa założone w Czernej (31 III 1906) i w Wadowicach (18 IV 1911). W nowym klasztorze Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie przy ul. Rakowickiej obchodzono uroczystości wszystkie

święta św. Józefa. Oprócz liturgicznego kultu, na cześć św. Józefa dedykowano jeden z pięciu dzwonów, konsekrowanych przez bpa Anatola Nowaka w dniu 21 listopada 1910 r.³ Kapituła klasztorna, nawiązując do dawnych tradycji karmelitańskich w Krakowie, jednogłośnie podjęła w 1912 r. decyzję wznowienia uroczystej nowenny do św. Józefa przez 9 śród poprzedzających uroczystość św. Józefa (19 III)⁴. Pierwszą nowennę rozpoczęto 17 I 1912 r. ofiarą mszy św. z nabożeństwem i kazaniem o godz. 8 rano. Nowennę tę odprawia się corocznie. Dnia 19 III 1926 r., w samą uroczystość św. Józefa, o. Antoni od Dzieciątka Jezus (Andrzej Foszczyński), przeor klasztoru, za zgodą kapituły konwenckiej dokonał ważnego aktu wznowienia i reaktywowania dawnego Arcybractwa św. Józefa, erygowanego przy kościele ŚŚ. Michała i Józefa w 1669 r. Przygotowaniem do tego aktu była uroczysta nowenna głoszona przez tegoż przeora. W tym samym dniu wielka liczba osób zapisywała się do tegoż Arcybractwa. Na ten dzień studenci teologii (klerycy) przygotowali 2000 egzemplarzy książeczek wpisowych, obejmujących 32 strony druku, wydanych na klasztornej drukarce „Karmelopol”⁵. Książeczki wpisowe zawierały ustawy Arcybractwa, warunki przyjęcia, obowiązki i wybór modlitw z nowenną i litaniami do św. Józefa. Układ książeczki wpisowej wzorowany był na wcześniejszej książeczce przyjęć do Arcybractwa w Wadowicach⁶. W 1937 r. opracowano i wydano „Ustawy Arcybractwa św. Józefa Oblub. Najśw.

³ Archiwum Klasztoru Karmelitów Bosych w Krakowie: Kronika klasztoru od 1907 r. k. 29.

⁴ Tamże k. 43.

⁵ Tamże k. 141.

⁶ Arcybractwo św. Józefa Oblubieńca NMP w Wadowicach. Kraków, druk. E. dra K. Kozińskich w Krakowie (1914), 12° ss. 22, 2 nłb.

Maryi Panny” wraz z kartą wpisową dla jego członków⁷.

Organizacyjnie Arcybractwo dzieliło się na 21 kół (gron), w tym 3 męskie i 18 żeńskich. Na czele każdej grupy stał zelator lub zelatorka, naznaczeni przez dyrektora. Obowiązkiem ich było szerzenie kultu św. Józefa oraz troska o chorych członków grupy. Prowadzili oni również „Książeczki składowe”, w których rejestrowali członkowskie składki w ciągu roku. Zebrany fundusz ze składek przeznaczony był na kwiaty i świece do ołtarza św. Józefa, na msze św. za żywych i zmarłych członków, na książki do biblioteczki oraz druk tajemnic różańcowych do św. Józefa⁸. Zarząd Arcybractwa składał się z dyrektora, którym był przełożony domu lub kapłan przez niego zamianowany, oraz dwóch radnych — skarbnika i sekretarza, wybranych przez wszystkich członków w czasie generalnej kongregacji w dniu 19 marca. Arcybractwo miało w II niedzielę każdego miesiąca swoje zebrania z duchowną konferencją dyrektora, nabożeństwem do św. Józefa oraz procesją. Arcybractwo posiadało swoją pieczęć owalną typu hagiograficznego z wyobrażeniem św. Józefa i napisem wokoło: „Arcybractwo św. Józefa przy kościele OO. Karmelitów Bosych w Krakowie”. Miało też matrycę do wybijania medalików św. Józefa. Gromadziło się na nabożeństwa przed ołtarzem św. Józefa, którym opiekowali się członkowie Arcybractwa. Ołtarz zbudowany został w bocznej nawie kościoła z szarego i białego alabastru w l. 1931—1932. Wykonała go Fabryka XX. Czar-

⁷ Druk. „Powściągliwość i Praca” w Krakowie, 12° ss. 44, 2 nłb.

⁸ Archiwum Klasztoru Karmelitów Bosych w Krakowie. Księga kasowa Arcybractwa św. Józefa w Krakowie ... w l. 1944—1949.

toryskich „Zurawno”, według projektu arch. J. Szostakiewicza. Na antepedium w półokrągłej płycinie relief przedstawiający scenę śmierci św. Józefa w obecności Jezusa i Matki Bożej. Kompozycja zapożyczona z analogicznego antepedium, wykonanego z piaskowca w kościele SS. Karmelitanek Bosych w Krakowie przy ul. Łobzowskiej. W predelli tabernakulum z białym kielichem i hostią na drzwiczkach. Po bokach dekoracja przedstawiająca kosze z kwiatami. W retabulum obraz malowany na płótnie przez Jana Bąkowskiego, z wyobrażeniem św. Józefa w pozycji stojącej z Dzieciątkiem Jezus na ramieniu. Przed tym ołtarzem w każdą środę odprawiana jest msza św. o św. Józefie i nabożeństwo.

Arcybractwo, jako osoba moralna, przetrwało ze swoją strukturą organizacyjną do 1949 r. Ostatnie jego zebranie odbyło się 13 XI 1949 r., w czasie którego o. dyrektor Eliasz Zbyszyński odczytał komunikat Kurii Metropolitalnej o rozwiązaniu zarządu, administracji i zebrań poza kościołem Konfraternii, która wobec państwa przestaje istnieć⁹.

Zasłużonymi promotorami kultu św. Józefa byli o. Antoni od Dzieciątka Jezus (Andrzej Foszczyński) i o. Józef od Matki Bożej z Góry Karmel (Jan Prus), założyciel miesięcznika „Pod Opieką św. Józefa” (1946—1952), poświęconego szerzeniu kultu św. Józefa i przeznaczonemu dla rodzin katolickich.

⁹ Tamże. Księga protokołów zebrań członków Arcybractwa św. Józefa przy kościele OO. Karmelitów Bosych w Krakowie k. 10.

3. „Nowo odkryty skarb”¹⁰

W wrześniu 1932 r., po ukończeniu budowy kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP przy ul. Rakowickiej, zarząd klasztoru rewindykował kilka obrazów z nie istniejącego klasztoru św. Michała i Józefa, przechowywanych w klasztorze ss. karmelitanek bosych przy ul. Kopernika. Pośród nich był wielki obraz św. Józefa. Według ustnej tradycji tego klasztoru, wizerunek ten „obnoszono po Krakowie w dzień poświęcenia miasta św. Józefowi”¹¹. Po przeprowadzeniu konserwacji, rewindykowany obraz otrzymał nowe, złoczone ramy oraz miejsce w prezbiterium na I piętrze klasztoru. Paliła się przed nim wieczna lampka. Nikt jednak bliżej nie znał jego pochodzenia ani bogatej historii.

W 1967 r., w związku z propozycją renowacji obrazu św. Józefa w Jaworznie, artysta konserwator z Akademii Sztuk Pięknych zwrócił się z prośbą do Archiwum Prowincji o dokumentację tego obrazu, pochodzącego z dawnego klasztoru karmelitów bosych św. Michała. Po przeprowadzeniu konfrontacji analizy porównawczej z przekazami ikonograficznymi, szczególnie z istniejącym obrazem w preparatorium i miedziorytem Bellinga z XVIII wieku, doszło do ustalenia, że obraz w Jaworznie jest słabą kopią z 2 poł. XVIII w. obrazu przechowywanego w Krakowie przy ul. Rakowickiej 18.

¹⁰ Tytuł modlitewnika do św. Józefa, wydany przez klasztor św. Michała i Józefa z okazji erekcji Bractwa św. Józefa w 1669 r.

¹¹ AMK 3. Zapiski kronikarskie klasztorów Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Michała w Krakowie k. 311.

Obraz zaś ten prezentuje dzieło wysokiej klasy. Odtąd stał się przedmiotem zainteresowania józefologów i historyków.

Kwerendy przeprowadzone w Watykańskim Archiwum i Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Krakowie przyniosły niezwykle materiały, dotyczące patronatu św. Józefa w Krakowie. Zebrał je ks. prof. Franciszek Bracha CM¹². Po stwierdzeniu tożsamości obrazu i ustaleniu jego historii, podejmowano starania o przywrócenie mu publicznego kultu w klasztornej świątyni. Sprawa przeciągała się kilka lat. Dopiero w 1979 r. obecny przeor klasztoru o. dr Mariusz Józef Jaszczyszyn nie tylko pozytywnie ustosunkował się do propozycji wysuniętej przez autora, ale stał się żarliwym jej zwolennikiem i realizatorem. W myśl przepisów prawa zakonnego propozycję zarządu w tej sprawie przedłożono do omówienia i decyzji kapitule klasztoru. W dniu 4 XII 1979 r. poddano do tajnego głosowania następującą propozycję:

„W naszym klasztorze znajduje się łaskami słynący obraz św. Józefa Oblubieńca NMP, patrona miasta Krakowa. Jest to oryginalny obraz z sanktuarium św. Józefa Karmelitów Bosych przy klasztorze św. Michała w Krakowie. Św. Józef był w tym obrazie czczony do tego stopnia, że w 1715 r. Magistrat miasta wraz z duchowieństwem i ludem oddał się pod jego opiekę, obierając go głównym patronem miasta. Będąc w posiadaniu tak wielkiej i drogiej pamiątki, proponuje się Czcigodnym Ojcom i Braciom Kapitularnym, czy wyrażają zgodę na:

1. Przeniesienie i umieszczenie tego obrazu w oł-

¹² Ks. Franciszek Bracha CM: Św. Józef szczególnym patronem miasta Krakowa. „Ateneum Kapiańskie” t. 90 nr 414 (1978) s. 76—89.

tarzu św. Józefa w naszym kościele, w miejsce obecne-
go, malowanego przez Jana Bąkowskiego?

2. Przebudowę i zmianę architektury nastawy ołtarzowej, zaplanowaną przez inż. arch. Józefa Dutkiewicza do łaskami słynącego obrazu?

3. Wznowienie kultu św. Józefa patrona Krakowa przez ponowne oddanie miasta pod jego opiekę i wyproszenie z tej okazji pasterskiego listu do całej diecezji lub tylko do samego miasta Krakowa od ks. kard. Franciszka Macharskiego, metropolity krakowskiego?"

Kapituła w tajnym głosowaniu jednomyślnie (13 na 13) aprobowała powyższą propozycję.

Łaskami słynący obraz został poddany gruntownej konserwacji i analitycznym badaniom pigmentów, spoiwa oraz włókna podobrazia. Prace konserwatorskie przeprowadziła mgr Cecylia Wójtowicz w lutym i marcu 1980 r. Mikroskopowego badania włókna podobrazia dokonała (7 III 1980) doc. Maria Niedzielska, a analizy pigmentów i spoiwa mgr Paweł Karaszkiwicz w ASP w Krakowie. Projekt przebudowy ołtarza opracował i nadzór nad jego wykonaniem sprawował inż. arch. Józef Dutkiewicz.

Marmurową nastawę i boczną gablotę na wota wykonał artysta kamieniarz Edward Jamrozik; pancerne tabernakulum do ołtarza zakład ślusarski inż. Stanisława Słowika; ramę do obrazu i klęcznik przed ołtarzem — Julian Plewa.

Po ukończeniu wszystkich prac przebudowy ołtarza, w uroczystość św. Józefa Rzemieślnika w dniu 1 maja 1980 r. odbyła się uroczysta intronizacja łaskami słynącego wizerunku wraz z aktem oddania się pod opiekę św. Józefa całej prowincji karmelitów bosych. Koncelebrowana msza św., z udziałem przełożonych i przedstawicieli prowincji, została odprawiona o godz. 18.30. Okolicznościowe kazanie wygłosił o. Benignus od Chry-

stusa Króla. Zarysował w nim wspaniałe dzieje Patrona miasta Krakowa. Na zakończenie uroczystości odmówiono przed Najśw. Sakramentem litanie do św. Józefa i akt oddania się polskiej prowincji karmelitów bosych pod opiekę św. Józefa, patrona miasta Krakowa¹⁸.

Oficjalne uroczystości wznowienia kultu św. Józefa patrona miasta Krakowa zaplanowane są na szczelbu Kościoła Krakowskiego na 19 III 1981 r., z udziałem Biskupa Krakowa, duchowieństwa, wspólnot zakonnych i mieszkańców miasta.

„Nowo odkryty skarb” — bezcenna pamiątka kultu, Patron zaufania wszystkich mieszkańców Krakowa, Opiekun w najtrudniejszych jego dziejach, po 183 latach działania w ukryciu wychodzi na spotkanie mieszkańców miasta w XX w. Ofiaruje im swą miłość, opiekę i wspaniałe wartości życia domniemanego ojca Boga Wcielonego, męża zaufania Trójcy Przenajświętszej oraz wiernego oblubieńca i męża Bogarodzicy Dziewicy Maryi.

¹⁸ Tekst aktu oddania się św. Józefowi zob. Aneks 9 s. 190.

1.

LIST MAGISTRATU KRAKOWA DO PAP. KLEMENSA XI

Kraków 27 stycznia 1714 r.

Magistrat prosi pap. Klemensa XI o rozciągnięcie święta Opieki św. Józefa z własnym Oficjum na całe miasto w 3 niedzielę po Wielkanocy na wzór święta obchodzonego przez karmelitów bosych przy kościele Św. Michała w Krakowie.

Oryg. Archivum Secretum Vaticanum. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X 4 a. Acta annorum 1714—1715.

Sanctissime ac Beatissime Pater

Domine, Domine, Clementissime,

Post durae mortis pestilentiales umbras, non consumptos, tumultuantis éousque belli inexplicabilia mala et in dies graviores exinde emanantes pressurae, ac aliae lethales plagae insupportabiles peccatorum paenae, inducunt Nos, ut non alibi, quam de coelo auxilium et protectionem sedulo meditemur, ac serio in humilitate cordis et puritate conscientiarum quaeramus, scientes perbelle, Dei attributum esse, omnem admirationem excedens, parcere et misereri. Hinc est, quod licet Senatus Populusque Cracoviensis Beatissimam Dei Genitricem in coelis Advocatam suam speciali pietate colat et devotione quotidiana veneretur, eademque Metro-

lis Sanctorum Mater et Patria, prole sua pia et beata in coelis gaudeat, aliorumque Sanctorum augustissimis cineribus tanquam infinitis thesauris et gazophilaciis, uti clipeis et scutis securitatis gloriatur; Beatorumque Patronorum Regni sola tutela et defensione inter casus et ruinas semivivit et consistit, prout hoc coram Solio Majestatis, Vestrae Sanctitatis, plena fide confitemur, nihilominus ut ab his malis etiam interventu Sanctissimae Genitricis Sponsi, Patris nuncupativi Tutoris et Nutritii JESU, Ecclesiae militantis universalis Patroni, eruamur; ad augendam, et excitandam majorem Christi Fidelium, tam Civitatis, quam Confraternitatis in Ecclesia SS. Joseph et Michaelis FF. Carmelitarum Discalceatorum Cracoviae erectae, devotionem, solenne Festum Patrocini S. Joseph, Dominica 3-tia post Pascha, singulis annis in perpetuum, a Confraternitate ejusdem Sancti cum Indulgentia plenaria celebrandum, humiliter concedi facultatem petimus et supplicamus, firmam spem habentes, Joseph, Patriarcharum Culminis, Ecclesiae Dei Decoris et Oeconomi promovebimus, eo ampliores gratias et in praesentibus Civitatis et Regni angustiis levamen intercessione Ejus consequemur. Igitur supplicem petitionem Nostram inter oscula Pedum beatorum Sanctitatis Vestrae regimen et gubernium precamur.

Suo Sanctissimo Domini

Devotissimi, Humillimi Oratores et Indignissimi Servi,
Praeconsul, Senatus Populusque Urbis Cracoviae Metropolis Regni Poloniae, Cracoviae die Sabb. 27 Januarii 1714.

ZAŚWIADCZENIE BISKUPA KRAKOWSKIEGO

Kraków, listopad 1714 r.

Michał Szembek, pomocniczy biskup Krakowa, popierając prośbę Rady Miejskiej w sprawie ustanowienia św. Józefa głównym patronem miasta, zaświadcza, że Kraków do tej pory nie posiada głównego patrona z wolnego wyboru miasta zgodnie z konstytucją Urbana VIII.

Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X 4 a. Acta annorum 1714—1715.

Michael a Słupow Szembek, Dei et Apostolicae Sedis Episcopus Paphensis, Suffraganeus, Decanus, Vicarius in Spiritualibus et Officialis Generalis Cracoviensis.

Eminentissimus et Reverendissimis Dominis Dominis, S. Romanae Ecclesiae Cardinalibus SS. Congregationis Rituum Praefectis, Nostram submissionem et profundam venerationem. Noverint Eminentiae Vestrae, qualiter Nobilis ac Spectabilis Magistratus Civitatis Cracoviensis, Regni nostri Poloniae Metropolis, una cum universo ejus populo, sub hac rerum continua revolutione, ac publica Regni calamitate, prorsus omnia humano destituti auxilio, ad Deum Divinissimosque Tutellares, pro suppetiis recurrendo, proposuerit in animo unum Patronum specialem et principalem loci huius quem in hucusque non habuerunt eligendum: et sic ordinate Divina Providentia mediante consilio generali Civitatis huius, de consensu Illustrissimi et Reverendissimi Domini, sui loci ordinarii ac cleri per secreta suffragia a populo facta; recognoscendo in dies Beatissimi Joseph Sponsi S. Mariae Virginis Matris Dei, singulare patrocinium, cujus confraternitatem ad Ecclesiam S. Michaelis Conventualem RR. PP. Ordinis Car-

melitarum Discalceatorum a multo tempore fundatam, cum magna devotione ac religione fovent et promovent, votis et animis concordibus, eundem Beatissimum Joseph in singularem Patronum et Principalem Civitatis Suae constituerunt et elegerunt: Nobisque humiliter supplicari fecerunt quatenus in absentia Illustrissimi et Reverendissimi Domini Episcopi, ad praesens publica functione legationis a Palatinatu Cracoviensi ad S. R. Majestatem impediti, testimonium super eo: Quod nullum alium specialem et Principalem Patronum, Civitatis huius ante hac electum, et a S. Congregatione approbatum habeant, praeberemus. Nos habita plena desuper informatione, quod Civitas haec, licet plurimos, tam communes Regni quam alios Ecclesiae Dei Patronos, speciali cultu pro sua pietate veneretur, non tamen ullum specialem et Principalem Patronum ad tenorem Decreti Illustrissimi Reverendissimi Nostri Urbani Papae VIII electum et a S. Congregatione approbatum, habuerint et habeant, praesens testimonium impartimur. Supplicando simul Eminentissimis Vestris, quatenus taliter electum in Patronum Civitatis huius, Aucthoritate sua approbare, et confirmare dignentur. In quorum fidem, praesentes manu nostra subscripsimus et sigillo iussimus communiri. Datum Cracoviae die Mensis Novembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Decimo Quatro. Michael Szembek Ep. S. D. Off. Gen. Crac. mp.

3.

ZAŚWIADCZENIE
BISKUPA KAZIMIERZA ŁUBIEŃSKIEGO

Warszawa, dnia 26 listopada 1714 r.

Kazimierz Łubieński, biskup krakowski pisze, że miasto Kraków nie ma głównego patrona z wyboru ludu i na mocy indultu Stolicy Apostolskiej.

Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X 4 a. Acta annorum 1714—1715.

Casimirus a Łubna Łubieński Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Cracoviensis, Dux Severiae.

Universis et singulis quorum interest aut interesse potuit significamus et attestamus. Quod licet Regnum Poloniae ac identidem Civitas Cracoviensis plurimos habeat Sanctos Patronos communes eadem tamen Civitas praeter illos nullum alium hactenus privatum, specialem ac principalem sibi adscitum et appropriatum ac in forma Apostolica sibi indultum habet prout nunc Sanctus Josephus in Sacra Rituum Congregatione pro huiusmodi Patrono promovetur et una Nobis cum votis publicis universi Cleri ac populi dictae Civitatis ab eadem Sacra Congregatione in Patronum Singularem postulatur. In cuius rei fidem praesens testimonium manu propria subscriptum Sigillo Nostra communiri iussimus. Datum Varsaviae hac die 26 Mensis Novembris Anno Domini 1714. (—) Casimirus Episcopus Cracoviensis.

4.

WYCIĄG Z AKT
KAPITUŁY KATEDRALNEJ W KRAKOWIE

Kraków, dnia 9 listopada 1714 r.

Kapituła Katedralna na Wawelu w Krakowie nie tylko przyjmuje i zatwierdza wybór św. Józefa na głównego patrona miasta, dokonany przez Magistrat i przedstawicieli cechów, ale również wyraża wielką wdzięczność za jego opiekę nad miastem.

Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X
4 a. Acta annorum 1714—1715.

Anno Domini Millesimo septingentesimo decimo quarto, die Veneris nona Novembris.

Coram Perillustribus et Reverendissimis Dominis Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis, nec non aliarum Collegiatarum Praelatis et Canonicis Capitulariter in loco solito congregatis, comparuit Personaliter Nobilis ac Spectabilis Joannes Antonius Słowakowicz Consul Cracovien. et Doctor Medicinae, uti et tanquam a Nobili ac Spectabili Magistratu Cracovien. Universoque ejusdem Civitatis Populo ad finem praemissarum specialiter deputatus Commisarius nomineque ejusdem Universitatis, haec expostulata ad Venerabile Capitulum; Qualiter Civitas haec in moderno Regni statu afflictissima innumeris quassata calamitatibus, singulare Divinissimi Josephi Sponsi S. Mariae Virginis Dei experiendo et in dies recipiendo auxilium et Patriocinium, effundendo ad Dominum Jesum sua submissa vota et desideria, ut sub Patriocinio ejusdem Divinissimi Joseph, eo firmiori, manere, ipsiusque in omni necessitate auxilio in semper protegi possent, diem Electionis in Patronum ejusdem Divinissimi Joseph instituerunt; eundemque Dominum

Joseph per secreta suffragia omnium Consulibus votis, medio Concilio Generali in Principalem Patronum elegerunt, eamque factam per Conclusionem Magistratus, in sessione Capitulari Praefatis Perillustribus et Reverendissimis Dominis instrumento authentico; supplicando humiliter Venerabili Capitulo pro suffragio et voto ad firmandam electionem, et consensum desuper praestandum. Perillustres Reverendissimi Domini Praelati et Canonici, audita huiusmodi instantia, visa electione canonica facta reque inter se bene maturata, cum nullus adsit, qui non recognoscat huius Divinissimi Patroni in tot necessitatibus etiam publicis singulare auxilium et Patrocinium, observantes a tempore antiquo magnam et satis laudabilem huius Civitatis erga hunc Sanctum devotionem et continuum in Cultu augendo zelum publicamque vocem populi de receptis in dies Patrocinium illius beneficiis, huiusmodi electionem in Patronum Principalem ac praecipuum, non tantum consensu Suo mutuo approbarunt, sed magnis aerumniis hanc gratitudinem erga Suum Benefactorem sunt prosecuti; talique mediante Suo decreto huiusmodi Consensum in forma Decreti consueta mihi Notario extradi demandarunt. Prasente me Notario Stanislae Niciński Canonico Ecclesiae Collegiatae S. Georgii, Paenitentiario Cathedralis Ecclesiae. Ex actis Reverendissimi Capituli Cathedralis Cracoviensis sub sigillo ejusdem extractum Stanislaus Niciński notarius.

WYCIĄG Z KSIĘGI UCHWAŁ
SZLACHETNEGO I DOSTOJNEGO MAGISTRATU

Kraków, dnia 6 listopada 1714 r.

Radni miasta wraz z 40 przedstawicielami cechów w dniu 12 VI 1714 r. zebrani w Magistracie, jednogłośnie w tajnym głosowaniu wybrali św. Józefa na głównego patrona miasta. Równocześnie zwracają się z prośbą o zatwierdzenie tego wyboru i o ustanowienie święta Opieki św. Józefa w III niedzielę po Wielkanocy.

Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X 4 a. Acta annorum 1714—1715.

Actum in Praetorio Cracoviensi, feria tertia post festum Sanctorum Omnium proxima die sexta mensis novembris, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Decimo quarto.

Nobiles ac Spectabiles Domini, Proconsul et Consules Urbis Cracoviae, Metropolis Regni Poloniae, Una cum Honoratis quadraginta viris totam Communitatem repraesentantibus, ad Praetorium in negotiis publicis atque infrascripto congregati existentes: Inter alia sessionis et consultationis hodiernae satis ardua negotia, idque ratione contributionum, multipliciter Urbi quondam celeberrimae, hactenus sub tributis gementi indicatarum, et nullatenus supportabilium, primum atque principalem Consiliorum Suorum auspiciati sunt articulum, a continuatione Patriocinii Sancti Joseph, Sponsi Mariae JESU Christi Domini Patris nuncupati, Verbi Incarnati Nutritii, et Ecclesiae Sanctae Oeconomii, diu per Ordines Civitatis in Patronum Petiti, in Sacra Rituum Congregatione dependentis necdum eiusque obtenti et expediti. De ipsius ab antiquo probato et explorato Patrocinio

confidendo, ut in omnibus suis necessitatibus atque angustiis, Paterno semper eius auxilio, necnon intercessionis suffragio Civitas protegatur, quam Protectionem toties ac toties in gravibus angustiis qua publicis qua privatis passim id Universo populo confitente, experta. Inhaerendo igitur his instantiis, supplicationibus, ad Sanctissimum Dominum Clementem Papam eius nominis Undecimum, feliciter modernum, Ipsiusque Sacram Sedem Apostolicam factis aliquoties, necnon laudo suo, sub die duodecima junii Anno currenti eo nomine Sancto, de unanimi suo maturo ac deliberato Consilio et Consensu, Decretum Urbani Octavi Anno Domini 1630 die 23 Martii latum observando, invocata Spiritus Sancti gratia, ad Electionem Solemnem per secreta suffragia procedendum esse duxerunt, prout in Dei Nomine processerunt, taliterque votis secretis omnium actui praesentium, Sanctissimum Josephum, Redemptoris Christi JESU fidelissimum Oeconomum atque Nutritium, Castissimae Virginis Deiparae Sponsum, suum in dubiis Instructorem, Consiliarium, ac in omni adversitate Consolatorium, ac Patronum Singularem solemniter elegerunt et constituerunt; prout de facto eligunt et constituunt: Supplicantes cernui et acclines, Sanctissimo Domino Nostro tanquam Universalis Ecclesiae Antistiti, necnon in Terris Christi Vicario, Ipsius Sacrae Sedi Apostolicae ac in particulari, Sacrae Rituum Congregationi, ut Suam eiusmodi piam, devotam atque Votivam et Solemnem Electionem taliter vigore Bullae divinae memoriae Urbani Octavi, de electione Sanctorum in Patronos, expeditam approbare, defectusque omnes, si qui forsan intercesserunt, de plenitudine Patrocinii Festum, Dominica tertia post Pascha, perpetuis futuris temporibus, cum indulgentiis celebrandum in Ecclesia Religiosorum Patrum Carmelitarum Discalceatorum, ad Ecclesiam S. Michaeli et Josephi, Cracoviae fundata, Urbi Confraternitas Sancti

Joseph erecta est, Ipsiusque Imago et Altare erectum, continua devotione collitur, concedere, sub ritu sibi viso quamprimum largiri et assignare dignetur, alias facere, prout id ad Officium Suum Pastorale spectare et pertinere dignoscitur. Hac Sua conclusione in forma Sollemnissima et perfectissima ad praemissa... Franciscus Smołakowski Urbis Cracovien. Secretarius et Notarius. Ex libro Conclusionum Nobilis et Spectabilis Magistratus.

6.

**PRZEDSTAWIENIE SPRAWY PATRONU
ŚW. JÓZEFA W ŚW. KONGREGACJI OBRZĘDÓW**

Rzym, dnia 23 marca 1715 r.

Kard. Origo na zwyczajnym posiedzeniu Kongregacji Obrzędów w dniu 23 marca 1715 r. omawia i przedstawia prośbę Magistratu krakowskiego o zatwierdzenie wyboru św. Józefa na głównego patrona miasta.

*Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Sygn. X
4 a.*

Illustrissimi et Reverendissimi Domini

Religioni Carmelitarum Discalceatorum Congregationis Italiae, quae ultra Italiam ipsam cum Insulis adjacentibus complectitur Germaniam, Galiam et Poloniam usque de mense Aprilis 1680 ab hac Sac. Congregatione concessum fuit celebrari Festum Patrocinii S. Joseph Protectoris dictae Religionis quacunque Dominica 3-a post Pascha sub Ritu dup. 2 cl. cum proprii Officii destinatione.

Ad huius exemplum Senatus, Populusque Cracovien. aliorum Sanctorum protectione praeter Comunes toti Regno destitutus, expertus temporibus hisce aeru-

mnosis inter tot Gentium praessuras, truces, pestilentias, civium intestina bella, caeterasque calamitates nondum totaliter extinctas quantaeficaciae sit apud Deum ad eius iram placandam, gratiasque impetrandas Patrocinium Divi Joseph Nutritii Jesu, decrevit hunc in principalem Patronum et Tutelarem elegi proindeque in publicis comitiis habitis per secreta suffragia decreta fuit electio successive acceptata et approbata a Clero, Episcopo Dioecesano consciente. Verum quia iuxta notissimum Decretum S. Memoriae Urbani octavi editum die 23 Martii 1630 similes electiones confirmandae sunt ab hac Sacra Congregatione. Ideo Proconsul, Senatus et Populus istae civitatis recurrunt ad Eminentissimos Patres eosdem humillime supplicando, ut decretum in Gentibus comitiis electionem S. Joseph in Patronum Principalem Civitatis confirmare dignentur, et si magis placent permittere ut festum quoque Patrocini celebretur quotannis qualibet dominica 3-a post Pascha eodem modo et Ritu, quo dictum festum celebratur in ecclesia SS. Michaelis et Joseph PP. Carmelitarum dictae Civitatis Cracoviae cum extensione Officii proprii eisdem assignati. Et pro gratia quam...

7.

DEKRET ŚW. KONGREGACJI OBRZĘDÓW

Rzym, dnia 23 marca 1715 r.

Św. Kongregacja Obrzędów na zwyczajnym posiedzeniu w Pałacu Apostolskim na Kwirynale przychyliła się do prośby Senatu i duchowieństwa miasta Krakowa i zatwierdza wybór św. Józefa na głównego patrona miasta.

Oryg. ASV. Archivum S. Congr. Rituum. Decreta

Sacrae Rituum Congregationis anni 1713—1714 usque ad ann. 1715. fol. 209^v, 212^r.

A Senatu, Populo et Clero Civitatis Cracoviensis electo nuper s. Iosepho in Patronum Principalem, accedentibus etiam precibus episcopi dioecesani pro confirmatione electionis praedictae, nec non in posterum pro celebratione festi patrocinii eiusdem sancti quotannis qualiter dominica 3-a post Pascha eodem modo et ritu quo dictum festum in ecclesia sanctorum Michaelis et Ioseph patrum Carmelitarum praedictae civitatis celebratur cum recitatione officii proprii eisdem assignati SS.mo D.no N.ro humillime supplicatum fuit, huiusmodique instantia a S.te Sua ad Sacrorum Rituum Congregationem remissa. Sacra eadem Rituum Congr. ad relationem E.mi et R.mi D.ni Cardinalis Orighi, attendo quod huiusmodi electo Ser. Ser. et iuxta decretum S.mi. Urbani P. VIII die 23 Martii 1630 editum facta fuerit, eam approbavit et supradicto sancto Iosepho sic in Patronum electo praerogativas omnes Patronis principalibus competentes attribuit, atque concessit. Quoad officium vero et festum patrocinii respondit negative. Die 23 Martii 1715.

8.

**AKT ODDANIA SIĘ
POLSKIEJ PROWINCJI KARMELITÓW BOSYCH
POD OPIEKĘ ŚW. JÓZEFA, PATRONA KRAKOWA**

(Kraków, 1 maja 1980 r.)

Święty Józefie, mniemany Ojczy Boga Wcielonego, najwierniejszy Oblubieńcze Bogarodzicy Dziewicy Maryi, Królowej i Matki naszej! Oto dziś cała nasza pro-

wincja Karmelitów Bosych, przez swych delegatów przybywa do Ciebie! Sprowadza nas tutaj, przed Twój łaskami wślawiony obraz, głęboka wdzięczność za niezliczone Twoje łaski, dobrodziejstwa i za Twą potężną, prawdziwie ojcowską opiekę nad naszym Zakonem, od zarania jego dziejów aż do chwili obecnej. Cały Karmel jest własnością i dziedzictwem Twojej Oblubienicy Maryi, a naszej Królowej i Pani. Przez Maryję związaliśmy się z Tobą we wszystkich dziedzinach i wymiarach życia duchowego — kontemplacyjno-czynnego. Byłeś ojcem, stróżem i niezawodnym opiekunem wielkiej Matki Naszej Teresy, doktora Kościoła, w doniosłym dziele odnowy Zakonu Karmelitańskiego. Wiedzona charyzmatem Ducha Świętego, oddała cały Zakon pod Twoją szczególną opiekę i stała się najżarliwszą czcicielką Twoją w Europie. I u nas, w Polsce, otaczałeś nas zawsze prawdziwie ojcowską opieką. Dowodem tego była serdeczna ufność, z jaką dzieci Karmelu zawsze odnosiły się do Ciebie. Praojcowie nasi we wszystkich klasztorach stawiali Ci ołtarze, wokół których gromadziły się bractwa poświęcone Twojej czci, skupiające rzesze Twoich czcicieli. Wielkim pomnikiem naszej zażyłości ponad 300 lat jest ten Twój, łaskami słynący wizerunek, z najstarszego Twoego sanktuarium w krakowskim grodzie. Jest on znakiem zaufania całego miasta, a Twojej potężnej opieki i obecności wśród nas na przestrzeni wieków. Do Ciebie przychodziły wszystkie stany i wszystkie warstwy społeczne Krakowa. W chwili największego zagrożenia, zniszczenia miasta przez nieprzyjaciół, zarazy i głodu, ojcowie miasta wraz z duchowieństwem szukając ratunku w nieszcześciu, za zgodą papieża Klemensa XI, jednogłośnie Ciebie obrali i ogłosili głównym Patronem całego Krakowa (11 V 1715). Przed Twym wizerunkiem całe miasto, dawna królewska stolica, pod przewodnictwem biskupa Kazimierza Łubieńskiego, oddało się pod Twoją

prężną opiekę. Wszyscy znaleźli w Tobie ratunek, opiekę i pomoc we wszystkich potrzebach.

Dziś, w trzechsetną rocznicę (1680—1980) ustanowienia święta Twojej Opieki nad Zakonem Karmelitańskim i w stulecie (1880—1980) odrodzenia naszego życia zakonnego w Polsce, intronizujemy Twój łaskawy wizerunek jako znak Twojej wśród nas obecności, oraz naszej miłości, wdzięczności i zaufania.

Za przykładem naszych praojców oddajemy Ci pod Twoją opiekę całą naszą Prowincję Ducha Świętego wraz ze wszystkimi domami, nowicjatami, seminariami, misjami w Burundi i siostrami zakonnymi. Oddajemy Ci cały Lud Boży, umiłowanych braci i siostry, korzystających z posługi kapłańskiej w naszych świątyniach.

Przyrzekamy zawsze uważać Cię za ukochanego ojca i przewodnika na drodze do doskonałego umiłowania Boga i bliźnich. Pragniemy nadal głosić Twoją cześć i ukazywać Twoją rolę w tajemnicy Chrystusa i Kościoła.

Potężny Patronie miasta Krakowa! Przyjmij ten akt naszego zawierzenia. Zjednocz w wierze i miłości Chrystusowej wszystkich mieszkańców starego i nowego Krakowa. Czuwaj nad ich bezpieczeństwem życia. Ukaż jego rodzinom, nękanym niezdolnością, egoizmem, alkoholizmem, drogę powrotu do godności dzieci Bożych. Bądź wzorem wierności, trzeźwości i sprawiedliwości dla wszystkich ojców rodzin.

Prężny Opiekunie Kościoła świętego! Jak niegdyś broniłeś Dziecię Jezus i Jego Niepokalaną Matkę, tak dziś broń Kościół święty przed wszystkimi zakusami szatana. Ulecz jego bolesne rany spowodowane przez kontestację, niewiarę, etyczny liberalizm, pychę, apostazję i terroryzm. Oddajemy Ci pod szczególną opiekę naszego umiłowanego rodaka — Ojca św. Jana Pawła II, który z Twego krakowskiego grodu powołany został do

objęcia steru Łodzi Piotrowej. Wyjednaj Mu potrzebne łaski i siły, aby zagubioną ludzkość mógł doprowadzić do wolności dzieci Bożych i związać ją węzłami jedności wiary i miłości z Jezusem Chrystusem, światłością świata przez Niepokalaną Maryję, Matkę Kościoła i Twoją Oblubienicę. Amen.

9.

**AKT ODDANIA SIĘ MIESZKAŃCÓW KRAKOWA
POD OPIEKĘ ŚWIĘTEGO JÓZEFA,
GŁÓWNEGO PATRONA MIASTA**

(19 MARCA 1981) R.

Święty Józefie, mniemany Ojciec Boga Wcielonego, najwierniejszy Oblubieniec Bogarodzicy Dziewicy Maryi, Królowej i Matki naszej! Oto dziś cały Kraków — dawna stolica królów polskich, przez swych delegatów i Zwierzchników Kościoła lokalnego przybywa do Ciebie! Sprowadza nas tutaj przed Twój łaskami wstawiony obraz, głęboka wdzięczność za niezliczone Twoje łaski, dobrodziejstwa i za Twą potężną — prawdziwie ojcowską opiekę nad naszym miastem. Praojcowie nasi już od XI wieku (*benedykcjonal wawelski z XI w.*) wzywali Twojej pomocy. Na przestrzeni stuleci stawiali Ci ołtarze i wznosili świątynie. Wielkim i szczególnym pomnikiem naszej zażyłości w ciągu 300 lat jest ten, Twój, łaskami słynący wizerunek z najstarszego Twego sanktuarium w krakowskim grodzie. Jest on znakiem naszego zaufania, a Twojej potężnej opieki i obecności-pośród nas na przestrzeni wieków. Do Ciebie przychodziły wszystkie stany i warstwy społeczne Krakowa. W chwili największego zagrożenia, zniszczenia miasta przez nieprzyjaciół, zarazy i głód, ojcowie miasta wraz z duchowień-

stwem szukając ratunku w nieszczęściu, za zgodą pap. Klemensa XI, jednogłośnie Ciebie obrali i ogłosili głównym patronem całego Krakowa (11 V 1715). Przed Twym wizerunkiem całe miasto, dawna królewska stolica, pod przewodnictwem ks. bpa Kazimierza Łubieńskiego, oddało się pod Twoją przemożną opiekę i pomoc we wszystkich potrzebach.

Dziś, po 180 latach od chwili gdy zaborcza ręka zniszczyła Twoje pierwotne sanktuarium na Podzamczu, wznawiamy pamięć i świadomość Twojego patronatu nad naszym miastem i intronizujemy ten historyczny, łaskawy wizerunek, jako znak Twojej nieprzerwanej obecności wśród nas, oraz naszej miłości, wdzięczności i zaufania.

Przychodzimy do Ciebie w trudnej chwili przebudzenia narodowej świadomości, odpowiedzialności i solidarności w trosce o dobro naszej Ojczyzny, a równocześnie w chwili wielkiego zagrożenia pokoju, społecznego ładu i ekonomicznego kryzysu.

Za przykładem naszych praojców oddajemy pod Twoją opiekę cały stary i nowy Kraków, ze wszystkimi osiedlami, mieszkańcami, zakładami pracy, instytucjami kościelnymi i państwowymi. W szczególności polecamy Ci nasze seminaria duchowne, nowicjaty, domy zakonne, parafie, uczelnie, szkoły, wszystkie szpitale i służbę zdrowia, sierocinice, domy dziecka, zakłady specjalne z obłożnie chorymi. Oddajemy Ci cały Lud Boży, umiłowanych braci i siostry, młodzież i dzieci.

Przyrzekamy zawsze uznawać Cię za ukochanego Ojca i przewodnika na drodze doskonałego umiłowania Boga i bliźnich. Pragniemy nadal głosić Twoją cześć i ukazywać Twoją rolę w tajemnicy Chrystusa i Kościoła.

Potężny Patronie miasta Krakowa! Przyjmij ten akt naszego zawierzenia. Zjednocz w wierze i miłości

Chrystusowej wszystkich mieszkańców starego i nowego Krakowa. Czuwaj nad ich bezpieczeństwem życia. Naucz wszystkich pracodawców norm sprawiedliwości, a rzemieślników i pracowników rzetelności i uczciwości w pracy. Ukaz rodzinom, nękanym niezgodą, egoizmem, alkoholizmem, drogę powrotu do godności dzieci Bożych. Bądź wzorem wierności, trzeźwości i sprawiedliwości dla wszystkich ojców rodzin. Doprowadź do zjednoczenia rozbite małżeństwa i rodziny, a osieroconym i pokrzywdzonym dzieciom przywróć dom rodzinny, by mogły się rozwijać w atmosferze szczęścia rodzinnego oraz wzrastać w łasce u Boga i u ludzi. Oddal od nas grożące niebezpieczeństwo głodu. Wyprowadź nas z chaosu i społecznego zamętu na drogę Chrystusowej prawdy, miłości, sprawiedliwości i pokoju.

Przemożny Opiekunie Kościoła Świętego! Jak niegdyś broniłeś Dziecię Jezus i Jego Niepokalaną Matkę, tak dziś broń Kościół Święty przed wszystkimi zakusami szatana. Ulecz jego bolesne rany spowodowane przez kontestację, niewiarę, etyczny liberalizm, pychę, apoztazję i terroryzm. Oddajemy Ci pod szczególną opiekę naszego umiłowanego rodaka — Ojca św. Jana Pawła II, który z Twego krakowskiego grodu, powołany został do objęcia steru Łodzi Piotrowej. Wyjednaj Mu potrzebne łaski i siły, aby zagubioną ludzkość mógł doprowadzić do wolności dzieci Bożych i związać ją węzłami jedności wiary i miłości z Jezusem Chrystusem, przez Niepokalaną Maryję, Matkę Kościoła i Twoją Oblubienicę. Amen.

Święty Józefie, Patronie Krakowa — módl się za nami.

Abstract

The especial cult of St. Joseph the Betrothed of Our Lady observed at Discalced Carmelites in Cracow was formed around the famous-forgraces picture of St. Joseph, now kept in the church of the Immaculate Conception of Our Lady at 18 Rakowicka St., Cracow. The picture comes from the now non-existent church of Discalced Carmelites dedicated to St. Michael and St. Joseph built at the crossing of Poselska and Senacka Streets, previously called St. Michael's (Św. Michała) and St. Joseph's (Św. Józefa) Streets. Originally the picture was kept at the side altar situated in the left wing of the transept. The altar was set up in 1669 thanks to Fr. Ireneusz of the Ascension of the Lord (Wojciech Nuceryn), the monastery's prior, on the occasion of the erection of St. Joseph's Fraternity. The prior placed there the new picture of St. Joseph, rectangular in shape, measuring 218,5 cm by 170 cm, painted in oil cloth and glazed. The picture was painted by brother Luke of St. Charles (Sibrecque 1612—1682), a discalced carmelite, from the Santa Maria della Scala monastery in Rome.

On Thursday March 18, 1669 St. Joseph's Fraternity was erected at St. Michael and St. Joseph's monastery. The new picture of St. Joseph was carried at a solemn procession from Mariacki (Our Lady) church into the Carmelites' church. Since that moment a new period of the Saint Patriarch's cult has begun in this temple. St. Joseph's Fraternity, soon raised to the rank of Archconfraternity, largely contributed to its bloom. The activity of the Archconfraternity may be testified by 19

prayer-books, containing various services to St. Joseph, published by Discalced Carmelites in Cracow during the 17th and 18th centuries. The picture became famous for numerous graces. In 1678 during a plague in Cracow the faithful committed themselves to St. Joseph's care and were bringing silver votive offerings to thank for being delivered from death. A contemporary witness, priest Peter Hyacinth Pruszczyński, while describing the Carmelites' church wrote: „In this church, there is also a picture, most admirable and miraculous of St. Joseph to which all resorting in various troubles receive help” (Klejnoty stołeczno-go miasta Krakowa — *The Gems of the Capital City of Cracow*).

The beginning of the 18th century in Poland was tragic. The country became battle-field for the Swedish, Russian and Saxon armies. The long-lasting wars brought about the complete ruin of Poland. Famine, diseases and death ensued on the destruction. In that tragic situation the Municipal Council inspired by Carmelites, resorted to St. Joseph for rescue. In 1714 at a plenary session, the Town Council and guilds' representatives, forty in number, unanimously chose in ballot St. Joseph the chief Patron of the Town. The choice was confirmed by Pope Clement XI through a decree of the Congregation of Rites on March 23, 1715. The ceremonial declaration of St. Joseph's patronage and the dedication of the city to his tutelage took place on May 11, 1715. The picture, renowned for graces, was carried round the market square during a procession led by bishop Casimir Łubieński. The townsfolk of Cracow, the Cathedral Chapter, the clergy, monastic orders, town councillors, Cracow Academy, guilds and fraternities with their banners took part in the solemnity. Accompanied by the clang of the bells, explosions of cannon from the towers and fortifications of the Royal Castle and of the town,

St. Joseph was declared the chief patron of Cracow by bishop Łubieński and all townsmen were dedicated to his patronage. The image of the admirable picture was being spread all over Poland through copperplates engraved by Joseph Erasmus Belling as well as by other copies painted in oil on cloth. In 1797 the Austrian government turned the monastery into a prison (at present the Archeological Museum) while the church was reconstructed in the 19th century in order to serve as court-rooms (now the Archives of the Polish Academy of Sciences). The monks who were thus turned out carried the far-famed painting to the monastery of Discalced Carmelite Sisters at 44 Copernicus Street, where it was hidden for 135 years.

Upon the revival of the monastic life in Poland and the restoration of the chantry in Cracow, discalced carmelite monks carried the painting to their new monastery at 18 Rakowicka Street, where it was placed in the hall in which the monks sing in chorus. In 1979 after the painting was identified and its glorious history became known, the management of the monastery took a decision to resume the cult. This decision was unanimously confirmed by the monastery's chapter on December 4, 1979. Upon reconstruction of the side altar inside the church and the preservation of the painting, on May 1, 1980, the day of St. Joseph the Worker, the enthronement of this painting, famous for graces, took place and the Polish province of discalced carmelites was committed to St. Joseph's care.

The present study makes a historical record of the enthroned painting of St. Joseph, patron of the City of Cracow, against a background of the Saint's cult in the whole of the Carmelite Order and especially in its central sanctuary, that is St. Michael's church. There is

no doubt that it was main centre of St. Joseph's cult on the Polish land in the 17th and 18th centuries. The study constitutes a foundation for the official resumption of the cult of St. Joseph the patron of Cracow.

Résumé

Le culte particulier du saint Joseph, le Bien-aimé de Sainte Marie chez les Carmes Déchaussés à Cracovie s'est formé autour du tableau, célèbre par ses grâces, gardé à présent à l'église de la Conception Immaculée de Sainte Marie, dans la rue Rakowicka nr. 18.

Ce tableau provient de l'église des Carmes Déchaussés, sous la vocation de saint Michel et saint Joseph — laquelle n'existe plus dans les rues convergentes Poselska et Senacka — autrefois rues St. Michel et St. Joseph. Autrefois le portrait se trouvait dans l'autel latéral, situé dans la croisecon gauche du transept. L'autel a été construit en 1669 par le soin du père Ireneusz de l'Ascension (Adalbert Nuceryne) prieur du convent, à l'occasion de l'érection de la confrérie de St. Joseph. Le prieur y a placé le nouveau portrait de St. Joseph, au format rectangulaire à la dimension 281,5×170 cm., peint sur la toile à la technique de l'huile lustrée.

Le tableau a été peint par le frère Lucas de St. Charles, (Sibreque 1612—1682) carme déchaussé au convent de Santa Maria della Scala à Rome.

Le jeudi du 18 mars 1669 on a érigé la confrérie de St. Joseph au convent de St. Michel et St. Joseph. On a transporté le portrait de St. Joseph avec une procession solennelle de l'église de Notre-Dame à l'église de Carmes. Depuis ce temps c'est dans ce temple que le nouveau culte du Saint Patriarche vient de commencer. A son développement a contribué la confrérie de St. Joseph, laquelle dans un court délai a été élevée au rang de l'Archiconfrérie. Son développement dynamique se manifeste par la publication des 19 livres de prière contenant différents offices à St. Joseph, édités par les Carmes déchaussés de Cracovie au cours de 17e et 18e siècles. Ce tableau a acquis de la célébrité par ses nombreuses grâces. En 1678 durant la peste qui sévissait à Cracovie, les fidèles se donnaient sous la protection de St. Joseph et ils apportaient les votes d'argent comme remerciement pour le salut de la mort.

Le témoin contemporain, l'abbé Pierre Jacinthe Pruszc, en décrivant l'église des Carmes écrit ainsi: „dans cette église il y a aussi le tableau magnifique et merveilleux de St. Joseph, auprès de qui les fidèles cherchent un salut dans leurs différentes souffrances” (Klejnoty stołecznego miasta Krakowa — *Les bijoux de la ville capitale, de Cracovie*).

Le début du XVIII siècle était tragique pour la Pologne. Elle est devenue le terrain de bataille des armées suédoises, russes et saxonnes. Les guerres de longue durée l'ont complètement ruinée et leurs conséquences c'étaient la famine, la peste et la mort. Bien sûr Cracovie en a aussi souffert. Dans cette situation tragique, la Municipalité inspirée par les Carmes a cherché le secours auprès de St. Joseph. En 1714 à la séance plénière les conseillers municipaux et les représentants des corporations en nombre de 40 personnes, par votation au scrutin ont choisi à l'unanimité St. Joseph comme patron

principal de la ville. Ce choix a été approuvé par le pape Clément XI, par le décret de la Congrégation de Rites du 23 mars 1715. La cérémonie de la ville sous sa protection avait lieu le 11 mai 1715. Dans la procession sous le guide de l'évêque Casimir Łubieński, on portait le célèbre tableau autour de Rynek (Marché). Les habitants de Cracovie ainsi que chapitre cathédral, clergé, ardes, Municipalité, Académie de Cracovie, corporations et confréries avec leurs drapeaux y ont pris part. Au son des cloches, au bruit des canons des beffrois et des fortifications du château royal et de la ville, l'évêque Łubieński proclamait St. Joseph comme patron principal de Cracovie en rendant tous les habitants de la ville sous sa protection.

On divulgait la célèbre effigie à travers toute la Pologne par la gravure sur cuivre exécutée par le graveur Joseph Erasme Belling ainsi que par les copies du portrait faites au moyen de la technique à l'huile sur la toile.

En 1797 le gouvernement autrichien échangea le convent en prison (à présent Musée Archéologique) et au XIXe siècle il a reconstruit l'église en siège de Jussice (à présent Archives de l'Académie Polonaise de Sciences). Les moines expulsés ont transporté le célèbre portrait de St. Joseph au convent des Carmelites déchaussées dans rue Kopernika 44. Le portrait y est resté pendant 135 ans en cachette. Après la renaissance de la Pologne et de la vie Carmes déchaussés ainsi que grâce au renouvellement de la fondation à Cracovie en 1932, les moines ont fait transporter le portrait dans leur nouveau convent dans la rue Rakowicka 18. On l'a mis dans l'emplacement devant le choeur monastique. En 1979 après avoir affirmé l'identité du portrait et après avoir pris connaissance de sa magnifique histoire, l'administration du convent a décidé le renouvellement de son culte.

Cette décision a été approuvée par le chapitre monastique unanimement le 4 décembre 1979. Après la reconstruction de l'autel latéral de l'église et la conservation du tableau à la cérémonie de la fête de St. Joseph-Ouvrier, le 1 mai 1980 avait lieu l'intronisation de ce célèbre portrait et la reddition de la province polonaise de l'ordre des carmes déchaussés sous la protection de St. Joseph.

Cette étude qu'on vient de présenter constitue une documentation historique de l'intronisation du portrait de St. Joseph, patron de Cracovie dans le panorama du culte du Saint dans tout l'ordre des Carmes et surtout dans son sanctuaire central à l'église de St. Michel. Il n'y a aucun doute que Cracovie était le centre principal du culte de St. Joseph sur le sol polonais au XVIIe et au XVIIIe siècles.

Cette étude est la base du renouvellement officiel du culte de St. Joseph, patron de Cracovie.

I. ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

A. *Archivio Generale dei Carmelitani Scalzi, Roma, Corso d'Italia 38*

Plut. 90, a: P. Ignatius a S. Joanne Ev.: Fasciculus annorum provinciae Spiritus Sancti Carm. Disc. in Regno Poloniae.

Plut. 90, a: Cracovia — Documenta varia, saec. XVII.

b: Cracovia — conv. ss. Michaelis et Josephi.

c: Cracovia — conv. Immaculatae Conceptionis BMV.

B. *Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej (APKP)*

Dyplomy: 8, 17, 38, 126.

1. Archiwum Prowincjalne (AP)

AP 1. Fasciculus annorum Provinciae Spiritus Sancti Carmelitarum Discalceatorum in Regno Poloniae (1604—1649).

AP 7. Acta Capituli Generalis Fratrum Carmelitarum Discalc. ab anno 1605—1644.

AP 10. Acta Provinciae Sancti Spiritus ab anno 1760—1793 et 1808.

AP 27. Catalogii religiosorum et monialium ... Ord. Beatissimae V. Mariae de Monte Carmelo ab anno 1770 ad 1900.

AP 47. Schematyczna księga zmarłych.

2. Archiwum Klasztoru Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie (ANPK)
 - ANPK 1. Liber continens fundamentum, contractus, iura et bona stabilia conv. cracoviensis (1702—1780).
 - ANPK 2. Liber fundamentis conventus cracoviensis.
 - ANPK 6. Liber professorum Prov. Polonae S. Spiritus Carm. Disc. 1679—1789.
 - ANPK 16. Acta capituli conventus cracoviensis (1911—1936).
 - ANPK 27—40. Akta budowy klasztoru i urządzeń technicznych (1907—1959).
3. Archiwum Klasztoru w Lublinie (AKL)
 - AKL 23. Księga zapisywania protokołów zebrań Bractwa św. Józefa w Lublinie w l. 1931—1949.
4. Archiwum Klasztoru we Lwowie (AKLW)
 - AKLW 21. Erectio et progressus fundamentis conventus leopoliensis.
5. Archiwum Klasztoru Św. Michała w Krakowie (AMK)
 - AMK 1. Liber fundamentis conventus cracoviensis SS. Michaelis et Joseph Carmelitarum Discalceatorum.
 - AMK 2. Liber translatorum de morte ad vitam... (1753—1794).
 - AMK 3. Zapiski kronikarskie klasztorów Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Józefa w Krakowie.
 - AMK 5. Liber acceptarum et expensarum Archiconfraternitatis S.P.N. Joseph in conventu SS. Michaelis et Joseph Carm. Disc.
 - AMK 7. Inscriptiones et iura conventus. 1605—1797.
 - AMK 8. Acta et documenta suppressionis conventus Patrum Carm. Disc. SS. Michaelis et Joseph Cracoviae. 1784—1816.
 - AMK 11. Jerzy Langman: Nie istniejący kościół Świętych Michała i Józefa niegdyś Karmelitów Bosych. (Maszynopis. Praca doktorska).

- AMK 13. Inventarium sacrorum vasorum, apparamentorum ecclesiae monasterii sub. tit. S. Michaelis Carm. Disc. (1797).
6. Archiwum Klasztoru w Poznaniu (AKP)
 AKP 1. Historia conventualis. 1618—1756.
 AKP 3. Kronika klasztoru poznańskiego OO. Karmelitów Bosych.
7. Archiwum Klasztoru Ostrobramskiego w Wilnie (AKO)
 AKO 1. Cronica conventus vilmensis PP. Carmelitarum Disc. (1624—1790).
8. Archiwum Klasztoru w Czernej (AKC)
 AKC 3. Chronica conventus czernensis PP. Carmelitarum Disc. conscripta ab anno Domini 1886—1907.
 AKC 12. Observationes privatae consuetudinum.
 AKC 13. Notata quaedam consuetudinum.
 AKC 20. Ordinationes tam generales quam provinciales. 1686—1778.
 AKC 39. Jura et inscriptiones Carmelitarum Discalceatorum conventus S. P. Eliae eremitici. 1671.
 AKC Księga przyjęć do Bractwa św. Józefa w Czernej (zakrystia).
9. Archiwum Klasztoru w Berdyczowie (AKB)
 AKB 2. Opis kościoła i klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Berdyczowie dokonany w czasie wizyty generalnej Michała Pałuckiego...
10. Archiwum Klasztoru w Warszawie (AKW)
 AKW 1. Liber foundationis conventus varsaviensis. 1643—1718.
11. Archiwum Karmelitanek, Kraków—Łobzów (AKKŁ)
 AKKŁ 6. Największe Miłosierdzie Boże! Reforma Czerny.
 AKKŁ 8. Fundacya Naszych Oyców Karmelitów Bosych w Krakowie.
12. Zbiory i spuścizny zakonników
 Rkps 322. Wiadomość o Bractwie św. Józefa w kościele OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

C. *Archiwa Klasztorne i Kościelne*

1. Archivum Provinciae Flandriae in Belgia. 8500 Kortrijk Acta personalia Fr. Lucae a s. Carolo OCD (Liber professionis).
2. Archivio dei Padri Carmelitani Scalzi di Caprarola (Italia)
Libro di morti (1660—1730).
3. Archivio dei Padri Carmelitani Scalzi di Montevirginio (Italia)
Fascicolo di amministrazione del eremo di Monte Virgino.
4. Archiwum Klasztoru OO. Karmelitów Bosych w Krakowie
Kronika klasztoru od 1907 r.
Księga Kasowa Arcybractwa św. Józefa w Krakowie w l. 1944—1949.
Księga protokołów zebrań członków Arcybractwa św. Józefa.
5. Archiwum Kurii Prowincjalnej Karmelitów Bosych w Warszawie
Acta Definitorii Provincialis ab 1911 anno. T. I.
6. Archiwum OO. Dominikanów w Krakowie
Rkps Kr. 11. Consiliorum patrum Cra.
Rkps Kr. 170. Spis osób przyjętych do Różańca św.
7. Archiwum OO. Franciszkanów w Krakowie
Sygn. E-I-22. O. Alojzy Karwacki: Materiały do historii OO. Franciszkanów w Polsce. T. XXII.

D. *Archiwum Metropolitalne w Krakowie*

Acta officialatus. T. 6, vol. 117 fol. 63.

Rkps 28. Akta wizytacji kościołów krakowskich z roku 1748 s. 615—621.

Ex actis actorum Curiae Epp. Crac. vol. CXII.
Karmelitanki Bose na Wesołej 1850—1890.

E. Archiwa Państwowe

1. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Dokumenty pergaminowe. Sygn. nr 6386.
2. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie
J. W. 17. Inwentarz kosztowności w kościele Św. Michała
1832.
Rkps 3325. Akta Klasztoru Karmelitów Bosych przy kościele Św. Michała.
Rkps 1216. Senatus consulta et conclusiones magistratus cracov.
Rkps 1232. Senatus consulta et conclusiones magistratus cracov.
Rkps 1366. Colloquiarium propositionum nobilis ac spectabilis magistratus cracoviensis.
Rkps 1367. Colloquiarium propositionum ...
3. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Krakowie. Oddział na Wawelu
Dział kartografii. Plan kościoła i klasztoru św. Michała w Krakowie (z 1797 r.).

F. Biblioteki

1. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie
Rkps 219. Annales Oratorii Pietatis Academici apud PP. Carmelitas Disc. conv. SS. Michaelis et Joseph Crac. erecti A. D. MDCXXXI die XIII julii.
Rkps 2825. Liber rationum Bursae Musicorum Coll. Crac. Soc. Jesu ab anno 1720.

- Rkps 2850. Liber rationum Bursae Regiae Musicorum Coll. Crac. Soc. Jesu ad aedes SS. Petri et Pauli compositus A. D. 1736.
2. Biblioteka PAN w Krakowie
Dypl. 192. Akt darowizny „Malowanego Dworu” w Krakowie. 1610.
Rkps 896. Akta wizytacji konwentu Karmelitów Bosych we Lwowie (1632—1639).
3. Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu
Rkps 34/II. Liber in quo notantur acceptae et expensae apothecae conv. cracoviensis SS. Michaelis et Joseph.
Rkps 1877/II. Acta primi capituli generalis Fratrum Carm. Discalc. 1605—1729.
4. Biblioteka SS. Karmelitanek Bosych w Krakowie, ul. Kopernika (Wes)
Rkps 1—15. Pisma śś. Jana od Krzyża i Teresy od Jezusa.
Rkps 242. Roczne dzieje klasztoru Karmelitanek Bosych (kronika).
Rkps 243. Księgi, w których są krótko opisane żywoty y cnoty zmarłych zakonnicek.
Rkps 264. Księgi w których się piszą elekcyje y insze acta kapitulne.
5. Politechnika Krakowska. Wydział Architektury.
Mieczysław Tobiasz: Dokumentacja historyczna zespołu budynków powięziennych pod wezw. św. Michała w Krakowie. Kraków 1955 (Maszynopis).

II. ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Analecta Ordinis Carmelitarum. T. I — Romae 1909.
Analecta Ordinis Carmelitarum Discalceatorum T. I—25. Romae 1926—1954.

- Arcybractwo św. Józefa Oblubieńca NMP w Wadowicach.
Kraków 1914.
- Ascesis spiritualis pro Confraternitate s. Joseph (...) Anno
Domini 1669. Varsoviae.
- Bieżanowski Stanisław Józef: Filius accrescens Joseph novo
devoti cultus incremento adauctus (...) Anno salutis
1669 die 18 martii. Cracoviae (Estr XIII, 112).
- Bullarium carmelitanum. Ed. E. Monsignani et I. A. Ximenes
Ord. Carm. T. I—IV. Romae 1715—1768.
- Catalogus religiosorum Carmelitarum Discalceatorum Pro-
vinciae Polonae S. Spiritus in Annum Domini
MDCCLXX.
- Chełmecki Jan ks.: Wspomnienie o kościele Św. Michała nie-
gdys OO. Karmelitów Bosych w Krakowie. Kraków
1860.
- Compendium breve thesauri sacrorum rituum ... Berdiczoviae
1777.
- Conspectus Ordinis Carmelitarum Discalceatorum. Romae
1979.
- Constitutiones Fratrum Discalc. Congr. S. Eliae Ordinis B.
Virginis Mariae de Monte Carmelo. Romae 1611.
- Cyrus Hieronim od św. Jacka: Idea colloqui charitativi. Cra-
coviiae 1646.
- Daniel a Virginie Maria: Speculum Carmelitanum sive hi-
storia Eliani Ordinis Fratrum Beatissimae Virginis Ma-
riae de Mnote Carmelo, T. I—II. Antverpiae 1680.
- — Vinea Carmeli, seu compendium vitarum sanctorum
Ordinis. Bruxellis 1666.
- Documenta spiritualia excerpta ex primis constitutionibus
Congr. Italiae Carmelit. Discalc. Romae 1932.
- Exercitia spiritualia studiosorum Oratorii Pietatis Academici
apud PP. Carmelitas Discalceatos erecti. Cracoviae
1632 (Estr XVIII, 409).
- Filip od Św. Trójcy OCD: Ozdoba Karmelu Zakonnego...

- Część I Lublin 1746; Cz. II Kraków 1746; Cz. III Kraków 1747. (Estr XVI, 217).
- Kraków za Stanisława Augusta w relacjach F. Lichockiego, A. Naruszewicza, J. F. Zöllnera. Opr. Izabela Kleszczowa. Kraków 1979.
- Manuale Confraternitatis S. Josephi. Cracoviae 1674 (Estr XXII, 131).
- Manuale exercitiorum spiritualium s. Joseph ... Cracoviae 1691.
- Monumenta Historica Carmelitana. Vol. I. Ed. P. Benedictus Zimmerman. Lirinae 1907.
- Monumenta Historica Carmeli Teresiani. Documenta primigenia. Vol. I—III. Romae 1973—1977.
- Nowenna z cudzych krajów do Polski przeniesiona ... Lublin 1734.
- Officium Jozepha S. Patriarchy y Oblub. Nayświętszey Panny. Kraków 1624.
- albo Godzinki Józepha S. (...) Kraków 1637.
- abo Godzinki Jozepha S. (...) Kraków 1645.
- abo Godzinki o Jozephie Świętym (...) Kraków 1689.
- (Ośmielski Onufry OCD): Konterfekt życia przykładnego z Ozdoby Karmelu zakonnego kopiowany ... Kraków 1747.
- Privilegia Fratrum Discalceatorum B. Mariae Virginis de Monte Carmeli. Romae 1617.
- Pruszcz Hyacynt: Klejnoty stołecznego miasta Krakowa. Kraków 1747.
- Septena sacra seu cultus et devotio (...) Cracoviae 1686.
- Septena sacra to iest na siedem szrod (...) W Krakowie 1687.
- Septennał siedmiorakiego nabożeństwa (...) W Krakowie 1729.
- Skarb Bractwa S. Józefa (...) W Krakowie 1698.
- Skarbu niedawno odkrytego dostatki (...) Kraków 1669.
- Spiritualia exercitia Oratorii Pietatis Academici apud PP. Carmelitas Discalceatos Cracoviae. Cracovia 1638.

- Szulmiński Marcin: Sacer Umbo in turribus D. Josephus contra factorum tela expositus (...) Cracoviae 1715.
Teresa od Jezusa św.: Dzieła. T. I—II, Kraków 1962.

III. OPRACOWANIA

- Bąkowski Klemens: Dzieje Wszechnicy Krakowskiej od 1400 do 1900 r. Kraków 1900.
Białczak Kazimiera: Kult liturgiczny św. Józefa w Polsce w świetle ksiąg liturgicznych. W: Studia z dziejów liturgii w Polsce. T. I. Lublin 1976 s. 31—88.
Bieniarzówna Janina: Rada miejska w czasach saskich. „Rocznik Krakowski”. T. 47 s. 124.
Bouchaud Jan Chrzyciel OCD: Nowa wojna. Kraków 1906.
Bracha Franciszek CM: Św. Józefa szczególnym patronem miasta Krakowa. „Ateneum Kapłańskie”. T. 90 nr 414 (1978) s. 76—89.
Cenni storici sui conventi dei PP. Carmelitani Scalzi della provincia Romana. Roma 1929.
Chotkowski Władysław: Ks. Prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie. Kraków 1918.
Forcadell Augustinus M. OCarm.: Ritus Carmelitarum antiquae observantiae. „Ephem. Liturgicae”. Fasc. 1: 1950 s. 5—52.
Fortunato de Jesu Sacramento OCD: San José en el Carmen Descalzo Español su primero siglo. „Estudios Josefinos” nr 34—35: 1963—1964 s. 359.
Friedman Elias: The latin hermits of Mount Carmel. Roma 1979.
Gabriel ab Annuntiatione OCD: De Carmelitarum in ss. Parentes B. Mariae Virginis cultu et devotione. Anal. OCD 7 (1932) s. 104—151.
Garcia Guinea Miguel Angel: La representación de San José a través de la pintura italiana. „Estudios Josefinos” nr 1: 1947 s. 65—85.

- — El sentimiento paternal de s. José en las representaciones artísticas. „Estudios Josefinos” nr 12: 1952 s. 109—128.
- Gil Czesław** OCD: Z dziejów kultu św. Józefa. W: Józef z Narazetu. Kraków 1980. T. II. 229—266.
- — Karmelici Bosi w Polsce (1605—1655), Kraków 1977. Nadbitka z „Naszej Przeszłości” T. XLVIII 1977.
- Górny Antoni** i **Kazimierz Piwowarski**: Kraków w czasie drugiego najazdu Szwedów na Polskę 1702—1709. Kraków 1932. Biblioteka Krakowska 77.
- Gumul Kazimierz**: Oratorium Pobożności Akademii Krakowskiej u OO. Karmelitów Bosych w latach 1631—1643. „Rocznik Teologiczny Śląska Op.” R. 2: 1970 s. 131—147.
- Isidorus de San José** OCD: El Josefismo de la reforma tere-siana. „Estudios Josefinos” nr 34—35: 1963—1964 s. 456—457.
- Kronika diecezji przemyskiej**. Przemyśl 1905 s. 342.
- Kuźma Krystyna**: Bractwa Matki Bożej Wspomożycielki Chrześcijan na ziemiach polskich w XVIII stuleciu. Rzym 1973.
- Leonardo della Pasione** (Kowalówka) OCD: L'Attività pastorale e missionaria del Carmelitani Scalzi Polacchi. Roma 1970.
- Matias del Niño Jesús** OCD: Primer documento oficial del Patronato de San José. „Estudios Josefinos” nr 34—45: 1963—1964 s. 410.
- Milone Giovanni** CSI: Origine e primi sviluppi dell'Arciconfraternita di San Giuseppe del Faegnani in Roma. „Estudios Josefinos” nr 61—62: 1977 s. 691—749.
- Mizgalski Gerard** ks.: Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej. Poznań 1959.
- Otto od Aniołów** OCD: Duchowość zakonna według nauki o Hieronima od św. Jacka (Andrzeja Cyrusa). Kraków 1965.

- Papebrock Daniel: *Dè s. Josepho Sponso Deiparae Virginis. W. Acta sanctorum, T. III. Parisii et Romae 1865.*
- Przybyszewski Bolesław ks.: *Paszkwicz (Paskowicz) Andrzej. W: Pol. Sl. Biogr. T. XXV (1980) s. 269—270.*
- Recchia Pancrazio: *L'eremo di Montevirginio. Due secoli di esperienza di Deo. Montevirginio 1976.*
- Spikker Onorio OCarm.: *Carmelitani — Rito liturgico. W: Dizzionario degli istituti di perfezione. T. II. Roma 1975.*
- Stramare Tarcisio: *Giuseppe Sponso di Maria. W: Bibliotheca sanctorum vol. VI fol. 1279—1287.*
- Strzelecka Anna: *Z przeszłości powięziennych budynków św. Michała w Krakowie. BHS R. XVIII nr 2: 1956.*
- Tatarkiewicz Władysław: *Czarny marmur w Krakowie. Kraków 1953.*
- Tomkowicz Stanisław: *Kołątajowski plan Krakowa z roku 1785. W: „Rocznik Krakowski” 1907 s. 149—175.*
- Tobiasz Mieczysław: *Historyczny rozwój architektury poklasztornej zespołu więziennego św. Michała w Krakowie do roku 1955. W: Teka Komisji Urbanistyki i Architektury. T. XIV. Kraków 1980 s. 13—24.*
- Villiers Cosma de: *Biblioteca Carmelitana, notis criticis et dissertationibus illustrata. T. I—II. Romae 1927.*
- Wanat Benignus Józef OCD: *Zakon Karmelitów Bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605—1975. Kraków 1979.*
- Xiberta Bartolomé M. OCarm.: *Flores Josefinas en la liturgia carmelitana antiqua. „Estudios Josefinos” nr 34—35: 1963—1964 s. 304.*
- Załęski Stanisław SJ: *OO. Jezuici przy kościele ŚŚ. Piotra i Pawła w Krakowie. Nowy Sącz 1896.*
- Zychiewicz Tadeusz i Elżbieta Symbrowicz: *Dawny kościół p.w. Michała Arch. i Św. Józefa oraz dawny klasztor Karmelitów Bosych. W: Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. T. IV, cz. III. Kościoły i klasztory Śródmieścia 2. Warszawa 1978 s. 56—66.*

Indeks osobowy

- Adolf a s. Maria 75
Ailly Piotr d', kard. 19
Albano Francesco 91
Albert, arcyksiążę austriacki 28
Albert od św. Marii Magdaleny 104
Albert św., patriarcha jerozolimski 15, 19
Albert Wielki św. 19
Alexander a Jesu Maria, gen. zak. 119
Alleberger Franciszek Józef 75, 76
Anastazy od św. Anny 108
Anioł od św. Bartłomieja 105
Anna św. 13, 14, 58, 162
Antoine Paul Gabriel 72
Antoszewski Józef — Jan Kanty od Nawiedz. NMP 109, 159
Arnold od Jezusa Maryi zob. Melcerowicz Kasper
Auersperg Henryk 157
August II, król Polski 133, 134, 135, 137
Augustianki 162
Awedyk Michał 143, 153
Bagnocavallo 91
Bartłomiej od św. Ignacego 109
Bartłomiej św. 102, 114
Bazył Marcin — Cyryl od Matki Bożej Śnieżnej 107
Bąkowski Jan, malarz 168, 172, 175
Bąkowski Klemens 68
Belling Józef Erazm, rytmownik 84, 97, 173
Bem Michał 111
Benedykt XIII, pap. 25, 36, 38
Benedykt XIV, pap. 16, 24, 29
Benedykt od św. Józefa 105
Benedyktyni 14, 19, 46
Benignus od Chrystusa Króla zob. Wanat Józef
Benignus od św. Teresy 127
Bernard z Clairvaux św. 19
Bernardyn Sieneński św. 19
Berydowicz Jacek — Jacek od Matki Bożej 106
Bielawski Jakub, kamieniarz 56
Bielenin 50
Billuart Charles René 72
Bieniarzówna Janina 9, 111, 141

- Bieńkiewicz 143
 Biesiadecki Jan — Benignus
 od św. Teresy 73, 109
 Bieżanowski Stanisław Józef
 100
 Bodajkiewicz Kazimierz —
 Bazyli od św. Wawrzyńca
 106
 Böhm, dowódca ros. 136
 Bolski Maciej — Sebastian od
 Wszystkich Św. 119, 120, 122
 Bonawentura św. 19
 Bouchaud Jan Chrzyciel od
 Najśw. Serca Jezusa 34, 44
 Bostiusz Arnold 13
 Braccelli Lucas — Gerard od
 św. Łukasza 74
 Bracha Franciszek, ks. CM 9,
 144, 174
 Briganti Ventura 110
 Brigido Józef 157
 Brokard św. 13
 Brzechwa Andrzej od Jezu-
 sa 47
 Brzeziński Kazimierz 167
 Buczek Bartłomiej — Michał
 od św. Bartłomieja 160
 Bugajewicz Lambert OCD 159
 Burell Wawrzyniec 18
 Burzyńska (Bużewska) Kon-
 stancja — Beata Konstan-
 cja od św. Józefa 48
 Buzeski Tomasz 112
 Cantelli Kazimierz 110
 Carracciowie 91
 Cassanti 120
 Cezary Franciszek 121, 125
 Cezary od Zbawiciela 41, 118,
 119
 Chełmecki Jan, ks. 47, 52, 58,
 59, 60, 62, 161
 Chirlandajo, malarz 17
 Chodorowicz Wojciech 60
 Chodowicz Aleksander —
 Agataniol od Zbawiciela
 105
 Chodowicz Kasjan od św. Jó-
 zefa 105
 Chotkowski Władysław, ks.
 158
 Chromiński Piotr — Deme-
 triusz od Wszystkich Świę-
 tych 106
 Chudziński Mikołaj 141
 Ciepłowski Antoni — Kazi-
 mierz od św. Awertana 108
 Conti Ludwik de 133
 Cyrus Andrzej — Hieronim
 od św. Jacka 66, 72, 104,
 115
 Cystersi 19
 Czartoryscy 168, 171, 172
 Częczkiewicz Józef 141
 Daniel a Virgine Maria 11, 14
 Dawid, postać bibl. 92
 Dąbska Elżbieta 131
 Dąbski Aleksander 131

- Dąbski Łukasz, kan. krakow-
 ski 47, 115
 Dąbski Stanisław, bp 133
 Derjakubowicz Łazarz 141
 Dębińska Ewa 60
 Dębiński Gabriel Aleksander
 60
 Didacus a. s. Antonio 72
 Dobiński Ferdynand od
 Wnieb. P. 131
 Dolabella Tomasz, malarz 54
 Domanski Joannes 156
 Dominikanie 19, 20, 113, 116,
 119, 120
 Drozdowski Aleksander 130
 Drużyński Adam 111
 Duns Scot 19
 Durandus 19
 Dutkiewicz Józef, inż. arch.
 85, 175
 Dyszewski Michał 127
 Dzikowski Jan 141
 Dzieciątko Jezus 32, 78, 79,
 80, 83, 93, 95, 168, 172
 Dziewanowski Marcin SJ 116

 Eliasz, prorok 13, 54
 Engelhart Pankracy 111
 Estreicher Karol 10

 Famutiusz Jakub 60
 Federici Aureli 141
 Ferdynand III 28
 Florencjusz OCD 159
 Florian św. 136
 Florkiewicz Józef 76
 Fijałkowski Marcin 112
 (Filek) Otto od Aniołów 72
 Filip od św. Mikołaja, gen.
 zak. 38, 70
 Fokciński Hieronim SJ 144
 Forcadel Augustinus Maria
 15
 Fornari Józef Maria 18
 Fortunato de Jesús Sacra-
 mentado 22
 Foszczyński Andrzej — An-
 toni od Dzieciątka Jezus 35,
 170, 172
 Franciszek od św. Teresy 106
 Franciszkanie 19, 113
 Frezer Bonawentura od św.
 Stanisława 73
 Frezer Zugmunt — Szymon
 od MB z Góry Karmel 106,
 123
 Friedman Elias OCarm. 13
 Fryderyk August, król pol-
 ski 133
 Fryderyk III, król pruski 134
 Fryzniekier Jan Paweł 141

 Gabriel ab Annuntiatione 13
 Gałeczka Jan 141, 143
 Garcia Guinea Miguel Angel
 17
 Gądek Maciej — Anzelm od
 św. Andrzeja Corsini 167
 Gdowski Franciszek — An-
 drzej od Jezusa 167

- Gembicki Andrzej, bp 55
 Gembicki Piotr, bp 55, 70
 Gentile de Fabriano, malarz 17
 Gerson Jan 19, 25
 Gil Czesław — Honorat od św. Teresy 27, 41, 68, 72, 73
 Giotto 17
 Głogowski Jerzy 50
 Godlewski J., ks. 162
 Goliat, postać bibl. 92
 Gołębiowski Antoni — Anastazjusz od Trójcy Św. 107
 Gotfryd de Bouillon 15
 Górecki Wojciech 125
 Górny Antoni 141
 Grochowalski Krzysztof — Julian od Matki Bożej 105
 Grodzicki Andrzej 111
 Grzegorz XV, pap. 24
 Grzegorz od św. Jana Ew. 104
 Grzybowicz Ambroży OP 119, 120
 Grzybowski Bartłomiej, ks. 67
 Gumol Kazimierz, ks. 67
- Harcewicz Jan — Cyryl od Matki Bożej 105
 Hebowski Andrzej 60
 Hieronim Gracián od Matki Hieronim OCD 159
 Bożej 10, 23
- Hieronim od Jezusa Maryi 75, 123
 Hiller 167
 Hochberger Maria — Maria Rafaela od św. Teresy 166
 Holofernes, postać bibl. 92
 Horwath 72
 Hugo od św. Wiktora 19
 Hurtados de Mendoza Didacus — Maciej od św. Franciszka 26, 46, 69
- Ignacy od Jezusa Maryi 105
 Imola Innocenzo d' 91
 Ireneusz od Wniebowst. P. zob. Nuceryn Orzeszek Wojciech
 Isidorus de San José 24
 Izabela, córka Filipa II, króla hiszp. 28
 Izydor de Isolanis 19
- Jael, postać bibl. 92
 Jagiellonowie 137
 Jagorowicz Andrzej — Fabian od Zbawiciela 137
 Jakub od Trójcy Świętej 67
 Jamrozik Edward 85, 175
 Jan Chrzciel św. 38
 Jan Ew. od św. Pawła 105
 Jan Kanty św. 59, 87
 Jan Kazimierz, król polski 64
 Jan Maria od św. Józefa zob. Centurioni

- Jan od Jezusa Maryi, gen. zak. 47, 48
- Jan od Krzyża św. 45, 55, 56, 67, 87, 94
- Jan od Najśw. Sakramentu 45, 104
- Jan od Poczęcia NMP 24
- Jan III Sobieski, król polski 133
- Jan od św. Józefa 24
- Januszewski Wojciech — Gaudenty od Zwiast. NMP 108
- Jaszczyszyn Józef — Mariusz od Wniebow. NMP 85, 174
- Jezuici 115
- Joachim św. 13, 14, 16
- Joannes a Jesu Maria 68
- Jordan Adam 117, 131
- Jozue, postać bibl. 91, 92
- Józef II, cesarz austr. 157
- Józef Egipski, post. bibl. 138
- Józef z Kupertynu św. 62, 162
- Judyta, postać bibl. 92
- Julian od Matki Bożej 87
- Jurkowski Jan — Eustachy od św. Mateusza 108
- Kaczorowski Jan Stanisław — Anioł od Ducha Św. 108
- Källenberg Paschlis OCarm. 10
- Kameduli 34
- Kanonicy Regularni 15, 19
- Karaszkiewicz Paweł 80, 175
- Karczewski Jan — Archanioł od św. Joachima 106
- Karol XII, król szwedzki 134, 135
- Karwacki Alojzy, franciszkanin 62, 64
- Kauziński Józef 154
- Kazimierz od św. Awertana 56
- Kazimierz św. 59
- Kęnc Andrzej 111
- Kłamiński 143
- Klemens VIII, pap. 30, 48
- Klemens IX, pap. 29, 32, 99, 102
- Klemens XI, pap. 82, 139, 155, 177
- Klemens XIII, pap. 24, 29, 38
- Klemens XIV, pap. 29, 38
- Kleszczowa Izabela 137
- Klimorowski Stanisław — Wincenty od Nawrócenia św. Pawła 136
- Kłodziński Wojciech — Wincenty od Opieki św. Józefa 108
- Kochanowski Andrzej — Aleksander od Jezusa 105, 115
- Koczankowicz Jan Franciszek — Szymon od Ofiarowania 106, 136
- Kolert Kasper, snycerz 95

- Kołodzicki Julian od św. Jakuba 107
- Konarska Elżbieta 60
- Kondziołka Jan Fryderyk 76
- Konstantyn, cesarz 91
- Kordaczewski Antoni — Ambroży od Trójcy Świętej 108, 109
- Kordoński Piotr od św. Andrzeja 104
- Kos Marcin od św. Teresy 104
- Kosiński Hieronim 111
- Kostecki Tomasz — Kandyd od św. Klary 108
- (Kowalówka) Leonardo della Passione 119, 120
- Krakier Krzysztof — Antoni od Narodz. NMP 106
- Krolik Mikołaj 110
- Krzysztof od Ducha Św. 104
- Kucharski Stefan od św. Teresy 67
- Kudelski Kasper 117
- Kuźmak Krystyna 118
- Kwaczyński Jan — Agnel od Ofiarowania NMP 109, 159
- Lamoś Mikołaj — Chryzostom od Wnieb. NMP 767
- Langman Jerzy 51, 161, 162
- Laskowic Stanisław 141
- Leszczyński Stanisław, król polski 134, 135
- Lichocki F. 137
- Licini Alojzy 142
- Lombard Piotr 19
- Lubomirski Stanisław, wojew. krak. 48, 70, 158
- Luter Marcin 70
- Łopacki Jacek, ks. 77, 117
- Łopacki Stanisław 141
- Łubieński Bogusław 57
- Łubieński Kazimierz, bp 57, 82, 114, 142, 143—146, 180, 181, 188
- Łukaszewicz Marcin — Maurycy od Oczyszczenia NMP 106
- Łukasz od św. Jana od Krzyża, gen. zak. 166
- Łukasz od św. Karola zob. Sibrecque Karol
- Macharski Franciszek, kard. 9, 175
- Machejek Tadeusz — Michał od Jezusa Maryi Józefa 9, 88
- Maciej od św. Franciszka zob. Hurtados de Mendoza
- Magdalena św. 91
- Mamczyński Stanisław 127
- Marchetti Flawiusz 143, 141
- Marcinkowski Arnold od św. Jana od Krzyża 109, 158
- Marcinkowski Tomasz 141
- Margelik Józef Wacław 158
- Maria Magdalena św. 54

- Maria Teresa, cesarzowa austr. 157
 Markiewicz Jan 110
 Markiewicz Paweł 141
 Martelet Bernard OCR 8
 Maryja Matka Boża 7, 8, 13, 14, 17, 21, 23, 25, 27, 29, 37, 39, 40, 41, 45, 47, 58, 59, 64, 69, 73, 118, 124, 127, 149, 156, 162, 167, 168, 169, 172
 Masaccio 17
 Mateusz od św. Michała 105
 Matias del Niño Jesús 23
 Matyaskiewicz Jakub 126
 Mazurek Jan — Bogumił od św. Jozafata 167
 Mączyński Franciszek, arch. 168
 Meglioruci Dominik Maria 141, 153
 Melcerowicz Kasper — Arnold od J. M. 123, 136
 Michael a Vidarte — Michał od Zwiast. NMP 104, 105
 Michał Archanioł św. 54, 162
 Michałowska Teresa 57
 Michałowski Józef 57
 Milone Giovanni CSJ 28
 Miśkiewicz Maciej 115
 Mizgalski Gerard, ks. 73, 115
 Młodniewicz A. R. 44
 Morski Stanisław 130
 Mossy Kazimierz — Joachim od św. Teresy 107
 Müller Stefan, arch. 167
 Myszkowska Helena Konstancja 127
 Naruszewicz Ambroży, bp 137
 Nawoik Krzysztof 63
 Neczt Krzysztof — Teodor od św. Augustyna 107
 Neüerlich Gaspar — Augustyn od św. Gerarda 107
 Niciński Stanisław, ks. 149, 183
 Niedzielska Maria 78, 175
 Niemczynowski Mateusz — Innocenty od św. Mikołaja 40
 Niesołowski Jan — Jerzy od śś. Szymona i Judy Tadeusza 108
 Nieśniowski Paweł 141
 Nikodem św. 162
 Nowacki Henryk od MB Anielskiej 109, 118
 Nowacki Maciej — Maciej od św. Kazimierza 108
 Nowak Anatol, bp 167
 Nuceryn Orzeszek Sebastian, ks. 48, 60, 63, 115
 Nuceryn Orzeszek Wojciech — Ireneusz od Wniebowst. P. 56, 73, 77, 81, 86, 87, 99, 100, 105, 114, 122
 Oborski Mikołaj, bp 70, 100, 119

- Onufry od Najśw. Maryi Pa-
 ny 104
 Onufry od Wniebowzięcia
 NMP zob. Ośmielski To-
 masz
 Opacki Mikołaj od Jezusa
 Maryi 72
 Origo — Curtius de Urighis,
 kard. 151, 152, 185, 187
 Orlicki 57, 84
 Orłowski Łukasz, malarz 57,
 84, 96
 Ośmielska Zofia 86
 Ośmielski Tomasz — Onufry
 od Wnieb. NMP 73, 86
 Ośmielski Walenty 86
 Otto od Aniołów zob. Filek
 Ożarowski Piotr 127

 Paczowicz Jacek — Agnel od
 św. Stanisława 107
 Pagowski Andrzej — Teodor
 Ludwik od Wnieb. NMP
 109
 Palloni Michał, malarz 95
 Papebroch Daniel SJ 15, 16
 Parowski Wojciech 117
 Paskowicz (Paszkiewicz) An-
 drzej — Andrzej od św. Te-
 resy 73, 114, 115
 Paweł V, pap. 48
 Pergen Jan 157
 Piechocki Błażej — Jakub od
 św. Tekli 108
 Pieczonka J. SJ 168

 Pinocci Aleksander — Aga-
 taniol od św. Teresy 73
 Piotr I, car 134
 Piotrowczyk Andrzej 68, 124
 Pipan Jerzy 110
 Pius IX, pap. 24
 Pius X św. 24, 34
 Piwarski Kazimierz 133, 137
 Plewa Julian 85, 175
 Piłomiński Ignacy od MB
 Anielskiej 107
 Poman Michał, kamieniarz 56
 Poniatowski Michał, prymas
 polski 158
 Prus Jan — Józef od MB z
 Góry Karmel 172
 Pruszczyk Piotr Hiacynt, ks. 8,
 82, 155, 156
 Przybyszewski Bolesław, ks.
 73, 115
 Puzyra Jan, bp 34, 167

 Radwański 50
 Radwański Bartłomiej 112
 Rafael 91
 Ramirez Alfons 22
 Recchia Pancrazio 89
 Rechowicz F. 117
 Reni Guido 91, 93
 Ręczajski Hieronim, ks. 47
 Riedheim Józef 159
 Rocaberti Jan Tomasz OP 120
 Rogowski Andrzej 110
 Romycki Michał — Marcjalis
 od Matki Bożej 136

- Romycki Stanisław od św. Teresy 137
- Rozdrażewski Stanisław, ks. 48, 60, 62, 63, 115
- Rubens Piotr Paweł, malarz 90
- Rupert z Deutz 19
- Russecki Józef 130
- Rutkiewicz Jan — Witalis od Trójcy Świętej 57, 75, 76
- Rybkievicz Maciej 75
- Rybkievicz Marcin — Antoni od św. Remigiusza 75, 136
- Rybkieviczowa Elżbieta 75
- Rzehak Wojciech 117
- Saba św. 15
- Salvatico Giorolamo OCD 9, 88
- Sapieha Adam Stefan, bp 168
- Schedel Mikołaj Aleksander 124—127
- Scieszka Modest, bernaryn 163
- Sibrecque Karol — Łukasz od św. Karola 56, 81, 86—94
- Siekielowic Wojciech 28, 125
- Sierakowski Gabriel 60
- Sierakowski Jakub 60
- Silverio de Santa Teresa 10
- Sisara, postać bibl. 92
- Słowakowicz Jan Antoni 82, 111, 141, 143, 148, 181
- Słowik Stanisław 168
- Słowik Stanisław, inż. 175
- Słowikowski Jakub 112
- Smolakowski Franciszek 151, 185
- Soldadini Paweł 141, 142, 143
- Sołtyk Kajetan, bp 29
- Sośnicki Jan — Andrzej od św. Stanisława 108
- Spadi (Lepiasz, Spatek) Szymon 54
- Spagnoli (Mantuanus) Jan Chrzyciel bł. 18
- Stanilewicz Jan — Pankracy od św. Elizeusza 107
- Stanisław August Poniatowski, król polski 137
- Stanisław OCD 159
- Stanisław od św. Magdaleny 105
- Stanisław św., bp 136
- Stechlik Edward 161
- Stefanowicz Józef — Cyprian od Jezusa Maryi 106
- Stenbock, gen. szwedzki 134, 135
- Stobieński Jacek Andrzej od Wnieb. NMP 104
- Stokłosa Roman — Oktawian od Dz. Jezus 9, 89
- Stopano Bartłomiej, kamieniarz 54
- Stramara Tarcisio 28
- Straszewski Florian 130
- Stryjeński Tadeusz, arch. 167, 168

- Strzelecka Anna 65
 Stuflesser 167
 Sulejowski Edmund OCD 159
 Sykstus IV, pap. 23
 Sykstus od św. Wawrzyńca
 105
 Sylwester od Ofiarow. NMP
 137
 Symbratowicz Elżbieta 163
 Szafałkowiec Andrzej 143
 Szaniawski Daniel — Bogu-
 sław od J. M. J. 106
 Szembek Michał, bp 146, 147,
 178—180
 Szembek Stanisław, bp 114
 Szostakiewicz J. 168, 172
 Szostakowski Jacek OP 120
 Szulmiński Marcin 156
 Szydłowski Stanisław 60
 Szyszkowski Marcin, bp 48
 Świdorski Michał — Jan od
 św. Zachariasza 136
- Tarkowski Augustyn, inż. 167
 Tarło Franciszek Józef 62,
 126, 129
 Tarłowa Zofia z Babina 95
 Tarnowski Piotr — Kazimierz
 od św. Anny 49, 104
 Tatariewicz Wł. 55, 60
 Tekla św. 55
 Teresa od Dz. Jezus św. 168
 Teresa od Jezusa św. 13, 14,
 19—26, 32, 39, 55—57, 66, 67,
 73, 86, 89, 93, 94, 96, 116
- Tęczyńska Katarzyna z Lesz-
 czyńskich 46
 Tęczyński Andrzej, wojew.
 bełski 46
 Tegoborska Gryzelda Zofia
 130
 Tinelli Franciszek — Kle-
 mens od Niep. Pocz. NMP
 107
 Tobiasz Mieczysław 65, 163
 Tomasz od Narodz. NMP 74
 Tomasz z Akwinu św. 19, 69
 Tomkowicz Stanisław 65
 Toporowski Roch 111
 Toroszowicz Jan — Ludwik
 od Jezusa 107
 Trisse Jan 16
 Trithemius Jan, opat bene-
 dyktynów 14
 Trzciański Józef 130
 Turski Feliks, bp 158
 Tycjan (Tiziano Vecellio),
 malarz 93
 Tylicki Piotr, bp 47
 Tylman z Gameren, arch. 95
 Tyrka Jan — Józef od św.
 Gabriela 166
 Tyszkiewicz Mikołaj — Fran-
 ciszek od MB Gromnicznej
 106
- Urban VIII, pap. 38, 140, 142,
 144, 145, 147, 150, 180, 184,
 186, 187

- Wadowski Józef 154
 Walenty od św. Jana 112
 Walentyn od św. Józefa 106
 Wanat Józef — Benignus od
 Chrystusa Króla 27—29, 44,
 54, 87, 95, 115, 129
 Węgrzynowicz A. 110, 143
 Wenton Tomasz 153
 Wessels Gabriel OCarm. 10
 Wielopolski Franciszek 134
 Wierzbicki Andrzej 2
 Wierzbowski Stefan, bp 119
 Wierzchoniowski Augustyn —
 Łukasz od św. Jacka 107
 Wincenty Maria od św. Kata-
 rzyzny 119
 Wiśniowiecki Janusz 95
 Wiśniowiecki Michał Serwacy
 95
 Witalis od Trójcy Świętej zob.
 Rutkiewicz Jan
 Witoszewski 117
 Władysław od św. Stanisława
 109, 110
 Wojakowski Wawrzyniec —
 Petroniusz od św. Wojcie-
 cha 107
 Wojciech OCD 74
 Wójtowicz Cecylia, art. kon-
 serwator 85, 175
 Villiers Cosma de 10
 Xiberta Bartolomé M.
 OCarm. 14, 18
 Zadzik Jakub, bp 47, 49, 54, 70
 Zajączkowicz Jan Dominik 141
 Zaleski Jan 110, 130, 141, 143
 Zaleski Jan — Amand od Je-
 zusa 107
 Zaleski Jan — Krzysztof od
 św. Kazimierza 107
 Zaleski Józef 111, 130
 Zaleski Zygmunt 130
 Załęski Stanisław SJ 47
 Zamoyski Jan 70
 Zampieri Domenico 91
 Zaydlie Franciszek 111
 Zayfret Jacek 141
 Zbyszyński Tadeusz — Eliaz
 od MB z Góry Karmel 172
 Zebrzydowski Mikołaj 46
 Zgliczeński Karol — Samuel
 od św. Jacka 108
 Ziański Kasjan od św. Elia-
 sza 109
 Zielewicz Damazy OFM Conv.
 161
 Zimmerman Benedictus OCD
 11
 Zöllner J. F. 137
 Zukowski Jan — Emanuel od
 Ofiarowania NMP 160
 Zwoliński Jakub — Józef od
 MB z Góry Karmel 37, 131
 Zyguntowski Teodor 116,
 117
 Zywiecki Jakub 141
 Żychiewicz Tadeusz 163

Indeks geograficzny

- Abensberg 16
Alcala 69
Almodóvar 23
 karmelici bosí 23
Ameryka 34
Antwerpia 11, 14, 45
Austria 157
Avila 20
 dominikanie 20
 karmelitanki bosc 21
 klasztor Wcielenia 21
Awinion 28
- Belgia 88, 90
Berdyczów 29, 33, 18
 karmelici bosí 29, 33, 37, 43,
 71, 118, 123, 129
Bielany k. Krakowa 34
 kameduli 34
Bochnia 167
Bruksela 16, 88
Burgos 10
 karmelitanki bosc 21
- Caprarola 89, 91, 93
Caprarola 89, 91, 93
Chocim 158
Czatkowice 167
Czechy 157
Czerna 33—36, 40
 karmelici bosí 33—36, 40, 54,
 159, 160, 165, 166, 167, 169
Dębnik 52, 54, 55, 56, 58
- Egipt 17, 32
Europa 15, 19
- Francja 13, 133
- Galicja 157
Gandawa 28
Gdańsk 76
Głębokie 29
 karmelici bosí 29
Granada 21
 karmelitanki bosc 21
- Inflanty 134
Italia 90
- Jaworzno 97, 160, 173
Jerozolima 15
- Kalisz 27
 karmelitanki bosc 27
Kamieniec Podolski 29
 karmelici bosí 29
Katalonia 24
Kielce 64
Kliszów 134

Kolonia 28, 119
 Kortrijk (Belgia) 88
 Kowno 29
 karmelici bosci 29
 Kraków 26, 29, 34, 36, 37, 42,
 44, 45
 Akademia Krakowska 67—
 69, 72, 73, 82, 100, 155
 bernardyni 58, 113, 116, 163
 bernardynki 116
 bonifratrzy 116
 dominikanie 67, 113, 116,
 119, 120, 161
 duchacy 116
 franciszkanie 46, 58, 60, 62,
 64, 113, 116, 161, 162
 jezuici 47
 Kapituła Katedralna 47,
 15, 147—149, 155, 181—183
 kapucyni 59, 113
 karmelici z Piasku 113
 karmelitanki bosc (św.
 Marcina) 26, 46, 66—67,
 116
 karmelitanki bosc, ul. Ko-
 pernika 11, 84, 96, 162,
 163, 173
 karmelitanki bosc, ul. Ło-
 bzowska 26, 166, 172
 klaryski 116
 klasztor Niep. Pocz. NMP
 26, 29, 35, 45, 158, 165—176
 klasztor śś. Michała i Ję-
 zefa 28, 29, 45—200
 kościół Mariacki 81, 155
 kościół Św. Katarzyny 94,
 162
 kościół Św. Małgorzaty 136
 kościół Św. Norberta 161
 kościół ŚŚ. Piotra i Pawła
 115, 116, 132
 Muzeum Archeologiczne 84,
 163
 norbertanki 116
 paulini 116
 reformaci 113
 Wawel — zamek 130, 133,
 135
 wizytki 116
 Kropidło 131
 Krosno 87
 Kupin 29
 karmelici bosci 29

 Latoszyn 130
 Lyon 18
 Lirinae 10
 Lowanium 88
 Lublin 26, 29, 35, 39, 42, 43,
 46, 114, 123
 karmelici bosci 26, 29, 35, 39,
 67, 71, 114, 123, 189
 karmelitanki bosc 26
 Lwów 64, 81, 123, 167
 karmelici bosci 36, 38, 71, 123

 Łuczyce 130

 Madryt 23

Malagón 21	Poznań 27, 29, 42, 44
karmelitanki bosc 21	karmelici bosci 26, 27, 29, 42,
Malec 86	44
Mantua :	Praga 28
Medina del Campo 21	Prądnik, rz. 45
Miechów 131	Przemysł 29, 33, 93, 94
Milatyn 29, 158	karmelici bosci 29, 33, 93, 94,
karmelici bosci 29, 158	158
Monte Compatri (Italia) 88—	karmelitanki bosc 27, 34
92	
Monte Virginio (Italia) 88—	Radziemienice 130
93	Roma 10, 15, 25, 28
	Rosja 134
Namur 90	Ryga 134
Narwa 134	Rzym 10, 28, 34, 35, 48, 69,
Navara 18	72, 81, 87—94, 119, 120, 144,
Nazaret 8, 17, 27	185, 186
Niderlandy 157	Salamanka 21
Niepołomice 136	Sandomierz 134
Nieszaków 131	Segowia 21
Nimes 16	Sevilla 21
Nivelles 88	Siewierz 146
	Siaboszów 131
Palencja 21	Syberia 34, 165
karmelitanki bosc 21	Szwecja 134, 155
Palestyna 13, 15, 19	Szwedzi 134, 135
Paris 15, 16, 17	
Parma 16	Śląsk 34
Paryż 17	
Pauszyce 131	Tarnów 163
Piotrowice 130	Toledo 21
Placencja 37, 38	Toruń 72
Poszumień 27	Tuluza 17
karmelici bosci 27	

Tyrol 167

Valladolid 14, 25

Veas 21

Wadowice 26, 34
karmelici bosci 26, 34, 169,
170

Warszawa 26, 28, 29, 33
karmelici bosci 26, 28, 29, 33,
42, 64, 95, 119, 133, 146, 181
karmelitanki boscze 26

Węgry 76

Wiedeń 166, 167

Wierzbno 131

Wilno 123
karmelitanki boscze 27

Wisła, rz. 45

Wiśnicz 86, 158
karmelici bosci 27, 29, 39, 70

Wiśniowiec 29, 95
karmelici bosci 29, 95

Wrocław 30, 76
karmelici bosci 30, 76

Zagórz 29, 96
karmelici bosci 29, 96

Zakopane 27
karmelitanki boscze 27

Zasan 131

Zawoja 26
karmelici bosci 26

Żarogów 130

Żurawno 168, 172

Spis ilustracji

Ilustracje 1—2 po str. 4

1. Br. Łukasz od św. Karola OCD: Łaskami słynący obraz św. Józefa patrona Krakowa w kościele Karmelitów Bosych, przy ul. Rakowickiej 18. Fot. S. Michta.
2. Apostolskie błogosławieństwo z autografem Ojca Świętego Jana Pawła II. Fot. A. Wierzbicki.

Ilustracje 3—10, po str. 80

3. Kraków. Kościół Karmelitów Bosych. Dawny obraz św. Józefa Jana Bąkowskiego. Fot. St. Michta.
4. Caprarola (Italia). Kościół Karmelitów Bosych. Guido Reni: Św. Józef i św. Teresa z Avila. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
5. Monte Virginio (Italia). Erem Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: ŚŚ. Józef i Teresa od Jezusa — orędownicy. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
6. Monte Virgino. Erem Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: Chrystus i Weronika na krzyżowej drodze. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
7. Monte Compatri (Italia). Kościół Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: Hołd Trzech Króli. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
8. Monte Compatri. Klasztor Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: Kobieta umywa nogi Chrystusowi w domu faryzeusza. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
9. Monte Compatri. Br. Łukasz od św. Karola: Hołd pasterzy — obraz w zakrystii kościoła Karmelitów Bosych. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.

10. Rzym. Kościół Karmelitów Bosych. Br. Łukasz od św. Karola: Zaślubiny mistyczne św. Teresy od Jezusa. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.

Ilustracje 11—18, po str. 96

11. Rzym. Kościół Karmelitów Bosych Santa Maria della Scala. Br. Łukasz od św. Karola: Wizja św. Teresy od Jezusa. Fot. G. Salvatico i M. Machejek OCD.
12. Kraków. Kościół Karmelitów Bosych. Ołtarz św. Józefa patrona Krakowa. Fot. S. Michta.
13. Klasztor i kościół Karmelitów Bosych ŚŚ. Michała i Józefa w Krakowie. Staloryt. J. W. Linke z XIX w.
14. Akt darowizny „Malowanego Dworu” pod budowę klasztoru ŚŚ. Michała i Józefa przez Andrzeja Tęczyńskiego. APKB w Czernej. Dypl. 8.
15. Zachodnia elewacja klasztoru ŚŚ. Michała i Józefa z widokiem na Wawel. Fot. A. Wierzba.
16. Wschodnia elewacja z widokiem na dziedziniec.
17. Marmurowy ołtarz św. Józefa z kościoła ŚŚ. Michała i Józefa, obecnie w parafialnym kościele w Jaworznie.
18. Kraków. Kościół Św. Katarzyny. Ekstaza św. Teresy. Kopia obrazu br. Łukasza od św. Karola z kościoła ŚŚ. Michała i Józefa z 1 poł. XVIII w. Fot. Jerzy Langda.

Ilustracje 19—28, po str. 160

19. Warszawa. Kościół Karmelitów Bosych. Kopia obrazu św. Józefa patrona Krakowa, w głównym ołtarzu, z 1695 r. Fot. O. Makary Nowak OCD.
20. Zagórz. Kościół parafialny. Kopia św. Józefa patrona Krakowa, z dawnego klasztoru Karmelitów Bosych, z 1 poł. XVIII w.
21. Wiśniowiec. Kopia obrazu św. Józefa patrona Krakowa, z 1 poł. XVIII w.

22. Kraków. Klasztor SS. Karmelitanek Bosych, ul. Kopernika. Kopia obrazu św. Józefa patrona Krakowa, z XVIII w. Fot. Jerzy Langda.
23. Kraków. Klasztor SS. Karmelitanek Bosych. Św. Józef opiekun Zakonu Karmelitańskiego.
24. Kraków. Kościół Karmelitów Bosych. Ołtarz św. Józefa patrona Krakowa. Fot. S. Michta.
25. Kościół Niepokalanego Poczęcia NMP przy ul. Rakowickiej. Fot. A. Wierzba.
26. Św. Józef patron Krakowa. Miedzioryt. J. E. Bellinga z XVIII w.
27. Strona tyt. modlitewnika dla Bractwa św. Józefa w Krakowie z 1669 r. Miedzioryt.
28. Obraz św. Józefa z marmurowego ołtarza w brackiej kaplicy klasztoru SS. Michała i Józefa w Krakowie (obecnie w klasztorze SS. Karmelitanek Bosych przy ul. Kopernika 44).

Spis treści

— Wstęp	7
— Ważniejsze skróty	10
I. Kult św. Józefa Obl. NMP w Zakonie Karmeli- tańskim	13
1. Cześć św. Józefa w zakonie przed reformą św. Teresy z Avila	13
2. Kult św. Józefa w reformie św. Teresy od Je- zusa	19
3. Kult św. Józefa u karmelitów bosych w Polsce	26
II. Z dziejów karmelitańskiego sanktuarium św. Jó- zefa w Krakowie	45
1. Budowa klasztoru śś. Michała i Józefa	45
2. Opis kościoła i klasztoru	49
3. Działalność klasztoru	66
III. Łaskami siynący obraz św. Józefa	77
1. Pierwotny ołtarz Świętego	77
2. Opis formalno-treściowy obrazu	78
3. Opis kolorystyczny obrazu	79
4. Historia obrazu	81
5. Autor obrazu	86
6. Analiza porównawcza obrazu św. Józefa w Kra- kowie	92
7. Ważniejsze kopie obrazu św. Józefa	95
IV. Arcybractwo św. Józefa	99
1. Erekcja konfraternii	99
2. Obowiązki członków bractwa	101
3. Odpusty	102
4. Promotorzy arcybractwa	103
5. Zarząd arcybractwa	110

6. Nabożeństwa do św. Józefa	112
7. Modlitewniki arcybractwa	121
8. Wykaz modlitewników arcybractwa	124
9. Materialne uposażenie	128
V. Św. Józef głównym patronem Krakowa	133
1. Przyczyny wyboru św. Józefa na patrona miasta Krakowa	133
2. „Udajcie się do Józefa (Rdz 41, 55)	137
3. Patron zawierzenia z wolnego wyboru miasta	139
4. Dokumentacja patronatu św. Józefa dla św. Kongregacji Obrzędów	144
5. Św. Kongregacja Obrzędów zatwierdza wybór św. Józefa na głównego patrona miasta Krakowa	151
6. Uroczyste wprowadzenie i ogłoszenie św. Józefa głównym patronem Krakowa	153
VI. Kasata klasztoru św. Michała i sanktuarium św. Józefa	157
VII. Wznowienie kultu św. Józefa patrona Krakowa	165
1. Powrót karmelitów bosych do Krakowa	165
2. Wznowienie kultu św. Józefa	169
3. „Nowo odkryty skarb”	173
— Aneksy	177
— Streszczenia obcojęzyczne	194
— Bibliografia	201
— Indeks osób	227
— Indeks geograficzny	212
— Spis ilustracji	223

ARCHIWUM
WYDAWNICTWA
OO. KARMELITÓW BOSYCH
ul. Rakowicka 18, Kraków

Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych. 31-510 Kraków. ul. Rakowicka 18. Nakład: 15 000 + 350 egz. Objętość: 14,5 ark. druk. + ilustracje. Papier ilustr. kl. III, 80 g/m², f. 70×100, E 6. Oddano do składania w listopadzie 1980 r. Podpisano do druku w lutym 1981 r. Druk ukończono w kwietniu 1981 r.

Zam. nr 2595/81

F-10/2068

Skład tekstu i wyk. ilustracji, okładki i obwoluty: Drukarnia Wydawnicza, Kraków, ul. Wadowicka 8.
Druk tekstu, ilustracji i broszurowanie: Drukarnia Narodowa, Zakład nr 1, Kraków, ul. Manifestu Lipcowego 19